

บทที่ 6

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน

จากแนวความคิดในบทที่ 2 การตั้งถิ่นฐานคือ รูปแบบที่แสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในเชิงประสานเกื้อกูลกัน การตั้งถิ่นฐานถือเป็นสิ่งสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ในฐานะที่เป็นจุดกำเนิดของระบบสังคม การปกครอง และวัฒนธรรม โดยปัจจัยสำคัญในการเกิดรูปแบบและเอกลักษณ์ในการตั้งถิ่นฐานมีปัจจัยสำคัญก็คือ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ และสภาพสังคมอันเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดซึ่งประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนความเชื่อที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น โดยในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์และอธิบายถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีอยู่จริงในสภาพปัจจุบันของพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้ ซึ่งในเนื้อหาจะเป็นการแสดงออกมาให้เห็นถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นอยู่ รวมทั้งการจำแนกถึงเอกลักษณ์ที่เป็นจุดเด่นของชุมชนแห่งนี้ออกมา โดยในที่นี้จะจำแนกออกเป็นสองลักษณะคือ ในภาพรวมและในส่วนย่อยตามกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ภายในพื้นที่ศึกษา นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ถึงกิจกรรม กลุ่มคน การใช้พื้นที่ที่เกิดขึ้นจริง รวมกันกับลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้เป็นอย่างมาก และในท้ายสุดภายในบทที่ 6 นี้ยังเป็นบทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ไปถึงศักยภาพของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนที่จะส่งผลกระทบต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการดำเนินวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำแห่งนี้ภายในอนาคตอันใกล้อีกด้วย

6.1 รูปแบบและเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนโดยภาพรวม

รูปแบบและเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานของแต่ละชุมชนย่อมที่จะต้องมีความชัดเจนในตัวเอง เพื่อที่จะบ่งบอกถึงความเป็นมา รวมทั้งยังแสดงออกถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เหล่านั้น ดังเช่น ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำ การที่มีตลาดน้ำ มีความผูกพันกันของกลุ่มคนสามเชื้อสาย ทั้งคนไทย คนไทยเชื้อสายจีน คนไทยมุสลิม ยิ่งถ้าหากย้อนกลับไปในอดีตในสมัยก่อน คงเคยจำกันได้ว่าตอนเป็นเด็กๆ หลังจากเลิกเรียนหรือในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ พวกเราจะไปซื้อขนมกันที่ไหนด่าง ที่ๆ มีขนมหลากหลายทั้งยวดยาวตราแมว ขนมโก๋แถมแหวนทอง(เก้) และอีกสารพัดขนมสีสันล่อตาล่อใจที่หาไม่ได้ในยุคปัจจุบัน แน่นอนเลยถ้าขนมเหล่านี้มีขายอยู่ทั่วไปตามร้านขายของขนาดเล็กๆ หรือที่เรียกกันติดปากว่าร้านโชห่วย หรือที่รู้จักกันเดี๋ยวนี้อาจจะร้านขายของชำนั่นเอง ครั้นกาลเวลาผันผ่านไปร้านโชห่วยเปลี่ยนไปเป็นร้านสะดวกซื้อหรือมินิมาร์ทเต็มไปหมด แต่กระนั้นในตลาดคลองสวน 100 ปีที่เป็นสถานที่สำคัญ

ในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้ก็ยังมีร้านโชห่วยอีกส่วนหนึ่งที่ยังยืนหยัดอยู่ โดยสิ่งต่างๆ เหล่านี้ถ้าดูแยกออกจากแล้วก็จะไม่เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่มีรูปแบบการค้าขาย ริมน้ำมาตั้งแต่อดีต รวมไปถึงภาพลักษณ์ของความเป็นชุมชนผสม แต่ถ้าหากมองดูโดยภาพรวมทั้งหมดแล้วเราจะพบว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นร้านค้าโชห่วย ตลาดน้ำ ความสัมพันธ์ของกลุ่มคน ฯลฯ ล้วนแล้วแต่ทำให้เห็นถึงรูปแบบและเอกลักษณ์ของการตั้งถิ่นฐานที่ส่งเสริมให้ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้มีความแตกต่างจากที่อื่นๆ รวมทั้งน่าที่จะทำความเข้าใจเพื่อให้ทราบถึงแก่นแท้ของชุมชนริมน้ำแห่งนี้ รวมไปถึงการดำเนินชีวิตตามวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ทำให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะตัวขึ้น ซึ่งในการวิเคราะห์ถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนในภาพรวม สามารถจำแนกตามโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ได้ดังนี้

6.1.1. โครงสร้างและองค์ประกอบทางด้านกายภาพ

6.1.1.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

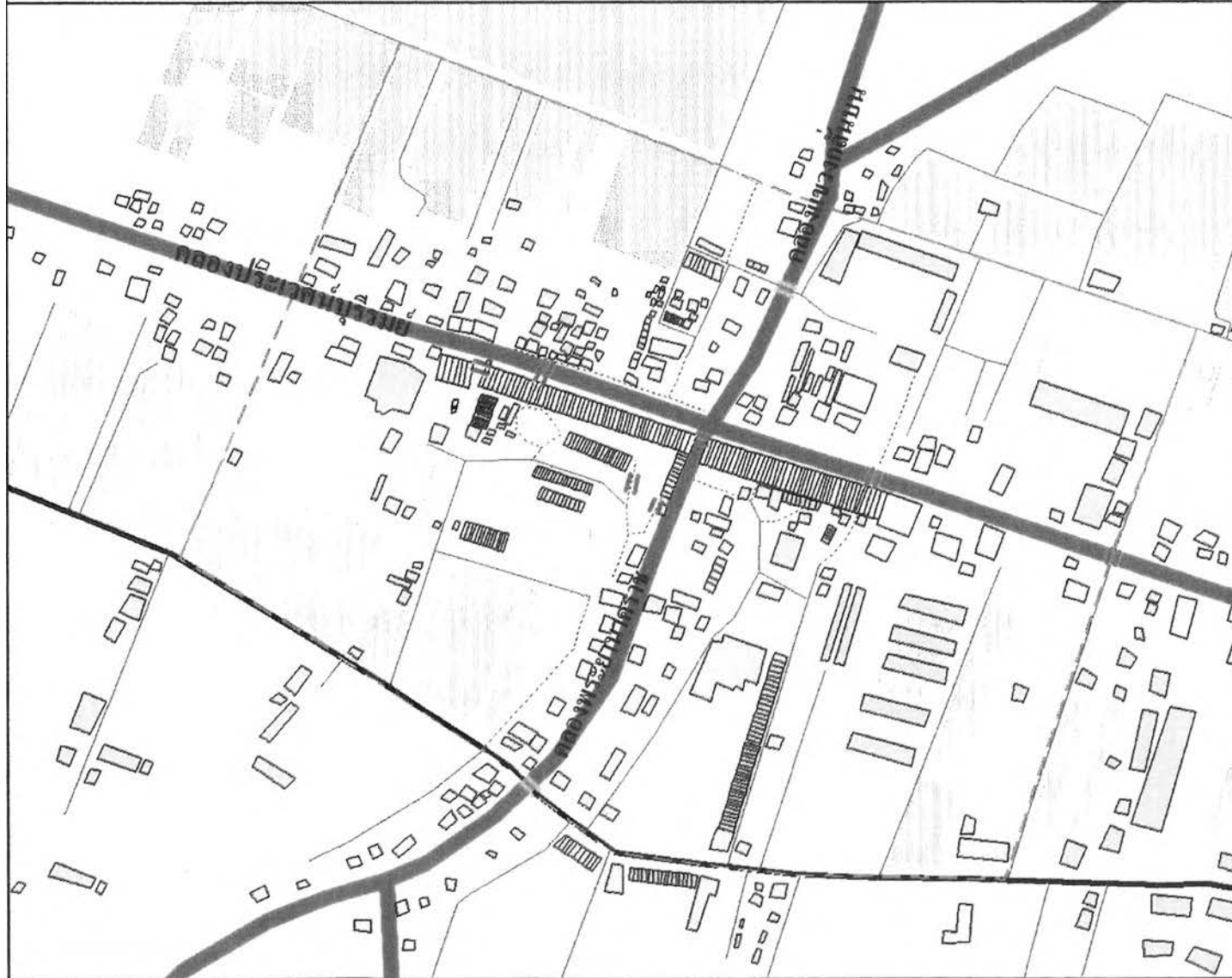
จากลักษณะภูมิประเทศที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานในช่วงเริ่มแรก ทำให้มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวริมน้ำ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดเป็นชุมชนขึ้น แล้วก็ตามมาด้วยวิถีชีวิตของชุมชนที่ต้องพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ รวมไปถึงความจำเป็นในการต้องใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคของประชาชน ความต้องการศูนย์กลางในการให้บริการในสิ่งอุปโภคบริโภคมีมากจนก่อให้เกิดแหล่งการค้าสำคัญคือ ตลาดคลองสวนขึ้นมาเพื่อรองรับความต้องการของผู้คนภายในชุมชน ซึ่งตลาดแห่งนี้ยังมีการขยายขอบเขตของการให้บริการไปถึงชุมชนอื่นๆ ภายในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงและพื้นที่โดยรอบ ส่วนสภาพที่เกิดขึ้นภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนนี้ มีการปลูกสร้างอาคารเป็นไปในลักษณะของอาคารพักอาศัยแบบเรือนริมน้ำที่หันหน้าเข้าหาคลอง ตัวตลาดเป็นห้องแถวเรือนไม้เก่าแก่หลังคาสังกะสีคลุมทางเดินเท้า ตัวตลาดยาวกว่า 1 กิโลเมตร ขนานไปตามริมคลองประเวศบุรีรมย์ กินเนื้อที่จากเขตเทศบาลตำบลคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการข้าม คลองพระยานาคราช ไปสู่เขตเทศบาลตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา รวมทั้งในพื้นที่ชุมชนริมน้ำแห่งนี้ก็มีท่าเรือที่ใช้จอดเรืออยู่หลายแห่งซึ่งท่าเรือเหล่านี้มีความจำเป็นอย่างมากในการคมนาคมขนส่งและการสัญจรทางน้ำในอดีต ช่วงที่ยังไม่มีเส้นทางคมนาคมทางบกที่สะดวกรวดเร็วอย่างปัจจุบัน ซึ่งในการดำรงชีวิตตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนริมน้ำ ยังคงมีความเชื่อทางศาสนา และความศรัทธา ที่มีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางของชุมชนไม่ว่าจะเป็น วัด ศาลเจ้า หรือมัสยิด ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นทั้งพึ่งทางจิตใจ และทำให้เกิดความมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความผูกพันที่เหมือนกับว่าทุกคนในชุมชนเปรียบเสมือนกับเป็นครอบครัวเดียวกัน การกระจุกตัวของชุมชนมีอยู่ริมน้ำ เรือมาจนกระทั่ง มีถนนเกิดขึ้น การสร้างถนนก่อให้เกิดการกระจายตัวทางพื้นที่ การกระจุกตัวที่มีอยู่แต่เพียงริมน้ำ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทิศทางโดยขยายออกไปสู่สองข้างทางถนน รวมทั้ง

ลักษณะของอาคารที่อยู่อาศัยมีการเปลี่ยนแปลงจากหันหน้าเข้าหาแม่น้ำลำคลอง เปลี่ยนไปเป็นหันหน้าสู่ถนนหันหลังให้กับคลองแทน ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะว่าการพัฒนาทางด้านคมนาคมทางบกแต่เพียงอย่างเดียว ที่มีส่วนทำให้เกิดลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานอย่างนี้ ทั้งนี้เนื่องจากการที่ไม่สามารถจะขยับขยายพื้นที่อยู่อาศัยออกไปตามแนวลำน้ำได้อีกเพราะว่าไม่มีพื้นที่ว่าง รวมทั้งพื้นที่โดยรอบก็จะใช้ในการประกอบอาชีพอย่างอื่น โดยเพราะการทำเกษตร และเป็นบ่อเลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา เป็นต้น ถึงแม้ว่าอาคารบ้านเรือนและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานมีลักษณะที่เปลี่ยนไปจากอดีตที่เป็นการกระจุกตัวของชุมชนและการกระจายตัวของอาคารบ้านเรือนตามแนวริมน้ำ มาเป็นมีการกระจุกตัวของอาคารบ้านเรือนตามแนวถนน รวมทั้งการกระจายตัวเพิ่มขึ้นของอาคารบ้านเรือนโดยรอบภายในพื้นที่ แต่ว่าเมื่อศึกษาถึงโครงสร้างโดยรวมแล้วก็จะพบว่าการเชื่อมโยงของผู้คนนั้นยังคงต้องอาศัยโครงข่ายลำน้ำที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็น คลองประเวศน์บุรีรมย์ และคลองพระยานาค รวมทั้งคลองย่อยๆ อีกหลายสายในบริเวณโดยรอบเพื่อที่จะเป็นตัวเชื่อมโยงแต่ละพื้นที่เข้าหากันอยู่ดี นอกจากนี้แล้วจากการศึกษายังพบว่าโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาแห่งนี้ ในตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีทิศทางของการปรับเปลี่ยนสภาพชุมชนและมีการขยายตัวของชุมชน คือ การที่มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานจากริมน้ำสู่บนบกโดยอาศัยการสัญจรทางถนนเป็นหลัก ลดการใช้การสัญจรทางน้ำลงเรื่อยๆ ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา โดยในปี พ.ศ. 2517 เป็นปีที่เริ่มมีการตัดถนนสายหลักขึ้นมา ซึ่งเป็นเส้นทางที่สะดวก และย่นระยะเวลาในการเดินทางระหว่างกรุงเทพฯ - สมุทรปราการ - ฉะเชิงเทรา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะของชุมชนเดิมเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งล้วนแล้วได้ได้รับอิทธิพลมาจากการพัฒนาระบบขนส่งทางบก ทั้งนี้ยังรวมถึงการส่งเสริมให้ความเจริญจากการพัฒนาเข้ามาถึงชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น ด้านเทคโนโลยี การประกอบอาชีพ รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม สภาพเศรษฐกิจ และการเกิดระบบทุนนิยม แต่ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆเกิดขึ้นมาหลายอย่างก็ตามก็มิได้ทำให้ลักษณะเฉพาะตัวของชุมชนริมน้ำแห่งนี้ถูกทำลายเสียหายไปทั้งหมด โดยเอกลักษณ์และโครงสร้างของชุมชนดั้งเดิมก็ยังคงดำรงอยู่ ถึงแม้ว่าอาจจะมีส่วนที่สูญหายหรือเสียหายไปหรือเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็ตามแต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น โดยผู้คนส่วนใหญ่ก็ยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบเดิม ที่มีองค์ประกอบที่สัมพันธ์ต่อกันระหว่าง คน พื้นที่ และสภาพแวดล้อม ซึ่งสามารถแบ่งแยกอธิบายเป็นส่วนๆ ได้ ดังนี้

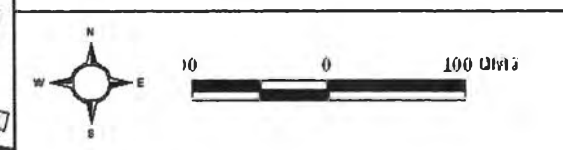
(1) ชุมชน เมื่อพิจารณาจากรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจากภาพถ่ายทางอากาศตั้งแต่ปี พ.ศ.2495 มาจนถึงปัจจุบัน ก็พบว่าชุมชนมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ริมคลองประเวศน์บุรีรมย์ โดยที่มีลักษณะของการตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวที่มีทิศทางไปตามแนวเส้นทางคมนาคมทางน้ำ และทางถนน ซึ่งมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางคมนาคม (Linear Settlement) โดยที่รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมาเมื่อดูจากภาพถ่ายทางอากาศก็พบว่ามีมีการกระจุกตัว

กำหนดแนบขึ้นภายในพื้นที่ว่างที่มีอยู่ระหว่างถนนและลำคลอง ซึ่งเป็นไปในรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม (Clustered Settlement) ซึ่งทั้งสองรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นกับชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนนั้นยังคงรักษาสภาพดังกล่าวให้ให้เห็นอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ โดยจากศึกษาข้อมูลของภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ. 2547 พบว่ากลุ่มผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ติดริมน้ำที่มีลักษณะของอาคารบ้านเรือนที่มีทิศทางหันหน้าเข้าและวางตัวยาวไปตามแนวคลองประเวศน์บุรีรัมย์ และคลองพระยานาคราช นั้นยังคงมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการกระจุกตัวที่มีความหนาแน่นอยู่เช่นเดิม ทำให้ภาพรวมของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวทางคมนาคม โดยเฉพาะการตั้งถิ่นฐานตามแนวลำน้ำนั้น ยังคงรักษาไว้ซึ่งรูปแบบเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำได้อย่างดี ไม่ว่าจะเป็นตัวอาคารบ้านเรือนสองฝั่งคลองประเวศน์บุรีรัมย์ บ้านเรือนบางส่วนสองฝั่งคลองพระยานาคราช รวมไปถึงตัวของตลาดคลองสวน 100 ปีด้วยที่ยังคงมีบทบาททางด้านการค้าขายอยู่เหมือนเดิม โดยที่สิ่งต่างๆ ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแทบไม่มีความแตกต่างมากมายนักในเรื่องรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เคยมีมาจากรั้งอดีต ทั้งรูปแบบและความเป็นเอกลักษณ์ของการตั้งถิ่นฐานที่ชัดเจนของชุมชนริมน้ำ โดยเฉพาะสภาพที่ตั้งและการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนที่เปิดรับกับการติดต่อและปฏิสัมพันธ์ทางน้ำ และองค์ประกอบที่เป็นแบบชุมชนริมน้ำ การมีพื้นที่เกษตรที่ใช้ทำนาก็ยังคงอยู่ในสภาพที่ใกล้เคียงกับอดีต ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่กิจกรรมเหล่านี้จะครอบคลุมอยู่ในบริเวณเดิม แต่อาจจะมีลดน้อยลงบ้างในบางพื้นที่ที่ได้ปฏิรูปให้เป็นที่อยู่อาศัย หรือมีรูปแบบของการประกอบอาชีพใหม่ เช่น เป็นบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยในปัจจุบันผู้คนในชุมชนก็ยังคงมีการพึ่งพาอาศัยแหล่งน้ำ และเครือข่ายของลำน้ำอยู่อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งจากระยะทางที่ใกล้กันของชุมชนกับแหล่งน้ำคงเป็นไปได้ที่จะมีการตัดขาดกันของคนและน้ำตามกาลเวลาและการพัฒนาประเทศ ซึ่งเมื่อจะกล่าวถึงวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้ที่เป็นชุมชนริมน้ำมีความใกล้ชิดกันกับน้ำมากกว่าถนน จึงทำให้ยังคงมีวิถีชีวิตริมน้ำที่ค่อนข้างสมบูรณ์อยู่อันเป็นมรดกที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นก่อนมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่มาจากการพัฒนาทางการคมนาคมทางบกก็มีไม่มากนัก แต่อย่างไรก็ตามการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวการทำลายให้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำในชุมชนริมน้ำอื่นๆ เกิดความสูญเสียนและสูญหายไปจากหลายๆ ชุมชนริมน้ำในภาคกลางของประเทศไทย แล้วเช่นกัน

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา

- คำอธิบายสัญลักษณ์
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
 - ตามแนวลำคลอง
 - ตามแนวถนน
 - เกาะกลุ่ม, กระจุกตัว
 - สะพานไม้
 - สะพานปูน
 - คลอง
 - ถนนหลัก
 - ถนนรอง
 - ทางเดินเท้า
 - ทำนา
 - เลี้ยงสัตว์น้ำ
 - สระน้ำ

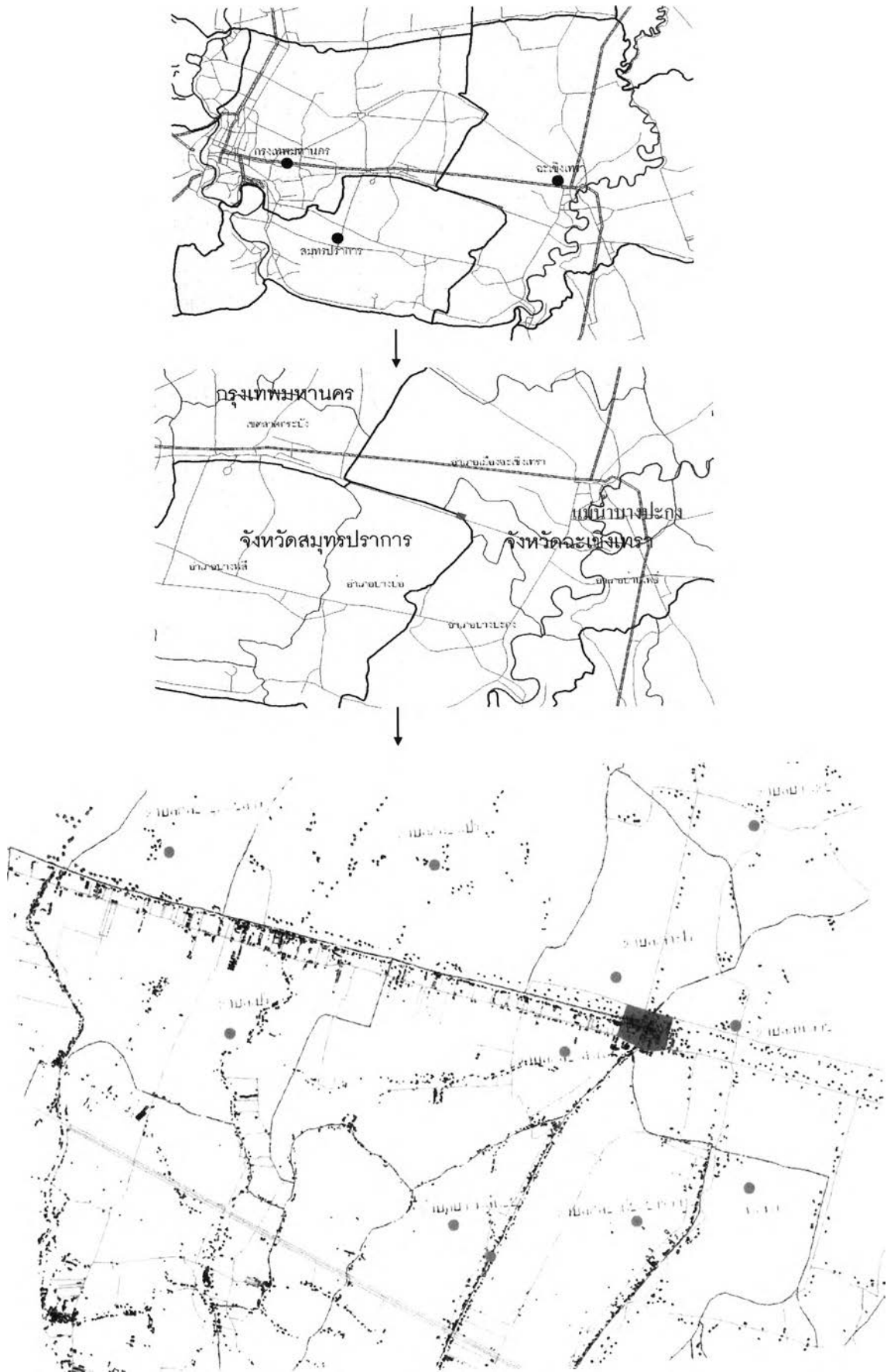

แผนที่ 6.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

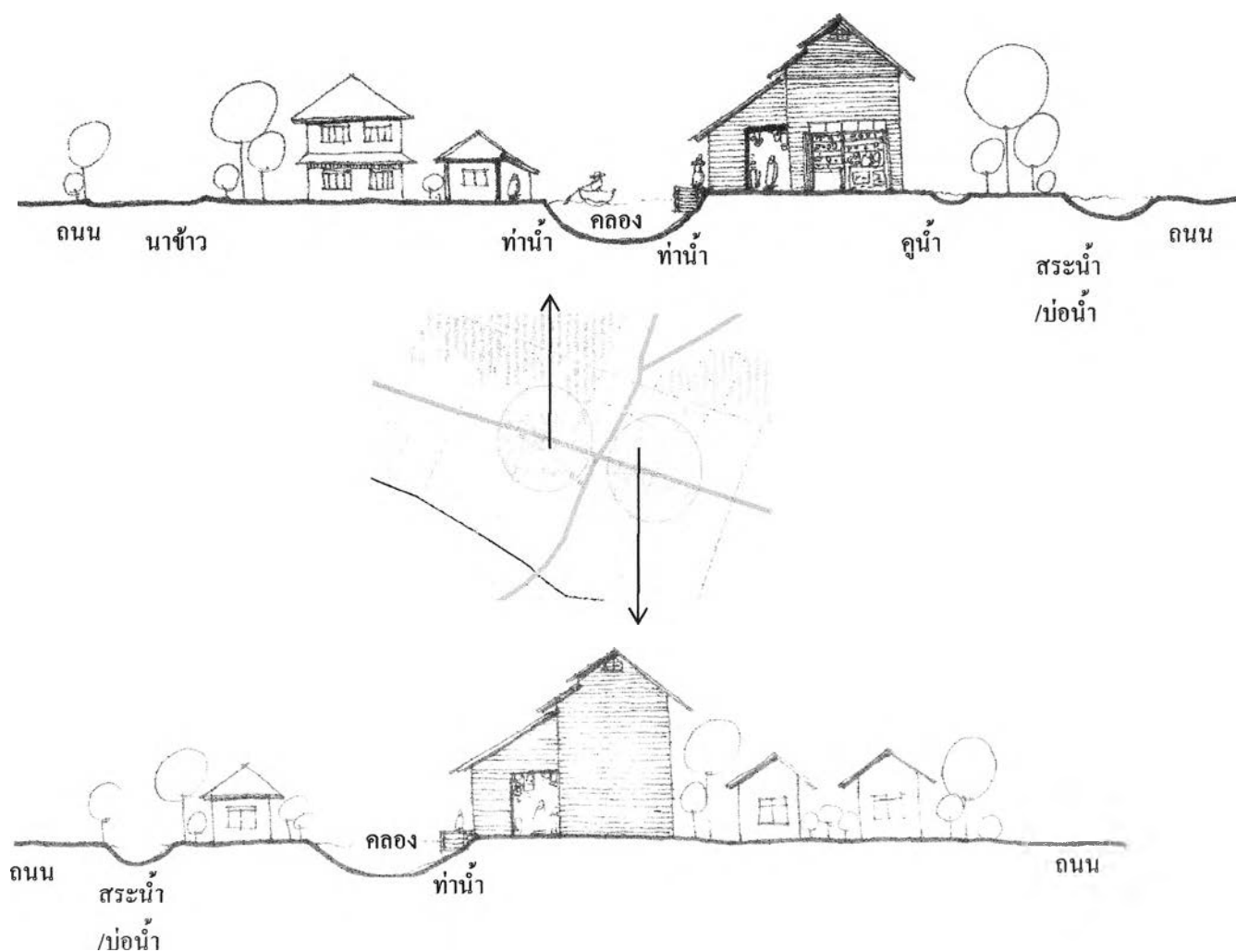
ที่มา: การสำรวจภาคสนาม, 2548

สาขาวิชาการวางผังชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

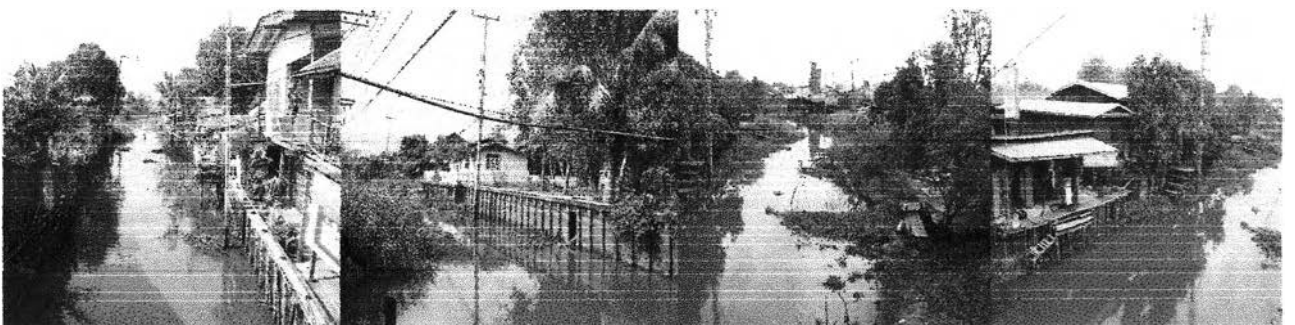
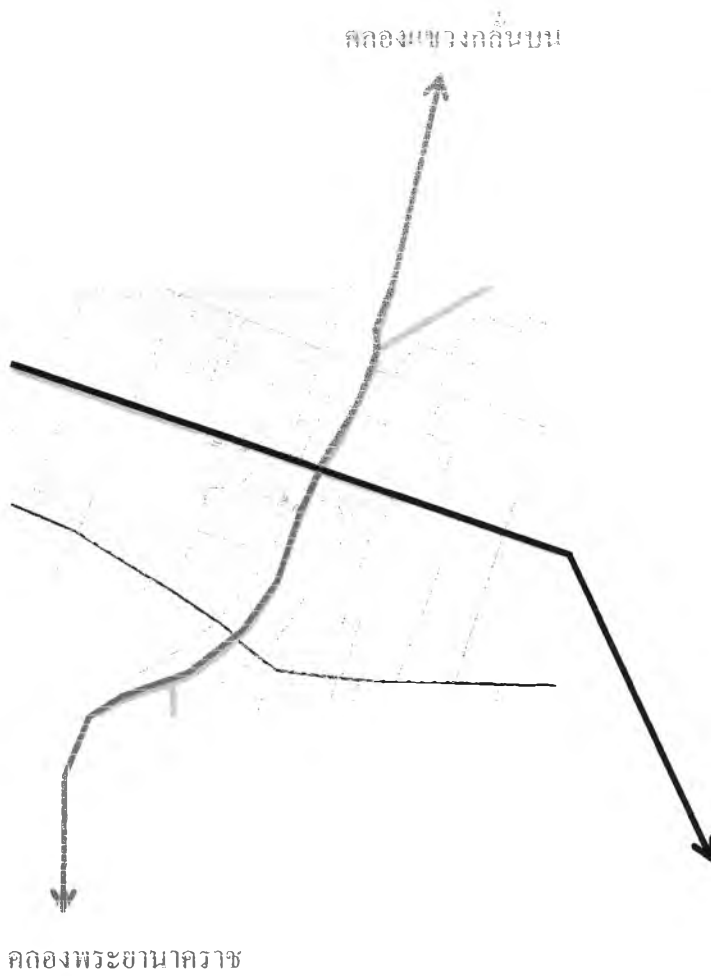
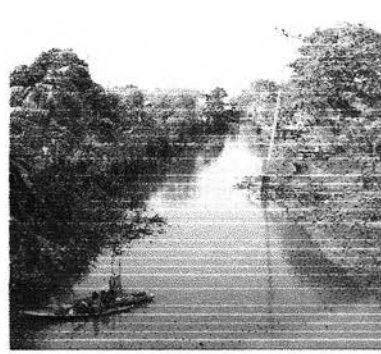

ภาพที่ 6.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากระดับจังหวัด - อำเภอ- ตำบล (ผู้วิจัย, 2547)

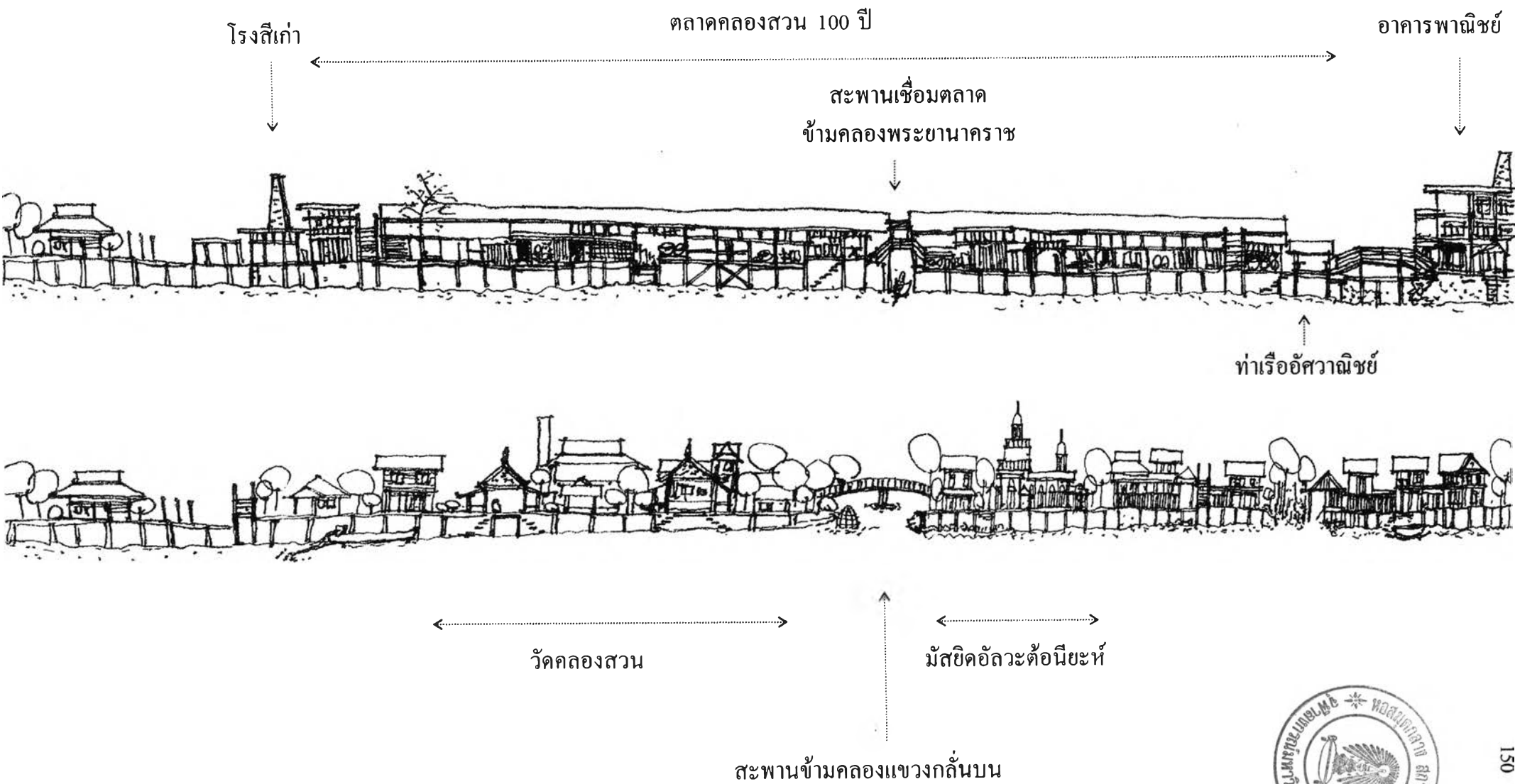

ภาพที่ 6.2 ภาพตัดขวางแสดงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำจะมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวในเรื่องของตำแหน่งที่ตั้ง ที่อยู่ติดกับแหล่งน้ำ มีทิศทางหันหน้าเข้าหาแหล่งน้ำเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำดังกล่าวได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยที่มีการปลูกสร้างทำน้ำหรือทำเรือไว้บริเวณด้านหน้าเพื่อใช้ในการประกอบกิจการประจำวัน ทั้งเพื่อการอุปโภคและบริโภค เช่น การซักผ้า ทำบุญ อาบน้ำ เป็นต้น โดยในพื้นที่ศึกษาชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนนี้มีการใช้พื้นที่ด้านหลังที่พักอาศัยเพื่อทำการเกษตร โดยแต่ก่อนนั้นมีการประกอบอาชีพค้าขายในตลาด และทำนาปลูกข้าว จึงทำให้บริเวณพื้นที่โดยรอบด้านหลังที่อยู่อาศัยจะเป็นนาข้าว รวมทั้งมีการปลูกมะพร้าวและกล้วยด้วยอีกจำนวนหนึ่ง โดยจะมีคูน้ำที่ในอดีตสามารถเดินเรือผ่านเข้ามาได้ อยู่ในด้านหลังตลาด ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงอาชีพขึ้นบริเวณด้านหลังที่พักอาศัยในส่วนที่เป็นตลาดคลองสวนได้ มีการสร้างสระน้ำ และบ่อเลี้ยงสัตว์เพิ่มมากขึ้นจนทำให้การใช้พื้นที่มีรูปร่างที่เปลี่ยนแปลงไปนั่นเอง

ภาพที่ 6.3 ลักษณะทางกายภาพบริเวณคลองประเวศน์บุรีรมย์คลองพระยานาควราช และคลองแขวงก้นบน (ผู้วิจัย, 2548)

ภาพที่ 6.4 สองฝั่งคลองประเวศน์บุรีรัมย์ (ผู้วิจัย, 2548)

สะพานข้ามคลองประเวศน์บุรีรัมย์

วัดคลองสวน

ตลาดคลองสวน 100 ปี

มัสยิดอัสวะตอนียะห์

ที่มา: ผู้วิจัย, 2548

ภาพที่ 6.4 สองฝั่งคลองประเวศน์บุรีรัมย์ (ต่อ)

ภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนในปัจจุบันนี้ มีรูปแบบของสิ่งปลูกสร้างที่ปะปนกันอยู่หลายประเภท ตามลักษณะของการใช้อาคารและพื้นที่ที่อยู่มาด้วยกัน เริ่มแรกจะเห็นได้ว่าวัสดุที่ใช้ก่อสร้างจะมีทั้งที่เป็นวัสดุตามธรรมชาติ และวัสดุที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา มีปรากฏอยู่ทั่วทั้งพื้นที่ ซึ่งจากตารางที่ 6.1 อาคารบ้านเรือนที่พบในปัจจุบันนี้ จากการสำรวจภาคสนามจะมีทั้งที่ปลูกสร้างด้วยไม้ ปูน และทั้งไม้ผสมกับปูน โดยภายในพื้นที่ศึกษาจากตารางที่ 6.1 และตารางที่ 6.2 พบว่าบ้านเรือนตามวิถีชีวิตริมน้ำดั้งเดิมเป็นบ้านเรือนที่มีการปลูกสร้างด้วยไม้ มีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น ซึ่งในอดีตนั้นบ้านเรือนที่ปลูกสร้างด้วยไม้พวกนี้จะตั้งอยู่ริมน้ำ และในช่วงแรกๆ ก็จะมีแค่เพียงชั้น

ตารางที่ 6.1 การจำแนกบ้านเรือนตามวัสดุก่อสร้าง

วัสดุก่อสร้าง	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ไม้	160	42.44
ปูน	96	25.46
ไม้และปูน	121	32.10
รวม	377	100.00

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม, 2548

ตารางที่ 6.2 การจำแนกบ้านเรือนตามจำนวนชั้น

ชั้น	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
1 ชั้น	151	40.05
2 ชั้น	180	47.74
3 ชั้นขึ้นไป	46	12.21
รวม	377	100.00

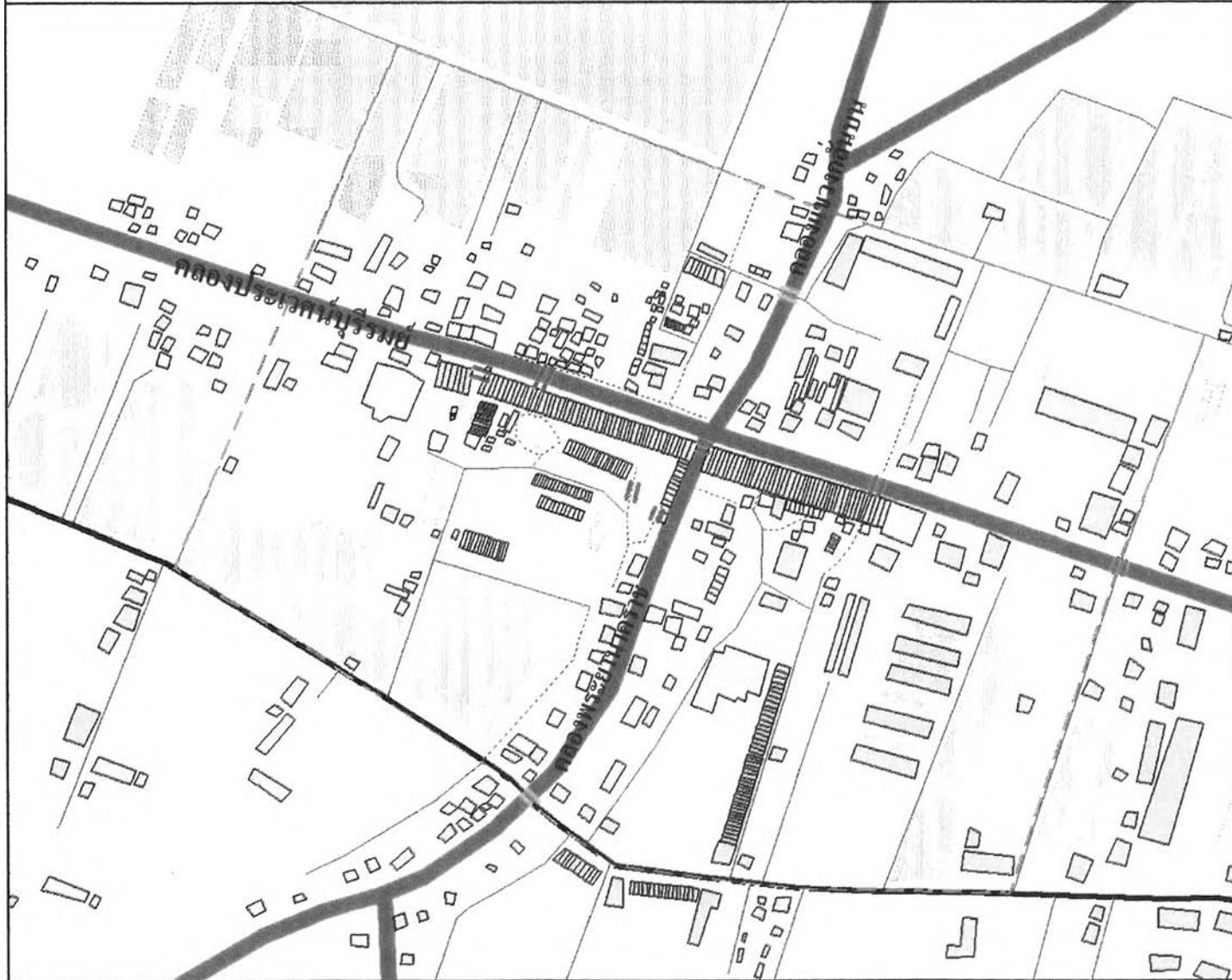
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม, 2548

เดียวเท่านั้น¹ และจากการที่สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้เป็นสิ่งที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงทำให้ในการศึกษาพบว่าบ้านเรือนที่เก่าแก่ในพื้นที่ส่วนใหญ่แล้วจะปลูกด้วยไม้และมีสองชั้น โดยบ้านเรือนเหล่านี้ก็คือบ้านเรือนที่มีการรวมกันและจัดตั้งถึงมาเป็นตลาดคลองสวน 100 ปี ในปัจจุบัน เป็นเรือนแถวไม้ที่อยู่ริมคลองประเวศน์บุรีรัมย์ทั้งหมด ส่วนบ้านเรือนสมัยใหม่นั้นจะมีทั้งที่เป็นไม้ผสมปูน และปูน ซึ่งบ้านเรือนที่ใช้ไม้และปูนรวมกันมักจะเป็นบ้านเรือนที่ปลูกขึ้นมาในช่วงหลังจากเกิดตลาดแล้วไม่นาน และจะอยู่ในพื้นที่ใกล้กับตลาด โดยเริ่มแรกแล้วก็เป็นไม้ทั้งหมด²

¹ สัมภาษณ์ นางน้อย เนตรศรี, อายุ 50 ปี, ประธานชุมชนหมู่ที่ 1 ชุมชนตลาดคลองสวน, 4 เมษายน 2548.

² สัมภาษณ์ ประพันธ์ ศิริดวงสุริยันต์, อายุ 67 ปี, 4 กรกฎาคม 2548.

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา

- คำอธิบายสัญลักษณ์
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
 - ไม้
 - ปูน
 - ไม้และปูน
 - สะพานไม้
 - สะพานปูน
 - คลอง
 - ถนนหลัก
 - ถนนรอง
 - ทางเดินเท้า
- ทำนา
เลี้ยงสัตว์น้ำ
สระน้ำ

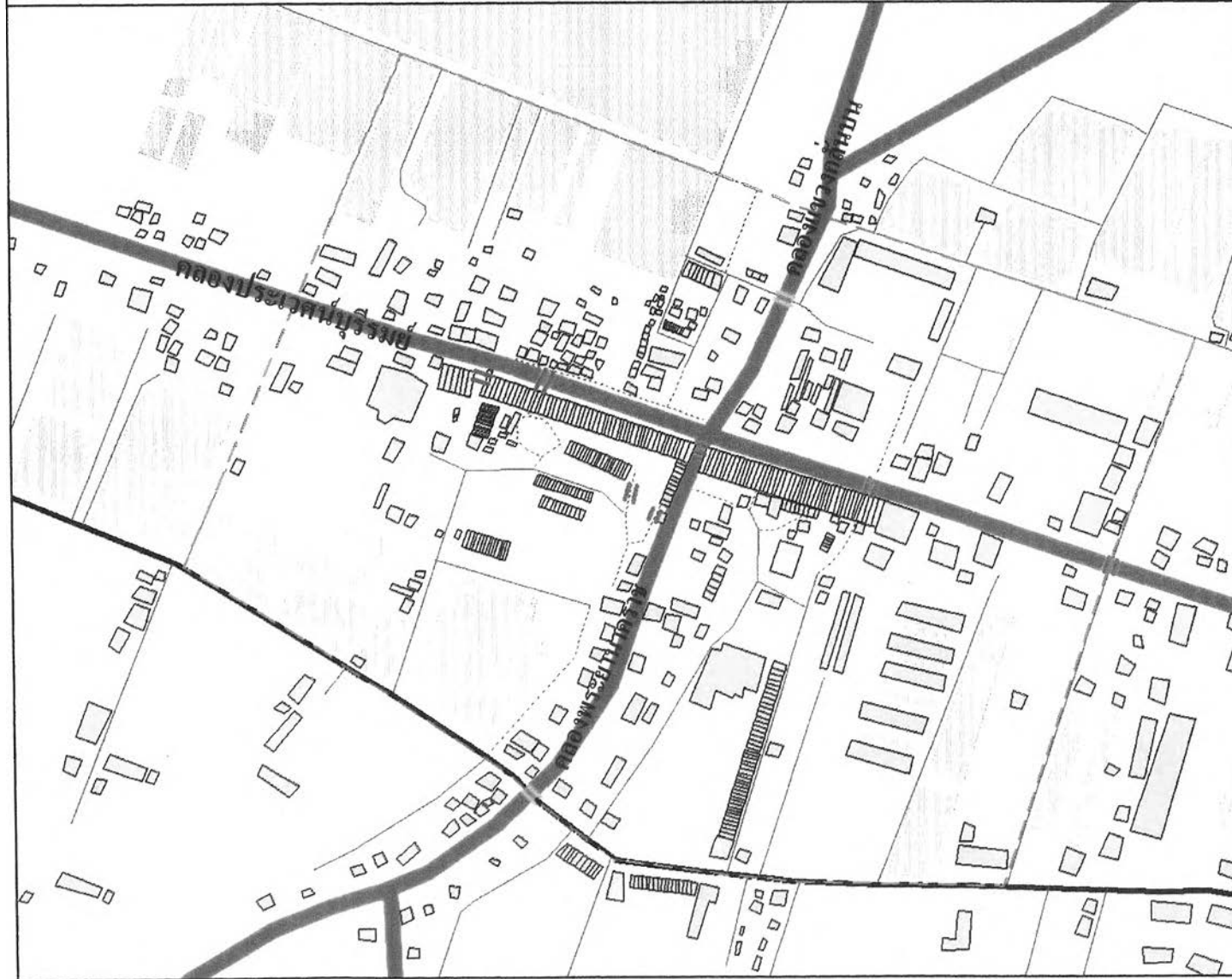
แผนที่ 6.2 ลักษณะสิ่งปลูกสร้างจำแนกตามวัสดุก่อสร้าง

ที่มา: การสำรวจภาคสนาม, 2548

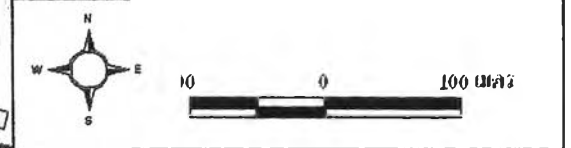

สาขาวิชาการวางผังชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา

- คำอธิบายสัญลักษณ์
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
 - 1 ชั้น
 - 2 ชั้น
 - ตั้งแต่ 3 ชั้นขึ้นไป
 - สะพานไม้
 - สะพานปูน
 - คลอง
 - ถนนหลัก
 - ถนนรอง
 - ทางเดินเท้า
- ทำนา
เลี้ยงสัตว์น้ำ
สระน้ำ

สาขาวิชาการวางผังชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 6.3 ลักษณะสิ่งปลูกสร้างจำแนกตามจำนวนชั้น

ที่มา: การสำรวจภาคสนาม, 2548

แต่ถ้ามีการซ่อมแซมรวมทั้งต้องการความมั่นคง ไม้ให้ผุผองง่ายจึงใช้ปูนเข้ามาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งในที่นี้จะรวมถึงตัวอาคารบ้านเรือนภายในตลาดคลองสวน 100 ปีด้วย ที่มีการปรับปรุงพื้นที่ด้านหลังโดยต่อเติมออกมาจากอาคารไม้ดั้งเดิมด้วยวัสดุประเภทปูนแทบทั้งหมด นอกจากนี้ในส่วนตึกสมัยใหม่และห้องแถวที่เพิ่งจะสร้างขึ้นมาหลังจากปีพ.ศ.2541จะมีการก่อสร้างด้วยปูนแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งจะมีความสูงของตึกแถวประมาณ 3 ถึง 4 ชั้น และเพียงชั้นเดียวสำหรับห้องแถวปูน

ในส่วนของสภาพอาคารบ้านเรือนนั้นก็เป็นตัวที่ชี้ชัดให้เห็นถึงภาพโดยรวมของชุมชน รวมไปถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนริมน้ำที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นอยู่ของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมน้ำกับการพึ่งพาใช้สอยอาศัยประโยชน์จากสายน้ำ โดยการที่ตัวอาคารหันหน้าเข้าหาแหล่งน้ำ และมีนอกชานที่เปิดโล่งเพื่อใช้เป็นที่ท่าจอดเรือ หัวบันได รวมทั้งประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่น นั่งเล่น พักผ่อน เป็นต้น โดยในปัจจุบันมีบางส่วนที่มีการประยุกต์บ้างโดยการทำหลังคา การวางไม้เป็นชั้นแล้วใช้ประโยชน์เพื่อการเก็บของได้มากขึ้น ซึ่งสิ่งของที่เก็บและจัดไว้ตรงที่วางของส่วนนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบอาชีพค้าขายนั่นเอง

ในส่วนของลักษณะอาคารที่พักอาศัยส่วนแทบทั้งหมดจะมีลักษณะเป็นเรือน ไม้ริมน้ำเป็นแถวยาวมีรูปแบบการผสมกลมกลืนกันของสถาปัตยกรรมไทยจีนในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเหล่านี้จะมีความต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันกับลำน้ำโดยตรง ไม่มีสิ่งใดมาขัดขวางไม่ว่าจะเป็น รั้ว หรือกำแพงกัน อันจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับน้ำมีการเห็นห่างจากกัน และสิ่งที่ทำให้ชุมชนยังคงสภาพเดิมไว้ได้ก็เนื่องจากโครงสร้างทางกายภาพภายในชุมชนแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงไปเลย ถึงแม้ว่าจะมีการสร้างเป็นอาคารบ้านเรือนสมัยใหม่ในบริเวณพื้นที่ริมน้ำมากขึ้นแต่ว่าทิศทางที่เกิดขึ้นยังคงหันหน้าเข้าหาดคลองอยู่ จึงทำให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีน้อยมากนั่นเอง โดยภายในพื้นที่ศึกษาเมื่อจำแนกบ้านเรือนตามตารางที่ 6.3 พบว่า มีรูปแบบการสร้างอาคารอยู่ 4 ลักษณะ คือ เรือนแถวไม้ริมน้ำ ห้องแถว ตึกแถว และบ้านเดี่ยว โดยที่ภายในพื้นที่มีบ้านเรือนที่ปลูกสร้างในลักษณะของเรือนแถวไม้ริมน้ำมากที่สุด คิดเป็น ร้อยละ 25.73 ซึ่งถือว่าบ้านเรือนลักษณะนี้มีอยู่มากที่สุดของรูปแบบบ้านเรือนทั้งหมดในพื้นที่ศึกษา นอกจากเรือนแถวไม้ริมน้ำจะจำนวนที่มากที่สุดแล้วยังเป็นรูปแบบของบ้านเรือนในสมัยก่อนซึ่ง รูปแบบเรือนแถวไม้ริมน้ำนี้มีมานานนับร้อยปีแล้ว ส่วนรองลงมาก็คือ ห้องแถว ซึ่งห้องแถวเหล่านี้ก็ถือได้ว่าความเก่าแก่มาพอสมควรด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งของห้องแถวบริเวณฝั่งเทศบาลตำบลคลองสวน ที่ก่อสร้างด้วยไม้ทั้งหมด และห้องแถวเหล่านี้ก็มีทิศทางของอาคารที่หันหน้าเข้าหาดคลองอีกด้วย โดยห้องแถวนี้มีจำนวนทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 24.93 ซึ่งจำนวนนี้ถือได้ว่าจำนวนที่แตกต่างไม่มากกับรูปแบบอาคารเรือนแถวริมน้ำเลยที่เดียว รองลงมาก็คือ บ้านเดี่ยวและตึกแถว โดยบ้านเดี่ยวเหล่านี้จะมีทั้งที่ก่อสร้างใหม่และเป็นบ้านเดี่ยวเก่าแก่สร้างมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งบริเวณที่มีความเก่าแก่ของ

บ้านเดี่ยวมากที่สุดคือ³ กลุ่มของบ้านเดี่ยวไม้ที่อยู่ติดกับคลองประเวศน์บุรีรมย์ ใกล้กันกับ มัสยิดอโวกะต่อนียะห์ และมีทิศทางของอาคารที่หันหน้าเข้าหาคลองประเวศน์บุรีรมย์ และสุดท้าย รูปแบบบ้านเรือนประเภทตึกแถวที่พบภายในพื้นที่มีอยู่มากบริเวณฝั่งตำบลเทพราช ติดกันถนนสายหลัก (สายอ่อนนุช - เทพรราช) ตึกแถวเหล่านี้จะใช้ประโยชน์ในลักษณะของอาคารพาณิชย์กึ่งที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่มากกว่าการใช้เป็นที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว

ตารางที่ 6.3 การจำแนกบ้านเรือนตามรูปแบบอาคาร

รูปแบบอาคาร	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
เรือนแถวริมน้ำ	97	25.73
ห้องแถว	94	24.93
ตึกแถว	49	12.99
บ้านเดี่ยว	137	36.35
รวม	377	100.00

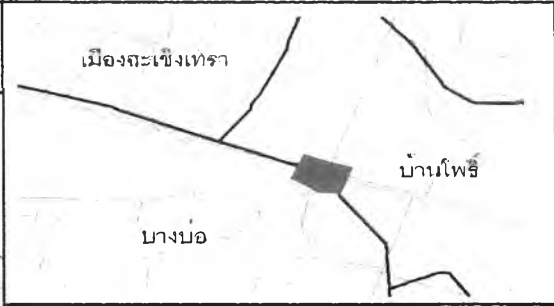
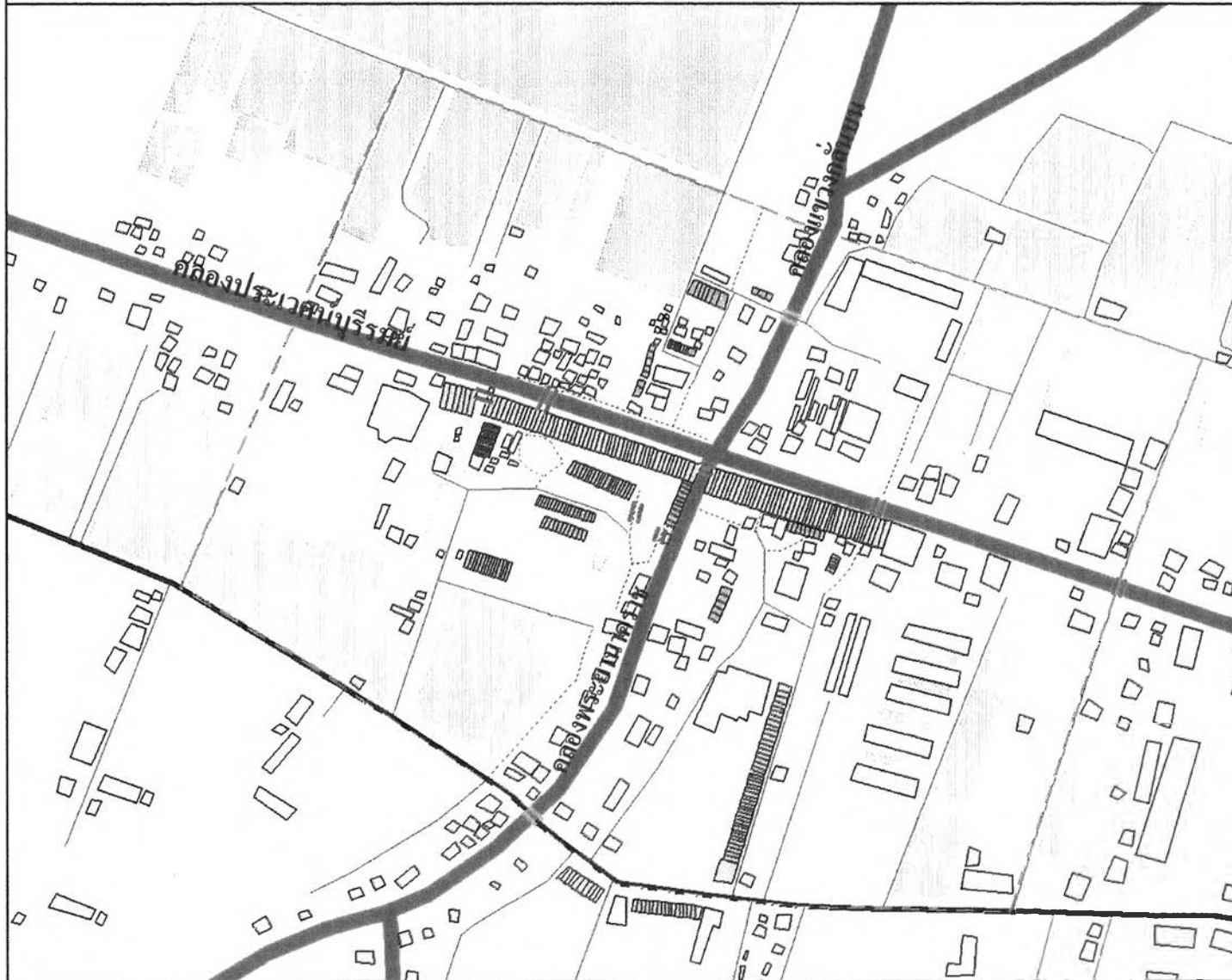
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม, 2548

นอกจากนี้แล้วในส่วนของคุณภาพและเอกลักษณ์ของชุมชนในภาพรวม ภายในส่วนของ โครงสร้างทางกายภาพ พบว่าการพึ่งพาและอาศัยประโยชน์จากแหล่งน้ำก็นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ สำคัญที่ยังคงให้มีลักษณะความเป็นชุมชนริมน้ำอยู่ จะเห็นได้ว่าจากสภาพที่ตั้งที่อยู่ติดริมน้ำรวมทั้ง จากการที่เป็นจุดตัดผ่านของคลองต่างๆ และยังเชื่อมโยงระหว่างแม่น้ำที่สำคัญสองสาย จึงทำให้มี ความเอื้ออำนวยต่อการใช้สอยน้ำในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นได้ก็เพราะมี ปัจจัยสำคัญทางภูมิประเทศนี้แล้ว หรือจะเป็นการสัญจรทางน้ำที่เชื่อมโยงไปที่ต่างๆ ในบริเวณ โดยรอบได้เป็นอย่างดี รวมไปถึงการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยที่สภาพแวดล้อมทั่วไปยังคง รักษาสภาพตามธรรมชาติ และไม่ได้ถูกตัดแปลงเพื่อการใช้งานและประโยชน์ด้านอื่นๆ นอกจาก การใช้เพื่ออุปโภค บริโภค และการสัญจรทางน้ำ รวมไปถึงการเพาะปลูก ประมง และเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งการที่อยู่ติดกับลำน้ำยังทำให้ได้รับความรู้สึกเย็นสบาย และรู้สึกผ่อนคลาย เหมาะแก่การรองรับ ผู้เข้ามาเที่ยวชมและซื้อของในตลาดคลองสวน 100 ปี ในส่วนของการใช้ประโยชน์จากน้ำถึงแม้ว่า จะมีน้ำประปาที่ตามแต่ผู้คนที่อยู่อาศัยในบริเวณลำคลองก็ยังคงใช้ประโยชน์จากน้ำอย่างเดิมทั้ง จากทางตรงและทางอ้อม⁴ ไม่ว่าจะเป็นการอุปโภคบริโภค รวมไปถึงการสูบน้ำเข้ามาเก็บไว้ใช้ใน หน้าแล้ง หรือในการป้องกันอัคคีภัย และยังเป็นการสร้างทัศนียภาพที่สวยงามในรูปของบ่อน้ำหรือ

³ สัมภาษณ์ สมาน เพ็ชรดี, อายุ 62 ปี, 25 มกราคม 2549.

⁴ สัมภาษณ์ แฉ่งน้อย เนตรศรี, อายุ 50 ปี, ประธานชุมชนหมู่ที่ 1 ชุมชนตลาดคลองสวน, 4 เมษายน 2548.

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา

คำอธิบายสัญลักษณ์

	ขอบเขตพื้นที่ศึกษา		ตึกแถว
	เรือนแถวริมน้ำ		ห้องแถว
	บ้านเดี่ยว		สะพานไม้
	สะพานปูน		ถนนหลัก
	คลอง		ถนนรอง
	ทางเดินเท้า		ทำนา
			เลี้ยงสัตว์น้ำ
			สระน้ำ

แผนที่ 6.4 ลักษณะของที่พักอาศัย

ที่มา: การสำรวจภาคสนาม, 2548

สาขาวิชาการวางผังชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สระน้ำที่ชวนให้ผู้พบเห็นเกิดความรู้สึกอ่อนคลาย เย็นสบายอีกด้วย ซึ่งถ้าเป็นอย่างนี้อีกเรื่อยๆ ไป ก็จะทำให้ลำน้ำเหล่านี้ยังคงมีความสะอาดปราศจากมลพิษ และยังทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดี ยิ่งๆ ขึ้นตลอดไปแก่ชุมชนริมน้ำชุมชนที่ผู้คนยังคงผูกพันกันอย่างเหนียวแน่นกับแม่น้ำลำคลองอัน เป็นแหล่งกำเนิดชีวิตและหล่อเลี้ยงชีวิต รวมทั้งเป็นแหล่งอาชีพให้กับชุมชนแห่งนี้สืบต่อไป

(2) พื้นที่ทำกิน เป็นส่วนของการใช้พื้นที่เพื่อให้เกิดประโยชน์ จะเห็นได้ว่าการใช้ที่ดิน เพื่อการทำมาหากินมีอยู่ในส่วนของพื้นที่ที่เป็นตลาดคลองสวน 100 ปี โดยลักษณะของการใช้ที่ดิน จะเป็นตัวสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่มีความกลมกลืนกับสภาพของชุมชนท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ อย่างเช่นที่เห็นในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้ การใช้ที่ดินในบริเวณที่ติดกับ ริมน้ำมีทั้งที่เป็นไปเพื่อการค้า และเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย รวมไปถึงพื้นที่เกษตรที่อยู่บริเวณ โดยรอบ ของคลองทั้งสองสายนี้ นอกจากนี้การใช้ที่ดินยังมีทั้งที่เป็นการขุดบ่อเพื่อเลี้ยงสัตว์น้ำ จำพวกกุ้ง หรือปลา รวมไปถึงการมีสระน้ำที่มีไว้เพื่อการชลประทานเพื่อการเกษตร และเพื่อใช้ในการป้องกัน อัคคีภัย เนื่องจากสภาพความเก่าแก่ของอาคารบ้านเรือน รวมทั้งจากสินค้าที่ทำการค้าขายอยู่ใน ตลาดแห่งนี้ ส่วนในเรื่องของกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินภายในชุมชนแห่งนี้ถึงแม้ว่าจะมีเจ้าของ กรรมสิทธิ์ที่ดินอยู่หลายกลุ่มก็ตาม แต่ความเป็นอยู่และการใช้พื้นที่ก็ยังคงไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง อย่างใดเกิดขึ้นมากนัก โดยที่ส่วนใหญ่แล้วผู้คนที่อยู่อาศัยภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่ง นี้จะเช่าอยู่หรือไม่ก็ได้ได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัยและประกอบอาชีพภายในพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตจาก เจ้าของกรรมสิทธิ์แล้ว

นอกจากนี้แล้วในส่วนของการใช้ที่ดินที่เป็นพื้นที่ว่าง พื้นที่โล่ง ภายในพื้นที่ศึกษาแห่งนี้ก็มี หลากหลายรูปแบบโดยสามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ตามลักษณะการใช้งานและตามทำเล ที่ตั้งของพื้นที่ ดังนี้

- พื้นที่โล่งว่างของชุมชน พื้นที่ส่วนนี้ถือได้ว่าเป็นพื้นที่สาธารณะและยังมีขนาด พื้นที่ที่ค่อนข้างกว้างขวาง โดยที่พื้นที่โล่งว่างบริเวณนี้จะมีทั้งคนในชุมชนและคนนอกชุมชน บางส่วนเข้ามาใช้ซึ่งจะมีทั้งเป็นลานดิน และลานปูน⁵ โดยมีการใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรม ต่างๆ เช่น การใช้จอดรถ การใช้เป็นพื้นที่ค้าขายของตลาดนัด การใช้เพื่อออกกำลังกาย การใช้เป็นที่ พักผ่อนหย่อนใจ และการใช้เป็นลานกิจกรรมในงานประเพณีสำคัญต่างๆ ตลอดทั้งปี เป็นต้น รวมทั้งพื้นที่สนามดิน และสนามปูนภายในโรงเรียนวัดคลองสวน

- พื้นที่โล่งว่างภายในวัด ศาลเจ้า มัสยิด การใช้ประโยชน์พื้นที่เหล่านี้⁶ ก็เพื่อ ประกอบพิธีกรรม กิจกรรมทางศาสนา และทางความเชื่อของแต่ละกลุ่มคนตามเชื้อชาติ ศาสนา โดยพื้นที่โล่งว่างในศาสนสถานต่างๆ เหล่านี้ จะมีผู้ดูแลอยู่อย่างเป็นสัดส่วน นอกจากนี้ชาวบ้านที่

⁵ สัมภาษณ์ แม่จ้อย เนตรศรี, อายุ 50 ปี, ประธานชุมชนหมู่ที่ 1 ชุมชนตลาดคลองสวน, 4 เมษายน 2548.

⁶ สัมภาษณ์ พลากร โชคพิริตชัย, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเทพราช, อายุ 42 ปี, 20 พฤศจิกายน 2548.

ต้องเข้าไปใช้พื้นที่เหล่านี้ก็จะมักช่วยเหลือทำนุบำรุงและดูแลศาสนสถานและลานโล่งว่างต่างๆ เหล่านี้เป็นอย่างดี

- พื้นที่หน้าอาคารบ้านเรือนริมน้ำ จะมีทั้งที่เป็นชานเพื่อนั่งเล่น ทางเท้าเพื่อเดินไปมาภายในพื้นที่ทั้งในฝั่งเดียวกันและฝั่งตรงข้ามกัน นอกจากนี้ก็ยังมีที่ใช้เป็นที่วางสิ่งของและอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ซึ่งจะนำออกมาวางในตอนเช้าและเก็บเข้าบ้านในตอนค่ำ ซึ่งในพื้นที่ส่วนนี้มีทั้งที่มีหลังคาและไม่มีหลังคา

- พื้นที่บริเวณอาคารบ้านเรือนที่ไม่ได้อยูริมน้ำ โดยมาแล้วจะใช้พื้นที่เพื่อการพักผ่อน พุดคุยกัน รวมทั้งบางส่วนที่เป็นที่จอดขบวนพาหนะซึ่งจะมีทั้งที่จอดในโรงรถ และจะมีทั้งที่จอดด้านหน้าอาคารและด้านหลังอาคาร

ในด้านการคมนาคมขนส่งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนเส้นทางสัญจรที่มีอยู่มีทั้งหมด 4 ประเภท ดังนี้

1) ถนนสายหลัก ในบริเวณพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนมีถนนสายหลักที่มีสำคัญอย่างมากต่อการเข้าถึงพื้นที่ รวมทั้งเป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงไปสู่เส้นทางสายอื่น โดยเส้นทางที่ตัดผ่านคือ ถนนสายอ่อนนุช-เทพราช เป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อกันของ 3 จังหวัด คือ กรุงเทพฯ สมุทรปราการ และฉะเชิงเทรา เส้นทางสายนี้มีสภาพการจราจรที่คับคั่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณเขตกรุงเทพ

2) ถนนสายรอง เป็นถนนที่เชื่อมต่อกันอยู่ภายในชุมชนและเป็นถนนที่สามารถเชื่อมต่อไปถึงชุมชนอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงได้อีก โดยถนนสายรองนี้จะเป็นทั้งถนนคอนกรีต ถนนลาดยาง และถนนลูกรัง ถนนสายรองนี้มีสภาพการจราจรที่เบาบาง โดยมากแล้วคนในชุมชนจะเป็นผู้ใช้ ซึ่งจะมีทั้งรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และรถจักรยาน รวมทั้งที่เดินเท้าก็มี ซึ่งจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อไปศาสนสถาน โรงเรียน ซ้ำของ หรือไปมาหาสู่กันทั้งภายในชุมชน และระหว่างชุมชน เป็นคันของ

3) ทางเดินเท้า เป็นไปในลักษณะที่เข้าถึงพื้นที่ได้อย่างลึกที่สุดหรือที่รถยนต์ไม่สามารถเข้าได้ เช่น การเดินเข้าบ้าน การเดินริมคลอง การเดินเข้าตลาดรวมไปถึงทางเดินภายในตลาดและทางข้ามสะพานเพื่อการซื้อขายสินค้า และขนส่งสินค้าภายในตลาด ซึ่งจะมีทั้งที่เป็นทางดิน ทางไม้ และทางคอนกรีต

4) ทางเรือ ทางสัญจรเส้นนี้มีมาตั้งแต่อดีตแล้วแต่ในปัจจุบันนั้นมีการใช้สอยน้อยมาก โดยผู้ที่ใช้เส้นทางนี้จะเป็นพวกเรือขนาดเล็ก และอยู่ในภายในพื้นที่ใกล้ๆ กัน ซึ่งจะใช้คลองประเวศน์บุรีรมย์ คลองพระยานาคราช คลองแขวงกลั่นบน และคลองย่อยต่างๆ บริเวณโดยรอบที่เชื่อมต่อกันอยู่ นอกจากนี้ในปัจจุบันจะมีเรือท่องเที่ยวที่ต่อมาจากกรุงเทพฯ เพื่อชมทัศนียภาพ

สองฝั่งข้างทางไปจนถึงแม่น้ำบางปะกงในตัวเมืองฉะเชิงเทรา โดยคณะท่องเที่ยวเหล่านี้จะเดินทางตามคลองประเวศน์บุรีรัมย์เป็นทางสายหลัก

(3) การใช้อาคาร

ในส่วนของ การใช้อาคารในภาพรวมนั้น จะเป็นการแสดงออกถึงรูปแบบที่เกิดขึ้นกับชุมชน โดยที่ลักษณะที่แสดงออกมากับการใช้ประโยชน์ของอาคาร จะมีส่วนที่ไปประกอบการขยายผลถึงวิถีชีวิตของชุมชน ในด้านการประกอบอาชีพ และความสัมพันธ์ของคนกับการใช้พื้นที่ ซึ่งภายในพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนจะมีรูปแบบหรือลักษณะของการใช้ประโยชน์อาคาร ที่สามารถแบ่งออกเป็นประเภทหลักๆ ได้ 6 ประเภท ดังนี้

- ที่อยู่อาศัย
- ที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม
- อุตสาหกรรม
- สถานที่ราชการ
- สถานศึกษา
- ศาสนสถาน

1) ที่อยู่อาศัย

การใช้ประโยชน์อาคารประเภทนี้จะใช้เพื่อการอยู่อาศัยแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งโดยมากแล้วจะพบเห็นอยู่อย่างกระจายทั่วไปภายในพื้นที่ชุมชนริมน้ำแห่งนี้ โดยจะมีลักษณะของอาคารเป็น บ้านเดี่ยว และห้องแถว จากแผนที่ใช้ประโยชน์อาคาร พบว่าบ้านเดี่ยวจะมีการกระจายตัวอยู่รอบๆ พื้นที่ ส่วนห้องแถวจะมีการกระจุกตัวรวมกันอยู่ในบริเวณหลังตลาด และมีมัสยิด ซึ่งการใช้ประโยชน์อาคารประเภทที่อยู่อาศัยนี้ก็จะแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของชุมชนริมน้ำแห่งนี้ เพราะถ้าดูจากภาพถ่ายทางอากาศโดยรวมทั้งหมดแล้วก็จะพบว่าที่อยู่อาศัยเหล่านี้ไม่ได้มีมาตั้งแต่แรกทั้งหมด แต่มีการสร้างขึ้นในภายหลังเป็นจำนวนมาก⁸ รวมทั้งมีทิศทางในปลูกสร้างที่มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงจากคลองเข้าหาดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งของห้องแถวสมัยใหม่ที่ปลูกสร้างด้วยปูนเป็นวัสดุหลัก

2) ที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม

การใช้ประโยชน์อาคารประเภทที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม จะพบอยู่ในบริเวณริมคลองประเวศน์บุรีรัมย์ โดยจะอยู่ในด้านที่เป็นที่ตั้งของตลาดคลองสวน 100 ปี โดยจะมีสภาพของอาคารเป็น เรือนแถวริมน้ำ เป็นเรือนแถวไม้โบราณสมัยรัชกาลที่ 5 สร้างเป็น 2 ชั้น ที่ปัจจุบันคือส่วนที่เป็นตลาดคลองสวน 100 ปี รวมไปถึงอาคารพาณิชย์ 3 และ 4 ชั้นที่อยู่ติดกับคลองประเวศน์บุรีรัมย์ นอกจากนี้ก็จะมีการใช้ประโยชน์อาคารประเภทนี้อยู่อีกในส่วนบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับ

⁸ สัมภาษณ์ แป๊ะหลี แซ่เต๋, อายุ 82 ปี และสุนันทา เล่งเจริญ, อายุ 62 ปี, 6 พฤศจิกายน 2548.

ถนน โดยจะมีลักษณะเป็นคึกแถวอาคารพาณิชย์ที่มีการปลูกสร้างด้วยปูน มีความสูงประมาณ 3 ชั้น ซึ่งการใช้ประโยชน์อาคารประเภทนี้นั้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการประกอบอาชีพ รวมทั้งยังเป็นที่มาของการสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน เพราะว่าชุมชนแห่งนี้จะมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีมากในด้านการค้าขายที่มีมาตั้งแต่อดีตแล้ว

3) อุตสาหกรรม

การใช้ประโยชน์อาคารประเภทอุตสาหกรรมภายในชุมชนแห่งนี้ จะมีอยู่ในบริเวณพื้นที่หน้าเทศบาลตำบลเทพราช ซึ่งจะเป็นโรงสีและโกดังขนาดใหญ่ที่สุดในพื้นที่ โดยโรงสีแห่งนี้จากการสอบถามคนในชุมชน ทำให้ทราบว่าแต่เดิมเคยอยู่ในบริเวณริมคลองประเวศน์บุรีรัมย์ โดยอยู่ตรงข้ามกับวัดคลองสวน แต่ได้ย้ายออกไปอยู่ด้านนอก แต่มิได้ทำการรื้อถอนโรงสีเก่าออก จึงยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในที่เดิม นอกจากนี้ยังมีอีกส่วนที่อยู่หน้าศาลเจ้าพ่อคลองสวน แต่ว่าโรงสีนี้ก็มิได้ใช้งานอย่างเป็นทางการเป็นจริงเป็นจัง จากการสอบถามหัวหน้าชุมชนทำให้ทราบว่าปัจจุบันยกเลิกการใช้แล้ว แต่ยังคงรักษาไว้อยู่เพราะว่าเจ้าของยังอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ รวมทั้งปล่องโรงสีแห่งนี้ก็ยังคงเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นมาในอดีต^๑ รวมทั้งยังเป็นจุดสังเกตที่ชัดเจนสำหรับผู้ที่ต้องการเดินทางเข้ามาในตลาดคลองสวน 100 ปี โดยที่อาคารประเภทนี้มีส่วนสำคัญต่อการก่อให้เกิดอาชีพรับจ้างเพิ่มมากขึ้นด้วย ซึ่งนอกจากโรงสีแล้วก็ยังมีโรงงานผลิตเครื่องจักรเกษตรอีกแห่งหนึ่งที่อยู่ด้านข้างกับวัดคลองสวนนั่นเอง

4) สถานที่ราชการ

การใช้ประโยชน์อาคารประเภทสถานที่ราชการนี้ มีการใช้เป็นที่ทำงานของเทศบาลตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ยังมีสถานีตำรวจชุมชนตำบลเทพราช ที่ขึ้นตรงกันสถานีตำรวจภูธรตำบลแสนภูคาศ และศูนย์แจ้งเหตุสถานีตำรวจภูธรตำบลเป็ริง ที่ช่วยเหลือความปลอดภัยของชุมชนแห่งนี้ รับแจ้งเหตุตลอด 24 ชั่วโมง นอกจากนี้ยังมีสถานีดับเพลิงเคลื่อนที่ของเทศบาลตำบลคลองสวนซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณด้านข้างกับชุมชนประดูทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปีในพื้นที่ปกครองของเทศบาลตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ นอกจากนี้แล้วในพื้นที่ใกล้เคียงด้านตรงข้ามกับตลาดคลองสวนยังเป็นที่ตั้งของเทศบาลตำบลคลองสวนอีกด้วย

5) สถานศึกษา

การใช้ประโยชน์อาคารประเภทนี้เป็นการใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาและเสริมสร้างความรู้สู่ชุมชน ซึ่งโรงเรียนที่มีอยู่ภายในพื้นที่ศึกษาก็คือ โรงเรียนวัดคลองสวน โดยตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดคลองสวน โดยภายในโรงเรียนจะมีลาดดิน และลานปูนซึ่งใช้ในการประกอบกิจกรรมของโรงเรียน รวมทั้งใช้ในการออกกำลังกายและเล่นกีฬาของนักเรียนและประชาชนในชุมชนแห่งนี้

^๑ สัมภาษณ์ สุธีร์ อัสวานิชย์, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองสวน, อายุ 50 ปี, 10 มิถุนายน 2548.

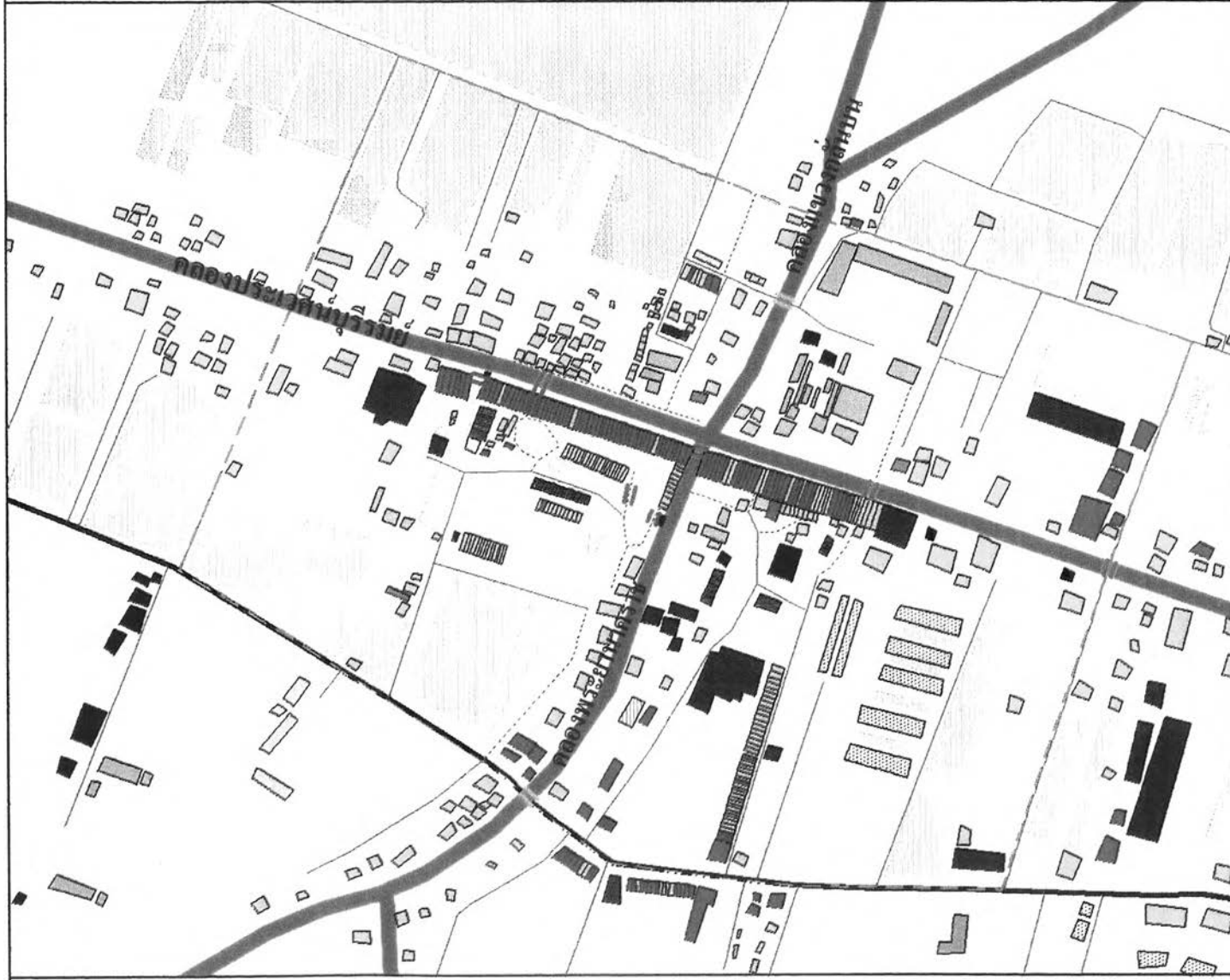
นอกจากนี้ในบริเวณเทศบาลตำบลคลองสวนก็ยังมีอีกหนึ่งโรงเรียนคือ โรงเรียนตลาดคลองสวน (อัสวานิชย์บำรุง) ซึ่งก็เป็นโรงเรียนเก่าแก่อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งแต่เดิมนั้นตั้งอยู่ภายในพื้นที่ศึกษาแต่จากเหตุผลด้านพื้นที่จึงได้มีการโยกย้ายจากในพื้นที่ชุมชนออกมาสร้างด้านนอกแทนเพื่อเป็นการขยายให้สามารถรองรับนักเรียนได้มากขึ้นและให้ความรู้ได้อย่างทั่วถึง โดยการใช้ประโยชน์อาคารประเภทสถานศึกษานี้ จะมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะให้เด็ก ๆ ในชุมชนมีความรู้ความสามารถ รวมทั้งเป็นสถานที่ใช้ในการขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็ก ๆ ที่ด้อยโอกาสในเรื่องของงบประมาณในการศึกษา

6) ศาสนสถาน

การใช้ประโยชน์อาคารประเภทศาสนสถาน เป็นการใช้ประโยชน์เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในชุมชนแห่งนี้ โดยที่ในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนมีหลายเชื้อชาติ ศาสนา จึงทำให้มีการปลูกสร้างศาสนสถานทั้งที่เป็น วัด ศาลเจ้า และมัสยิด เพื่อให้ศาสนสถานต่างๆ เหล่านี้ช่วยทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งจากแผนที่การใช้ประโยชน์อาคารแสดงถึงที่ตั้งของแต่ละศาสนสถานต่างๆ คือ วัดคลองสวน ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมและประเพณีวัฒนธรรมทางศาสนาพุทธ ตั้งอยู่ติดคลองประเวศน์บุรีรมย์ ฝั่งตรงข้ามกับตลาดคลองสวน 100 ปี ด้านหน้าโรงเรียนวัดคลองสวน มีพื้นที่ขนาดใหญ่กว่าศาสนสถานอื่นๆ ต่อมาเป็นมัสยิดอัลวะดอ์นียะห์ เป็นศาสนสถานของชาวไทยมุสลิม เป็นศาสนสถานที่ใช้ประกอบกิจกรรมและประเพณีวัฒนธรรมของผู้นับถือศาสนาอิสลาม ตั้งอยู่ตรงข้ามกับตลาดคลองสวน 100 ปี อยู่ด้านข้างกับวัดคลองสวน และสุดท้ายที่เป็นศาสนสถานที่ได้ถือว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างยิ่งของชุมชนชาวจีนก็คือ ศาลเจ้าและโรงเจ โดยศาลเจ้าในพื้นที่นี้จะมี 2 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อคลองสวนซึ่งอยู่ตรงปากทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปี ที่อยู่ในเทศบาลตำบลคลองสวน และศาลเจ้าพ่อปู่เจ้าทรงคลองสวน กับโรงเจเพ็งอั้งตั้ว ซึ่งอยู่ติดกับคลองพระยานาคราช ใกล้ๆ กันกับเทศบาลตำบลเทพราช

นอกจากการใช้ประโยชน์อาคารทั้ง 6 ประเภทข้างต้นแล้ว ภายในพื้นที่ศึกษายังมีการใช้พื้นที่บางส่วนในการก่อสร้างอาคารเพื่อใช้ประโยชน์ในส่วนรวมและส่วนบุคคลด้วย อันได้แก่ โรงรถ มุณินธิหลังแผ่นดินต่อต้านยาเสพติด โดยจากแผนที่การใช้ประโยชน์อาคาร โรงรถจะมีอยู่ในบริเวณหลังตลาดคลองสวนทั้งสองฝั่ง และด้านหลังของมัสยิดอัลวะดอ์นียะห์ ส่วนมุณินธิจะอยู่ใกล้กับมัสยิด และวัดคลองสวน ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ดูแล้วพบว่าการใช้ประโยชน์อาคารมีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางกายภาพภายในชุมชน โดยที่ในอดีตความสำคัญกับบทบาทของเส้นทางน้ำและศูนย์กลางการค้าทางน้ำ ทำให้เกิดบ้านเรือนอาคารสิ่งปลูกสร้างขึ้นอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง แต่เมื่อมีการพัฒนาทางบกคือ มีการสร้างถนนก็ทำให้เกิดการกระจายตัวของอาคารตั้งถิ่นฐานที่เริ่มหันหน้าและขยายเข้าใกล้กับโครงข่ายที่เปลี่ยนไป รวมทั้งโครงสร้างที่เกิดการเปลี่ยนสถานะจากศูนย์กลางการค้าทางน้ำกลายเป็นตลาดริมน้ำ ซึ่งรายละเอียดต่างๆ เหล่านี้ก็มีส่วนต่อการ

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา

คำอธิบายสัญลักษณ์

อาคาร	
ที่อยู่อาศัย	บ่อปูน
กังพณิชยกรรม	ประชาสัมพันธ์
ศาสนสถาน	ปิรมน้ำมัน
สถานที่ราชการ	เฝิงขายของ
สถานศึกษา	ฟาร์มไก่ชน
อุตสาหกรรม	มุลินธิ
ชุมร้านค้า	โรงรถ
ศาลาทำน้ำ	โรงเรียน
ศาลาทำเรือ	โรงเรียนเก่า
สะพานไม้	สนาม
สะพานปูน	ทำนา
คลอง	เลี้ยงสัตว์น้ำ
ถนนหลัก	สระน้ำ
ถนนรอง	
ทางเดินเท้า	

แผนที่ 6.5 การใช้อาคาร

ที่มา: การสำรวจภาคสนาม, 2548

สาขาวิชาการวางแผนผังชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปลูกสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งแนวทางการพัฒนาประเทศและนโยบายของ
รัฐที่จะนำเข้ามาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยทั้งหมดนี้อาจจะมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อรูปแบบของ
การใช้ที่ดิน และการใช้ประโยชน์อาคาร รวมทั้งยังมีผลถึงการเปลี่ยนแปลงอาชีพ และวิถีชีวิตของ
คนในชุมชนอีกด้วยและถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับชุมชนแห่งนี้จริงก็น่าเป็นห่วงถึงรูปแบบ
และเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานว่าจะยังคงรักษาไว้ได้อยู่อีกนานแค่ไหน

ที่อยู่อาศัย

ที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม

อุตสาหกรรม

สถานที่ราชการ

สถานศึกษา

ศาสนสถาน

(4) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากโดยรอบของพื้นที่มีลำคลองตัดผ่านและพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนอยู่ติดริมน้ำ ซึ่งพื้นที่ที่อยู่ติดริมน้ำเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญหลักของชุมชนแห่งนี้ จึงทำให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่คงเห็นได้ชัดเจนจะอยู่ในส่วนของบริเวณที่อยู่ริมน้ำ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงพื้นที่ คือ บริเวณตลาดคลองสวน 100 ปี ที่มีศาลาท่าน้ำและสะพานไม้ข้ามฝั่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นปะปนเข้ามาเพื่อให้เกิดความสะดวกในการเดินทาง การสัญจรทางน้ำและการพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งผลพลอยได้ที่ตามมาคือ ทั้งสองจุดนี้สามารถชมทัศนียภาพที่สวยงามของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติริมน้ำได้เป็นอย่างดี ช่วงต่อมาคือพื้นที่เขตอภัยทานซึ่งจะอยู่หน้าวัดคลองสวน ในพื้นที่ช่วงนี้มีสภาพแวดล้อมที่มีความสมบูรณ์อยู่มาก เนื่องจากเป็นเขตอภัยทานของวัดทำให้มีปลาน้อยใหญ่มาเวกว่ายอยู่เป็นจำนวนมาก และในช่วงที่สามคือบริเวณคลองพระยานาคราชถึงแม้ว่าช่วงนี้จะมีลำคลองที่ค่อนข้างแคบและมีขนาดเล็กกว่าคลองประเวศน์บุรีรัมย์ก็ตามแต่ความสมบูรณ์ของแหล่งน้ำก็ยังคงมีอยู่ แหล่งน้ำมีความสะอาดไม่มีกลิ่นเหม็น โดยทั้งสามช่วงพื้นที่ที่ได้กล่าวมาแล้วจะมีพีชน้ำขึ้นเองตามธรรมชาติ อาทิเช่น ผักบุ้ง และวัชพืชน้ำ เป็นต้น รวมทั้งพื้นที่โดยรอบของพื้นที่ศึกษายังติดกับพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งถือได้ว่าเป็นอาชีพที่มีการพึ่งพาธรรมชาติอาชีพหนึ่ง ทั้งในพื้นที่ที่ใช้ในการเกษตรก็มักจะมี ความสมบูรณ์ทางนิเวศวิทยาเป็นอย่างมาก ซึ่งในการดำรงไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ก็จะมีส่วนที่บ่งบอกถึงรูปแบบและเอกลักษณ์ของการตั้งถิ่นฐานที่ชัดเจนของชุมชนริมน้ำ ซึ่งเป็นรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่เก่าแก่และเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนริมน้ำในประเทศไทย

6.1.1.2 ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ภายในพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนนี้ มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารอยู่ด้วยกันทั้งหมด 4 ประเภท โดยจำแนกออกได้ดังนี้

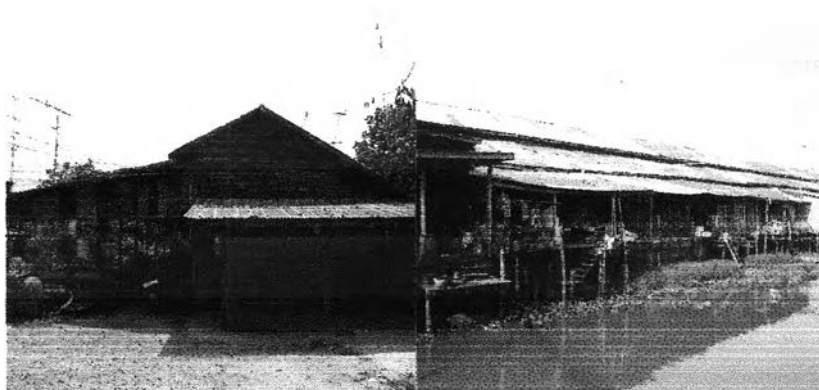
- อาคารพักอาศัยแบบดั้งเดิม มีรูปแบบเป็นเรือนแถวไม้ตั้งเรียงรายริมคลองประเวศน์บุรีรัมย์ มีรูปแบบการสร้างเป็นห้องแถวแบบจีนสมัยรัชกาลที่ 5 สร้างขึ้นมาแล้วนานกว่า 100 ปี และยังเป็นที่ตั้งของตลาดคลองสวน 100 ปี ในบริเวณตลาดมีการค้าขายเป็นเอกลักษณ์ทางเศรษฐกิจ ตลาดแห่งนี้คอยให้บริการด้านการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า เป็นจุดพักถ่ายสินค้าน้ำค้างแต่อดีตแล้ว ลักษณะของอาคารด้านหน้าเป็นร้านขายของ ส่วนด้านบนและด้านหลังใช้เป็นที่อยู่อาศัย มีประตูบานเฟี้ยม ใช้งานโดยการเลื่อนแผ่นไม้เปิดปิดที่ละแผ่นจนเต็มช่องประตู การใช้ประตูลักษณะนี้มีความเหมาะสมต่อรูปแบบการค้าขายเป็นอย่างมากเพราะจะได้เห็นสินค้าได้มากและสะดวกเวลาขนย้ายสินค้า ฝาเรือนทำด้วยฝาที่ในอดีตใช้ขีดเขียนจกรายซื้อลูกค้าที่ติดค้างไว้ มีให้เห็นในร้านกาแฟ โดยอาคารประเภทนี้ยังมีด้านนอกที่อยู่ระหว่างทางเดินเท้า ซึ่งมีลักษณะเป็นห้องๆ เรียงต่อกัน แต่เดิมเป็นท่าน้ำ สำหรับจอดเรือ แต่ในปัจจุบันนี้มีการใช้เพื่อเก็บสินค้า วางสินค้า และเป็นที่นั่งเล่นพักผ่อน เป็นต้นโดยท่าน้ำบริเวณนี้จะมีบันไดที่ยื่นลงไปในลำคลอง ส่วนหลังคาของอาคาร

ประเภทนี้จะเป็นหลังคาตั้งกะสีที่วางด้วยยาวไปตลอดแนวอาคารทั้งหมดซึ่งจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วงตามแนวลาดคลองตามพื้นที่แต่ที่อยู่ในแต่ละจังหวัด รวมทั้งสภาพที่เห็นในปัจจุบันก็มีการปรับปรุงต่อเติมด้านหลังด้วยวัสดุประเภทปูนแทบทุกหลังคาเรือน และบางหลังก็ได้เปลี่ยนเป็นประตูเหล็กบานพับแทนด้วยซึ่งจะอยู่ในบริเวณอาคารตรงช่องทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปีโดยอาคารเหล่านี้ก็ถือได้ว่าเป็นอาคารพักอาศัยแบบดั้งเดิมเช่นกัน นอกจากนี้อาคารพักอาศัยแบบดั้งเดิมยังรวมไปถึงอาคารห้องแถวไม้ที่อยู่ด้านหลังตลาดคลองสวนฝั่งตำบลคลองสวน โดยอาคารเหล่านี้จะมีชั้นเดียวสร้างด้วยไม้ มีการวางตัวของแนวหลังคา และการใช้สอยพื้นที่ที่ใกล้เคียงกันกับบริเวณเรือนแถวริมน้ำ โดยจะมีประตูบานเดียวอยู่ด้านหน้าแต่ละห้อง มีช่องลมอยู่เหนือประตู ซึ่งอาคารพักอาศัยพวกนี้อยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมแล้วเป็นจำนวนมากน่าจะมีการปรับปรุงให้ดีขึ้นมากกว่าที่เป็นอยู่

- อาคารพักอาศัยลักษณะพื้นบ้านและสมัยใหม่ เป็นอาคารที่มีหลายลักษณะ สร้างขึ้นเพื่อความสะดวกสบายและเรียบง่ายในการอยู่อาศัย เป็นสิ่งปลูกสร้างในยุคหลังจากรูปแบบอาคารยุคดั้งเดิม มีทั้งที่เป็นชั้นเดียวและสองชั้น อาคารบ้านเดี่ยวพวกนี้มีหลังคาทรงจั่วหรือหมาแหงน มุงด้วยสังกะสีหรือกระเบื้องลอน หลายอาคารมีการปลูกสร้างด้วยวัสดุจำพวกไม้และปูน โดยที่อาคารประเภทนี้จะไม่มีความเด่นชัดในเรื่องของคุณค่ามากมายนัก แต่จะสื่อออกมาให้เห็นถึงรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานมากกว่าทั้งที่มีการรวมกลุ่มเป็นระเบียบและไม่เป็นระเบียบ รวมทั้งที่อยู่ตามแนวถนน เป็นต้น ส่วนอาคารสมัยใหม่มีลักษณะเป็นอาคารพาณิชย์ชั้นล่างไว้ขายของชั้นบนไว้อยู่อาศัยมีประมาณ 3 ชั้น มีประตูเป็นประตูเหล็กทั้งที่พับ และเป็นเหล็กยึดเลื่อนขึ้นลง โดยมีทิศทางที่หันหน้าเข้าหาถนนซอย นอกจากนี้ยังมีอาคารโรงรถซึ่งมีลักษณะเป็นห้องแถวเรียงกันเป็นแนวยาวทั้งที่ทำด้วยปูนและสังกะสี และมุงด้วยหลังคาตั้งกะสี

- อาคารบริการ เป็นอาคารที่ใช้ประโยชน์เพื่อการบริการสาธารณะของชุมชน มีรูปแบบแตกต่างกัน โดยแบ่งตามโครงสร้างออกเป็นเรือนไม้และคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งอาคารไม่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในยุคก่อน ใช้ไม้เป็นวัสดุหลัก มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น อาคารเรียนในโรงเรียนวัดคลองสวน ส่วนอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ก่อสร้างด้วยวัสดุสมัยใหม่ที่มีความทนทาน รับน้ำหนักได้มาก รองรับปริมาณคนมากขึ้น หลังคาทรงจั่วมุงกระเบื้อง ประตูหน้าต่างทำด้วยกระจกหนา รูปทรงอาคารไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับการใช้สอย เช่น ที่ทำการเทศบาลตำบลเทพราช

- อาคารศาสนสถาน เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญกับชุมชนในเรื่องของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งแสดงออกทางวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน แบ่งเป็นอาคารที่สร้างด้วยเรือนไม้และปูน เช่น กุฏิในวัดคลองสวน และอาคารที่สร้างแบบก่ออิฐถือปูน เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยในอดีต หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ ประดับช่อฟ้าใบระกา หางหงส์เชิงชาย หน้าบันสลักลายดอกไม้ปูนปั้นประดับกระจก เช่น อุโบสถในวัดคลองสวน เป็นต้น

อาคารพักอาศัยแบบดั้งเดิม

อาคารพักอาศัยแบบพินบ้านและสมัยใหม่

อาคารบริการ

อาคารศาสนสถาน

ภาพที่ 6.6 ตัวอย่างลักษณะทางสถาปัตยกรรม (ผู้วิจัย, 2548)

6.1.1.3 จินตภาพของชุมชน

เอกลักษณ์ด้านจินตภาพเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อได้สัมผัส รับรู้ หรือทำให้รู้สึกได้ถึง ความคุ้นเคยของคนในชุมชนที่มีต่อพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน โดยสิ่งทีคนในชุมชนเรียนรู้ และจดจำจนคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน มักเกิดการเก็บสิ่งเหล่านั้นไว้ในความทรงจำ โดยมีการจัดระเบียบของสิ่งที่พบเห็นตามเกณฑ์ในการแยกแยะประเภทสิ่งต่างๆ ซึ่งการจดจำรายละเอียดดังกล่าวนี้ยังขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในการรับรู้สำหรับคนในชุมชนที่เกิดการเรียนรู้ และจดจำกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปอย่างเป็นระบบตามความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางกายภาพต่อผู้รับรู้ ที่มีความเกี่ยวข้องกันกับองค์ประกอบทางกายภาพหลัก 5 ประเภท ซึ่งภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนจากการรับรู้ของผู้พบเห็นสามารถจำแนกรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1) เส้นทาง (Path) เส้นทางภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ทางน้ำและทางบก โดยเส้นทางน้ำเป็นเส้นทางสัญจรที่มีมาตั้งแต่อดีต ที่ใช้ในเดินทางไปมาหากันระหว่างชุมชนและภายในชุมชน รวมทั้งเป็นเส้นทางที่ใช้ในการบรรทุกสินค้าเข้าออกเพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนกัน โดยมีคลองประเวศน์บุรีรมย์เป็นเส้นทางน้ำสายหลัก และคลองพระยานาคราช เป็นเส้นทางสายรอง ซึ่งคลองประเวศน์บุรีรมย์เป็นเส้นทางน้ำที่เชื่อมจากคลองพระโขนงไปถึงแม่น้ำบางปะกง ส่วนในเส้นทางบกมีเส้นทางสัญจรที่สำคัญคือ ถนนสายอ่อนนุช – เทพรราช เป็นถนนสายสำคัญที่ผ่านพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้ นอกจากนี้ก็จะมีเส้นทางที่เป็นถนนลูกรังที่เชื่อมจากถนนสายหลักไปสู่ตัวชุมชน รวมทั้งทางเดินเท้าอีกจำนวนหนึ่ง ที่เชื่อมต่อกันระหว่างชุมชนกับอาคารบ้านเรือนซึ่งทางเดินเท้าเหล่านี้มีอยู่ทั่วไปภายในชุมชน โดยจะอยู่ในบริเวณที่สิ้นสุดจากทางรถยนต์หรือทางที่ทางรถยนต์ไม่สามารถเข้าไปได้ถึง รวมทั้งยังมีทางเดินเท้าที่อยู่ภายในตลาดคลองสวน 100 ปีและริมฝั่งคลองประเวศน์บุรีรมย์

2) ศูนย์รวม (Node) ศูนย์รวมของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนก็คือ ตลาดคลองสวน 100 ปี โดยจะใช้เพื่อเป็นที่พบปะ พุดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ โดยที่ตลาดคลองสวน 100 ปี ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนเลยก็ว่าได้ เพราะว่ามันนอกจากจะเป็นตลาดสดแห่งเดียวภายในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงแล้ว ตลาดคลองสวน 100 ปียังเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมต่อกันของศาสนสถานภายในชุมชน ซึ่งศาสนสถานต่างๆ และตลาดคลองสวน 100 ปี มีส่วนทำให้เกิดการรวมกลุ่มและเกิดความผูกพันกันของกลุ่มคนภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน นอกจากนี้ส่วนในชุมชนที่เป็นพื้นที่ว่าง ที่โล่งก็จะอยู่ในบริเวณลาดปูนหน้าศาลเจ้าพ่อคลองสวน และลาดปูนด้านข้างเทศบาลตำบลเทพรราช ซึ่งก็อยู่ต่อเนื่องกันกับตลาดคลองสวน 100 ปี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อการประกอบกิจกรรมนันทนาการ การออกกำลังกาย รวมทั้งการประกอบกิจกรรมที่สำคัญของชาติ เช่น การทำพิธีถวายพระพรในวันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น

3) ย่าน (District) เป็นเอกลักษณ์ทางพื้นที่ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ โดยย่านหลักๆ ในพื้นที่แห่งนี้ก็คือ

- ย่านพาณิชย์กรรม จะอยู่ในบริเวณตลาดคลองสวน 100 ปี ซึ่งเป็นตลาดเก่าแก่มีมาช้านานแล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นเรือนแถวไม้ โดยในย่านพาณิชย์กรรมนี้จะมีการประกอบกิจกรรมเพื่อการยังชีพ โดยการทำอาชีพค้าขาย ซึ่งประชาชนภายในย่านนี้จะมีความผูกพันกับพื้นที่มาช้านาน ส่วนมากแล้วจะเป็นทายาทที่สืบทอดกิจการค้าขายมาจากรุ่นบรรพบุรุษ และการใช้พื้นที่ในย่านนี้ก็มีความเกี่ยวข้องกันกับรูปแบบและเอกลักษณ์ที่ชัดเจนของชุมชนดั้งเดิมซึ่งก็คือชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน ชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าทางน้ำขนาดใหญ่ในอดีต และในย่านนี้ก็ถือได้ว่าเป็นพื้นที่สำคัญมากที่สุดในการชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนและเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าควรกับการอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบต่อไป

- ย่านที่อยู่อาศัยจะมีทั้งที่อยู่ริมน้ำโดยจะอยู่รวมกันกับย่านพาณิชย์กรรมภายในพื้นที่ตลาดคลองสวน 100 ปี ซึ่งที่อยู่อาศัยเหล่านี้มีมาช้านานแล้วก่อนที่จะเกิดตลาดแล้วด้วยซ้ำ รวมทั้งย่านที่อยู่อาศัยที่อยู่ริมถนนสายอ่อนนุช - เทพรราช ที่มีมาไม่นานมากนัก แต่ก็มีปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นเพราะรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีการเปลี่ยนแปลงตามโครงข่ายเส้นทางการคมนาคมขนส่งและกระแสของการพัฒนาประเทศ โดยย่านที่อยู่อาศัยในทั้งสองบริเวณก็จะมีกลุ่มคนที่เป็นทั้งคนเก่าแก่และคนที่ย้ายถิ่นเข้ามา ซึ่งคนเก่าแก่หรือคนดั้งเดิมส่วนใหญ่แล้วก็จะอยู่ในบริเวณพื้นที่ตลาดคลองสวน 100 ปีทั้งหมด และก็จะมีส่วนที่ขยับขยายออกมาด้านนอกตลาดเพื่อรองรับการครอบครัวที่มีการขยายตัวนั่นเอง

- ย่านศาสนสถาน อยู่บริเวณวัดคลองสวน และมีสถิตอัครวตือนิยะห์ โดยที่ย่านศาสนสถานนี้ ก็จะมีส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มคนทั้งสองศาสนา ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ซึ่งในย่านศาสนสถานนี้จะมีพื้นที่ค่อนข้างใหญ่พอสมควรเพราะต้องรองรับกับจำนวนประชาชนในพื้นที่ เมื่อพวกเขามีความต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวและต้องการทำกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นารสืบสานและแสดงออกถึงการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามตามศาสนาที่ตนเองนับถือ

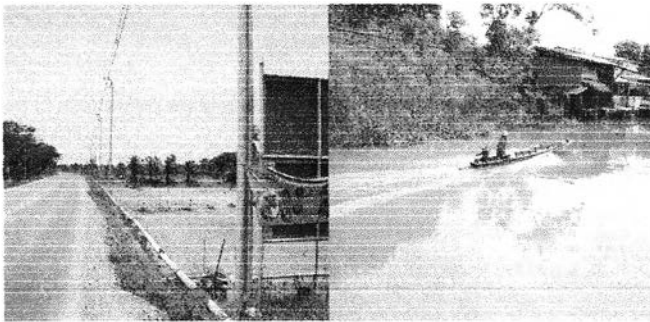
4) เส้นขอบ (Edge) ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนมีเส้นขอบคือ เส้นขอบเขตคลองประเวศน์บุรีรมย์ กับคลองพระยานาคราช และคลองแขวงกลันบน โดยเส้นขอบเหล่านี้จะสามารถมองเห็นได้ชัดเจน เพราะคลองทั้งสามคลองนี้มีเส้นทางที่ตัดผ่านกันขึ้นภายในพื้นที่ศึกษา ส่วนเส้นขอบระหว่างพื้นที่ชุมชนกับพื้นที่เกษตร หรือพื้นที่เลี้ยงสัตว์น้ำ จะใช้แนวถนนรอบนอกชุมชน โดยจะเป็นถนนลาดยางที่อยู่ด้านหลังมีสถิตอัครวตือนิยะห์ ที่เชื่อมต่อกับถนนหลังวัดคลองสวน และถนนสายอ่อนนุช - เทพรราช

5) ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) คือ องค์กรประกอบที่โดดเด่นเป็นจุดสังเกตหรือ

จุดหมายตาของชุมชน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ

- ระดับ 1 ภูมิสัญลักษณ์ที่มองเห็นได้ในระยะไกล (Distant Landmarks) ได้แก่ ปล่องโรงสีข้าวบริเวณในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน ป้ายบอกทางที่อยู่ด้านบนและด้านข้างถนน สายอ่อนนุช - เทพราช โดยภูมิสัญลักษณ์ในระดับ 1 นี้สามารถมองเห็นได้ชัดเจนในระยะไกล เนื่องจากมีความสูงมากกว่า 5 เมตร รวมทั้งในบริเวณพื้นที่โดยรอบก็ไม่มีสิ่งกีดขวางใดที่มีลักษณะโดดเด่นและมีขนาดสูงกว่าภูมิสัญลักษณ์เหล่านี้

- ระดับ 2 ภูมิสัญลักษณ์ที่มองเห็นได้ในระยะใกล้ (Local Landmarks) โดย ภูมิสัญลักษณ์ในระดับ 2 นี้ถึงแม้ว่าจะมีหลายแห่งที่ดูจะโดดเด่น และมีชัดเจนทางพื้นที่ แต่สิ่งที่ได้ยกให้เป็นภูมิสัญลักษณ์ในที่นี้เนื่องจากอยู่ติดกับเส้นทางเข้าออกชุมชนที่สุด ไม่ว่าจะเป็นป้าย ทางเข้าตลาดคลองสวน ที่ทำการเทศบาลตำบลคลองสวน ที่ทำการเทศบาลตำบลเทพราช รวมทั้ง วัดคลองสวน และมัสยิดอัสวะด็อนียะห์ซึ่งนอกจากจะอยู่ใกล้กับคลองประเวศน์บุรีรัมย์แล้วยังติดกับถนนลาดยางในท้องถิ่นนอกจากนี้แล้วทั้งสองศาสนสถานก็ถือได้ว่ามีขนาดพื้นที่ที่ใหญ่และมีความบทบาทสำคัญต่อประชาชนในพื้นที่และชุมชนโดยรอบเป็นอย่างยิ่ง

เส้นทาง (Path)

ศูนย์รวม (Node)

ย่าน (District)

เส้นขอบ (Edge)

ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark)

ภาพที่ 6.7 จินตภาพของชุมชน (ผู้วิจัย, 2548)

6.1.2 โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

จากที่ได้ศึกษาภายในพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนก็พบว่ารายได้ทางเศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพของผู้คนในชุมชนมีด้วยกัน 3 ประเภทหลัก คือ การค้าขาย การรับจ้างหรือรับราชการ และการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์น้ำหรือประมง โดยที่การประกอบอาชีพค้าขายมีปริมาณที่มากที่สุด รองลงมาคือการรับจ้าง ทั้งที่เป็นทำงานข้าราชการ และทำงานโรงงาน รวมไปถึงการรับจ้างทั่วไปๆ และสุดท้ายก็คือ การทำการเกษตรกรรม โดยมีทั้งที่เป็นการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์น้ำจำพวกกุ้งและปลา รวมถึงการจับสัตว์น้ำจืดด้วย ซึ่งรายละเอียดของการประกอบอาชีพสามารถจำแนกได้ ดังนี้

- ด้านการค้า

ในด้านการค้าขาย เนื่องจากมีตลาดคลองสวน 100 ปี เป็นตลาดและศูนย์การทางด้านการค้า ตั้งแต่ในอดีต ทำให้การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ก็คือการค้าขาย จากตารางที่ 6.4 พบว่าด้านการค้ามีถึงร้อยละ 49.60 โดยที่การค้าขายภายในพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนนั้นนอกจากเป็นตลาดสดแล้ว ยังประกอบไปด้วยร้านค้าที่ขายอาหาร ร้านขนม ร้านกาแฟโบราณ ร้านขายทอง ร้านขายยา ร้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ร้านขายอุปกรณ์อะไหล่รถและเรือ ร้านขายอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ ร้านขายปุ๋ยและเครื่องมือการเกษตร ร้านอุปกรณ์ที่ใช้ในการเลี้ยงสัตว์น้ำจำพวก ไก่ เป็ด ร้านเสื้อผ้าสำเร็จรูป ร้านขายของชำ ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดล้วนสะท้อนรูปโฉมร้านค้าแบบเก่าไม่ต่ำกว่า 60 ปีมาแล้ว ที่เคยมีในเยาวราช ทรงวาด สำเพ็งและย่านถนนเจริญกรุงที่บัดนี้ไม่มีแล้ว ร้านในประวัติศาสตร์นี้เองไปได้ที่ตลาดคลองสวน ร้านกาแฟมีอยู่หลายร้าน ซึ่งล้วนแต่เป็นร้านเก่าขายมานานกว่า 60 ปี ชงด้วยถุงแบบโบราณนั่งดื่มกับบนโต๊ะกลมหินอ่อนจากอิตาลีที่หาซื้อได้ยากโดยร้านเหล่านี้จะกระจายกันอยู่ไปตลอดเส้นทางภายในตลาดคลองสวน 100 ปี เพื่อรองรับการซื้อขายอย่างทั่วถึง ซึ่งรายได้ทางเศรษฐกิจของกลุ่มที่ประกอบอาชีพค้าขายนี้จะมีมากน้อยแต่ต่างๆ กันไป ตามช่วงประเพณีและเทศกาลต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรอบปี โดยแทบทุกร้านจะเปิดร้านขายของอยู่เสมอกันทั้งปี¹⁰ จึงมีส่วนทำให้มีรายได้พอสมควร และเนื่องจากภายในตลาดคลองสวน 100 ปีแห่งนี้เน้นเกี่ยวกับการรองรับบริการลูกค้าที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงและโดยรอบชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จึงทำให้หลายๆ ร้านมีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ที่ดี จะเห็นได้จากการที่ประกอบอาชีพค้าขายแต่สามารถส่งลูกๆ หลานๆ เรียนหนังสือได้ในระดับสูงๆ กันได้

- ด้านการรับจ้าง

การประกอบอาชีพรับจ้างมีทั้งที่รับจ้างทั่วไป และรับราชการ โดยที่การรับราชการจะทำงานอยู่ที่เทศบาลตำบลคลองสวน หรือเทศบาลตำบลเทพราช รวมทั้งที่เป็นครูสอนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนวัดคลองสวน และโรงเรียนตลาดคลองสวน(อัสวานิชย์บำรุง) ซึ่งอาชีพนี้ถึงแม้ว่าจะมีรายได้ไม่น้อยเมื่อเทียบกับบางร้านค้าที่อยู่ในตลาดคลองสวน 100 ปี แต่ก็ยังมีมั่นคง และมีเกียรติยศ.แต่ว่า

ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ที่มีอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่ประกอบอาชีพรับราชการ ส่วนอาชีพรับจ้างนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นประเภทรับจ้างทำงานโรงงานอุตสาหกรรม¹¹ และก็ที่รับจ้างทั่วไป เช่น รับจ้าง ชักกรีด รับจ้างตัดผม รับจ้าง ตัดเย็บเสื้อผ้า รับจ้างขนของให้ร้านค้า รับจ้างส่งของ เป็นต้น โดยประเภทที่รับจ้างทำงานโรงงานอุตสาหกรรมนั้นจะมีรายได้ทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าการรับจ้างทั่วไป ซึ่ง การรับจ้างทำงานโรงงานอุตสาหกรรมจะมีรถมารับส่งไปทำงานโดยเด็กวัยรุ่นที่ไม่ได้ศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาหรือวิชาชีพชั้นสูงจะนิยมไปทำกันมาก

- ด้านเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์น้ำและประมง

ในด้านการเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์น้ำ และประมงมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เลือกประกอบอาชีพนี้เมื่อเทียบกับการประกอบอาชีพทั้งหมดของคนในชุมชน และเมื่อคิดเป็นร้อยละจะได้รวมกันคือ ร้อยละ 5.61 ของครัวเรือนทั้งหมด โดยการประกอบอาชีพในด้านนี้ มีทั้งการเลี้ยงปลา และกุ้งขาวเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญ ซึ่งอาชีพเลี้ยงสัตว์น้ำนี้สามารถทำให้มีรายได้เป็นอย่างดี โดยบริเวณที่เลี้ยงสัตว์น้ำแหล่งใหญ่ที่สุดจะอยู่บริเวณหน้าทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปี ภายในพื้นที่ตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ต่อมาได้แก่การประมงซึ่งในการประมงนี้จะจับสัตว์น้ำในบริเวณคลองที่อยู่ในพื้นที่ทั้งคลองประเวศน์บุรีรมย์ คลองพระยานาคราช และคลองแขวงกลันบน และสุดท้ายในส่วนที่ใช้ทำการเกษตรเพาะปลูกจะอยู่ในบริเวณตรงข้ามกับเทศบาลตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ รวมทั้งด้านหลังมัสยิดที่อยู่ในพื้นที่ของตำบลเกาะไร่ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยการทำเกษตรแทบทั้งหมดในพื้นที่และบริเวณโดยรอบพื้นที่ใกล้เคียงจะเป็นการทำนาปลูกข้าว

ตารางที่ 6.4 ลักษณะการประกอบอาชีพตามครัวเรือน

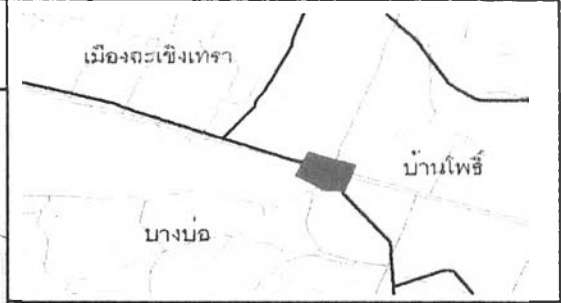
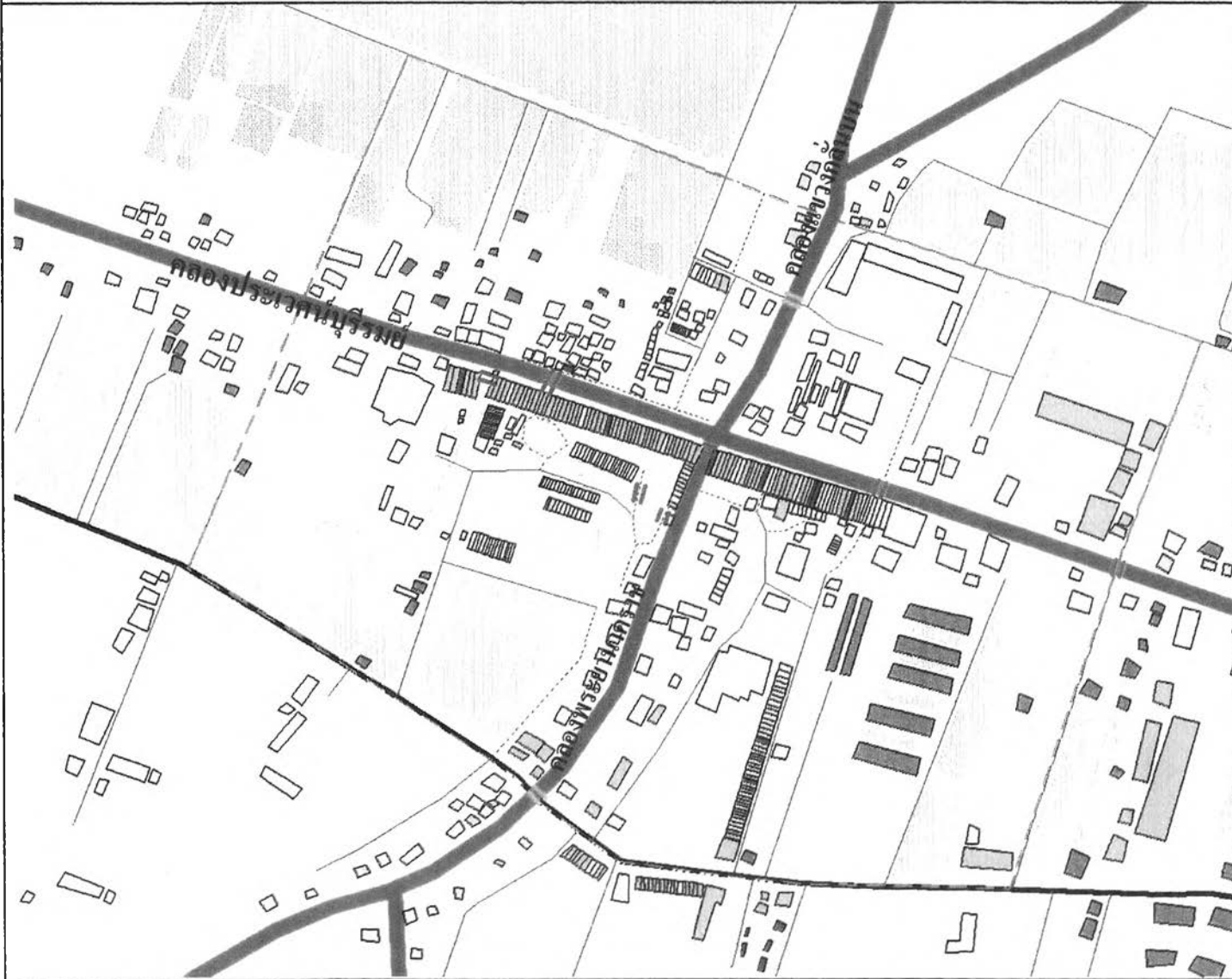
อาชีพ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ค้าขาย	187	49.60
การรับจ้าง	37	9.81
ด้านเกษตรกรรม	13	3.49
การเลี้ยงสัตว์น้ำและประมง	8	2.12
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	132	34.98
รวม	377	100.00

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม, 2548

¹⁰ สัมภาษณ์ สุธีร์ อิศวานิชย์, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองสวน, อายุ 50 ปี, 10 มิถุนายน 2548.

¹¹ สัมภาษณ์ พงศ์สวัสดิ์ ภูสมศรี, อายุ 20 ปี, 20 พฤศจิกายน 2548 และสุนทรี ทรัพย์รักษา, อายุ 17 ปี, 18 ธันวาคม 2548.

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา

คำอธิบายสัญลักษณ์

	ขอบเขตพื้นที่ศึกษา		อยู่อาศัย		ค้าขาย
	เกษตรกรรม		รับจ้าง		ประมง
	เลี้ยงสัตว์น้ำ		สะพานไม้		คลอง
	ถนนรอง		สะพานปูน		ถนนหลัก
	ทางเดินเท้า		พื้นที่ทำนา		บ่อเลี้ยงสัตว์น้ำ
			สระน้ำ		

สาขาวิชาการวางผังชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 6.6 ลักษณะของการประกอบอาชีพตามครัวเรือน

ที่มา: การสำรวจภาคสนาม, 2548

นอกจากนี้ในพื้นที่ศึกษาแห่งนี้ก็ยังมีบางส่วนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ซึ่งคนกลุ่มนี้มีคิดเป็นร้อยละ 34.98 ของครัวเรือนทั้งหมดเลยทีเดียว โดยกลุ่มคนเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ในวัยชรามาก ที่สุครองลงมาด้วยวัยทำงานที่ว่างงาน และก็วัยเด็กที่เรียนหนังสือโดยอยู่กับปู่ย่าตายาย ซึ่งรายรับของคนกลุ่มนี้จะมาจากการที่ถูกหลานส่งเงินมาให้¹² โดยที่ถูกหลานของคนกลุ่มนี้จะทำงานและพักอาศัยอยู่นอกพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนทั้งหมด

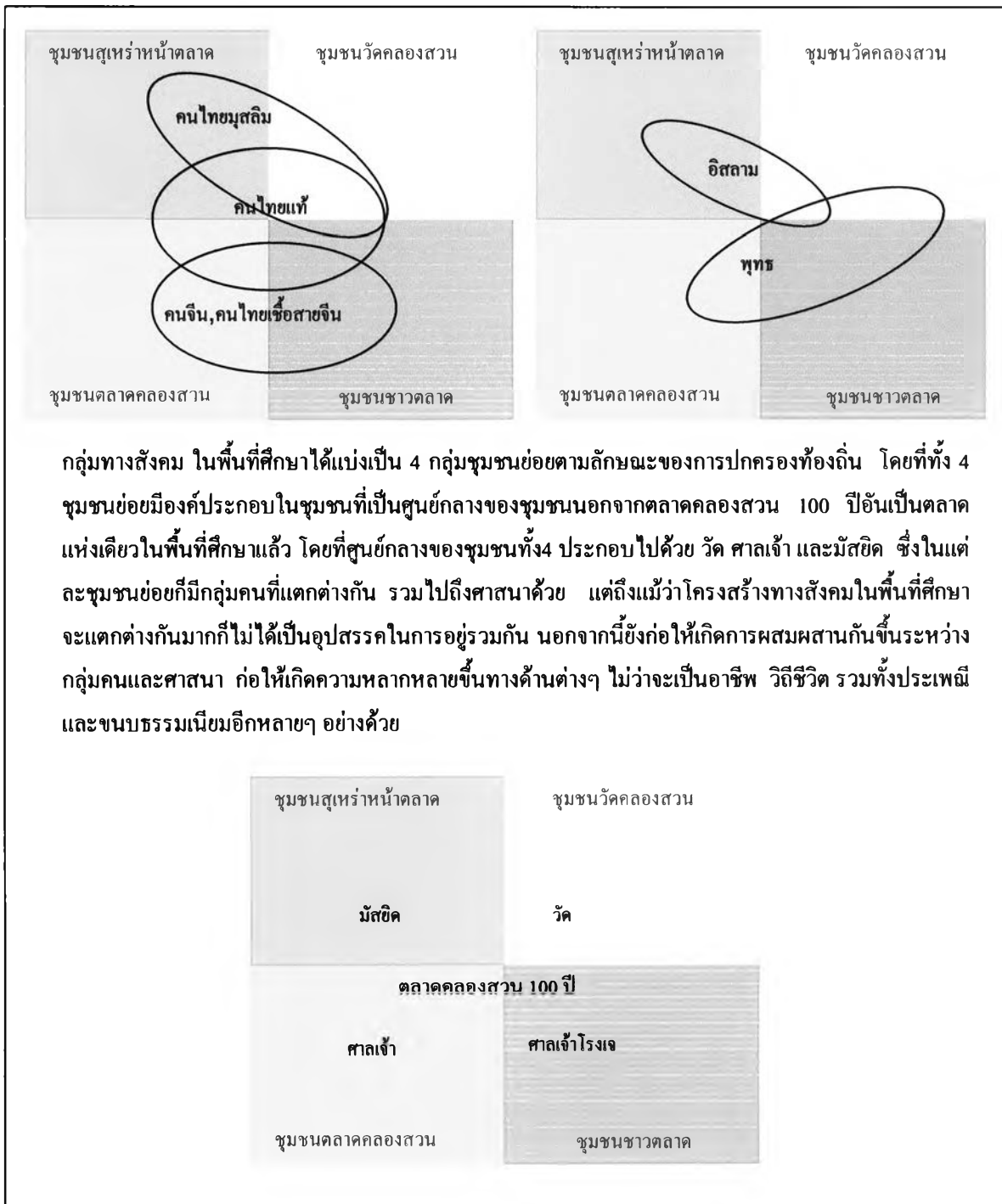
6.1.3 โครงสร้างทางด้านสังคม

- วิถีชีวิต

ลักษณะทางสังคมเป็นส่วนในสำคัญในการกำหนดถึงบทบาทและเป็นกรอบที่ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน นอกจากนี้ลักษณะทางสังคมยังเป็นตัวการที่ยืดเหนียวในเกิดการรักษาและเกิดเป็นรูปแบบทางวิถีชีวิตตามแบบวิถีทางของชุมชนริมน้ำ ซึ่งเป็นจุดเด่นที่สามารถพบเห็นได้ทั่วแทบจะในทุกๆ ชุมชนริมน้ำภายในภาคกลางของประเทศไทย ได้เป็นอย่างดี คือ ลักษณะของผู้คนและพฤติกรรมของคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ติดแม่น้ำลำคลอง ทั้งการแต่งกาย รูปร่างหน้าตา เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยส่วนมากแล้วผู้คนที่อยู่อาศัยริมน้ำจะมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ภายในพื้นที่อยู่แล้ว และได้รับการสืบทอดมรดกทั้งทางที่ดินและอาชีพมาจากบรรพบุรุษที่เข้ามาตั้งรกรากตั้งแต่ยุคบุกเบิกพื้นที่ในแต่ละแห่งหรืออาจจะกล่าวได้ว่า ผู้คนที่อยู่อาศัยริมน้ำที่สืบเชื้อสายมาจากอดีตคือ กลุ่มคนดั้งเดิมในพื้นที่นั่นเอง ถึงแม้ว่าภายในช่วงหลังๆ จะมีการผสมของกลุ่มคนมากขึ้น จนเกิดความหลากหลายทางเชื้อชาติ ก็ไม่ได้มีผลต่อการดำรงชีพทางวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เป็นมาตั้งแต่อดีตของชุมชนริมน้ำ แต่กลับก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนไปเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันและใช้ประโยชน์จากลำน้ำร่วมกันได้เป็นอย่างดี รวมทั้งการประกอบอาชีพที่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการค้าขายที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษก็มีรายได้พออยู่พอใช้ไม่ได้ขาดแคลน ประกอบกันกับภายในพื้นที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากมายนัก ทั้งไม่มีสิ่งปลูกสร้างขนาดใหญ่ เช่น โรงงานอุตสาหกรรม จึงทำให้พื้นที่อยู่อาศัยยังคงมีพอเพียงสำหรับการอยู่อาศัยของผู้คน ส่งผลให้การอพยพออกจากพื้นที่มีในปริมาณที่น้อยมากและการอพยพเข้ามาในพื้นที่ก็มีน้อยด้วยจึงทำให้ชุมชนริมน้ำแห่งนี้ไม่มีความแออัดทางพื้นที่มากมายนัก โดยผู้คนกลุ่มใหม่ที่ย้ายเข้ามาจะตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยบริเวณด้านนอกที่ติดกับถนนสายหลักหรือตามริมทางที่เป็นถนนลูกรังเชื่อมต่อกับถนนสายหลักเข้ามาสู่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน ถึงแม้ว่าผู้คนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาจะไม่ได้มีกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำลำคลอง แต่ด้วยความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้คนกลุ่มดั้งเดิมและคนกลุ่มใหม่ก็มีไปในทางที่ดี ความผูกพันที่มีก็มาจกลักษณะและอุปนิสัยของชาวบ้านที่มีความเป็นมิตรและมีการประกอบกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมทางศาสนาและ

¹² สัมภาษณ์ เต๋อ แซ่ตั้ง, อายุ 64 ปี, 4 กรกฎาคม 2548, สมบัติ พูลสมบัติ, อายุ 57 ปี, 18 ธันวาคม 2548 และสมาน เพียรดี, อายุ 62 ปี, 25 มกราคม 2549.

ความเชื่อทางเชื้อสายทั้งของชาวไทย ชาวจีน และชาวมุสลิม ทำให้ชาวบ้านรู้จักกันเป็นอย่างดี มีความสนิทสนมกัน รวมทั้งรายได้และลักษณะอาชีพที่มีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ก็ส่งผลต่อการร่วมกันได้เป็นอย่างดี รวมทั้งจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ทำให้การปลูกบ้านเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะใกล้เคียงกัน และจากการที่ชุมชนแห่งนี้ไม่ได้เป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความแออัดหนาแน่นทางพื้นที่มาก รวมทั้งการรู้จักกันเป็นอย่างดีมาช้านานก็เลยทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย

ภาพที่ 6.8 โครงสร้างทางสังคม

ในการอยู่อาศัยภายในชุมชน วิถีชีวิตของสังคมแบบชุมชนริมน้ำจึงแสดงออกมาในรูปแบบที่เรียบง่าย โดยในการดำเนินชีวิตจะใช้ประโยชน์จากแม่น้ำลำคลอง มีศาสนาความเชื่อ อาชีพ และกิจกรรมต่างๆ เป็นสื่อกลางในการเชื่อมต่อและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อยู่ร่วมกันภายในชุมชน โดยในภาพที่ 6.8 เป็นการแสดงถึงโครงสร้างทางสังคมที่เป็นอยู่ในพื้นที่ศึกษาชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้ จะเห็นได้ว่ากลุ่มคนในพื้นที่ศึกษามีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 3 กลุ่มคน ดังที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว โดยจะมีทั้งคนจีนและคนไทยเชื้อสายจีน คนไทยมุสลิม และคนไทยเชื้อชาติไทย ส่วนในด้านของศาสนาก็มีการนับถืออยู่สองศาสนา คือ ศาสนาอิสลามโดยคนไทยมุสลิม และศาสนาพุทธโดยกลุ่มคนที่เหลืออีกสองกลุ่ม และภายในภาพที่ 6.8 นี้ ยังสามารถที่จะแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างสังคมที่มีศูนย์กลางแต่ละกลุ่มชุมชน ไม่ว่าจะเป็นศาลเจ้า วัด และมัสยิด โดยที่นอกเหนือไปจาก ศาสนสถานเหล่านี้แล้ว ก็ยังมีตลาดคลองสวน 100 ปี ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางในการให้บริการแก่ชุมชนริมน้ำแห่งนี้รวมทั้งเป็นที่รวมกลุ่ม และเป็นที่รวมในการพบปะเพื่อการมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคมของประชาชนทั้งที่อยู่ในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน และประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ โดยรอบที่เข้ามามีส่วนร่วมกับคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นทั้งด้านการค้าขาย หรือการท่องเที่ยว เป็นต้น

- ประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อของชาวบ้าน

จากการที่ภายในชุมชนมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา ทำให้เกิดรูปแบบของประเพณีวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นทางชาวจีนที่มีการเช่นไหว้บรรพบุรุษ ทั้งงานตรุษจีน สารทจีน การเช่นไหว้สิ่งศักดิ์ตามความเชื่อ เช่น การไหว้พระจันทร์ หรือแม้แต่การกินเจเพื่อบำเพ็ญกุศลแก่ตนเอง รวมไปถึงงานรื่นเริงที่มีการแสดงงิ้วประจำปี¹³ เป็นต้น กลุ่มผู้คนที่เป็นมุสลิม นับถือศาสนาอิสลาม¹⁴ ที่มีการละหมาดทุกสัปดาห์ การถือศีลอดในเดือนรอมฎอนและพิธีกรรมที่เรียกว่า ฮารีรายอ หรือการทำละหมาดหลังจากการถือศีลอดเสร็จสิ้น ที่เชื่อกันว่าได้รับบุญกุศลมาก เป็นต้น ส่วนชาวไทยก็มีประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่เพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิต การลงกระทรงเพื่อขอขมาพระแม่คงคา การแห่เทียนในช่วงเข้าพรรษาที่ถือว่าเป็นการทำบุญกุศล รวมไปถึงการรวมพิธีกรรมเวียนเทียนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา รวมทั้งประเพณีท้องถิ่น อันได้แก่ งานนมัสการหลวงพ่อบาน เป็นต้น นอกจากนี้กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตแบบสังคมชานน้ำก็คือ ตลาดน้ำซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของสังคมชานน้ำเลยก็ว่าได้ ในอดีตมีการค้าขายกันอย่างคึกคัก มีท่าเรือที่สำหรับจอดเทียบเรือสินค้า รวมทั้งเรือที่มาซื้อขายสินค้ากับชุมชน ซึ่งส่วนมากจะเป็นข้าวเปลือก หรือไม้ก็เป็นสินค้าเครื่องใช้อุปโภคบริโภค เช่น อาหารแห้ง มะพร้าว เครื่องมือทางการเกษตร และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น โดยเรือเหล่านี้จะบรรทุกสินค้ามาขายและ

¹³ สัมภาษณ์ นฤมล เหล่าอรักษ์พิบูลย์, อายุ 48 ปี, 6 พฤศจิกายน 2548.

¹⁴ สัมภาษณ์ สมบัติ พูลสมบัติ, อายุ 57 ปี, 18 ธันวาคม 2548.

แลกเปลี่ยนกันยังบริเวณตลาดคลองสวนแห่งนี้ ซึ่งในปัจจุบันกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ได้สูญสิ้นและหายไปหมดแล้ว จะเหลือก็เพื่อทำเรือเท่านั้น ที่ในขณะนี้มีการปรับปรุงเพื่อใช้สำหรับเป็นจุดจอดแวนของนักท่องเที่ยวที่นั่งเรือชมทัศนียภาพตามคลองประเวศน์บุรีรมย์

- กลุ่มพื้นที่ทางสังคม

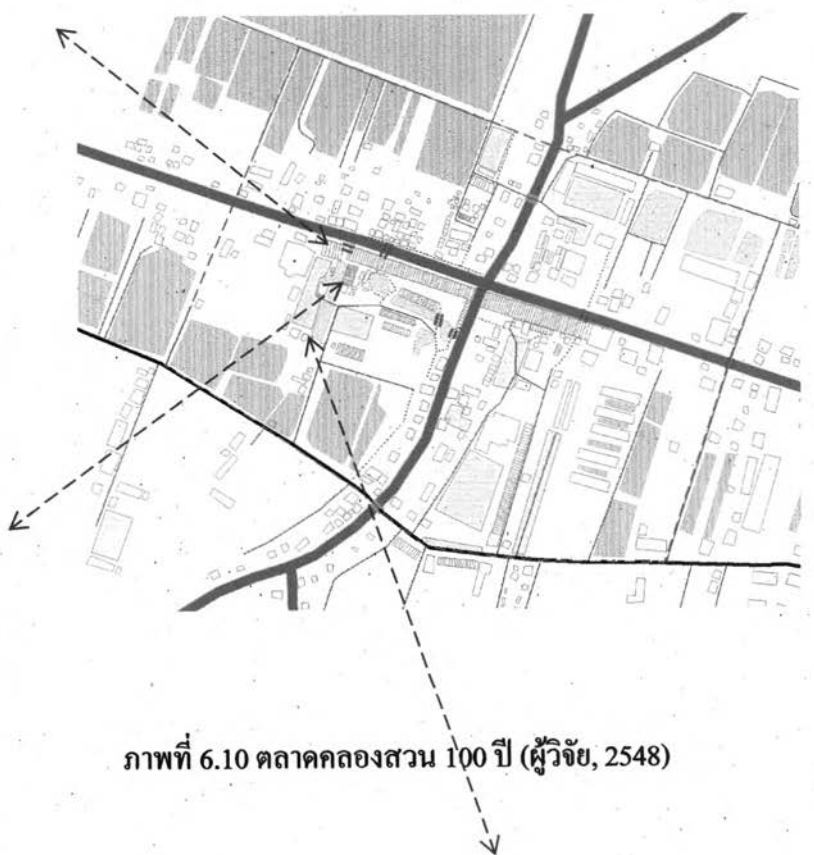
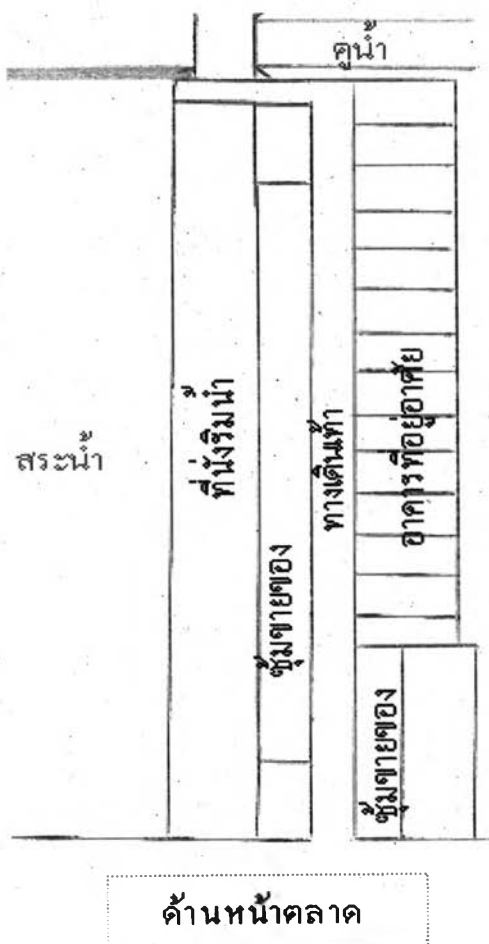
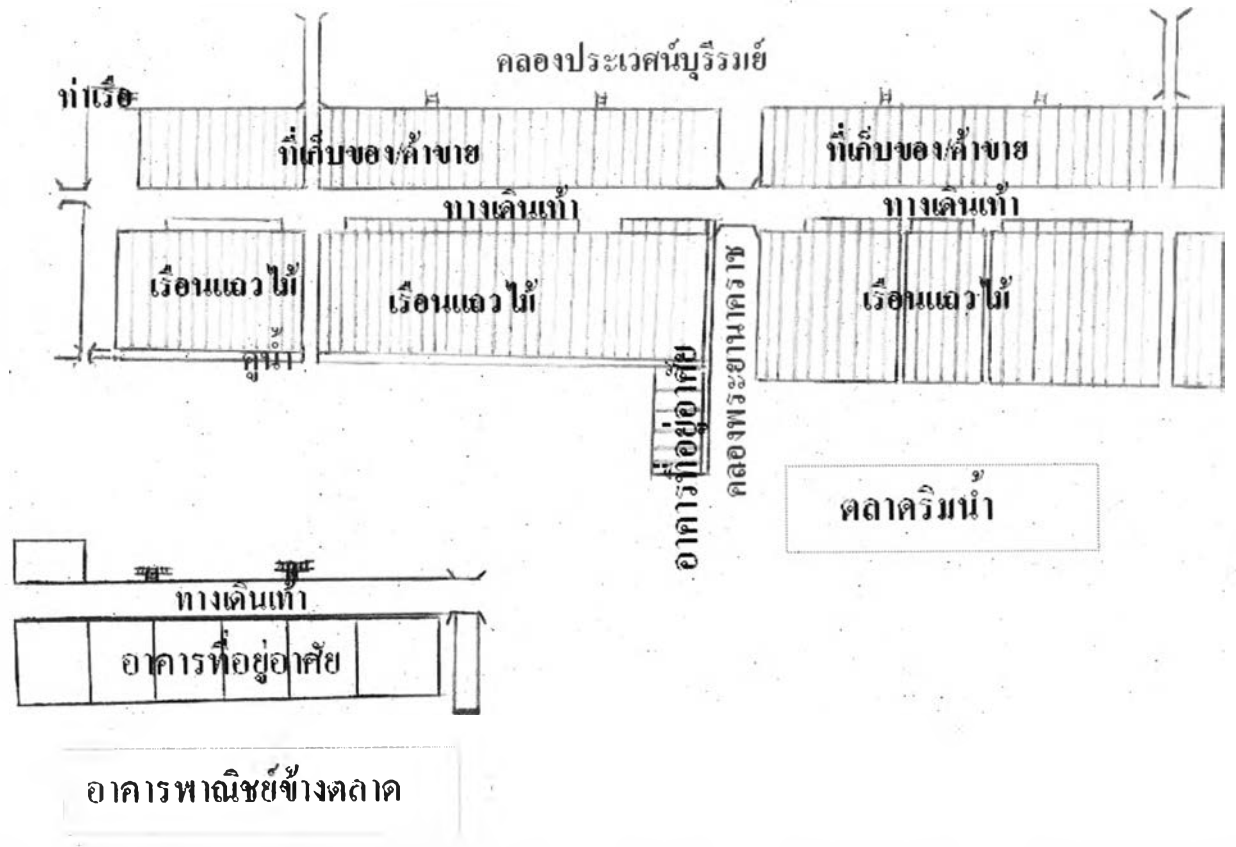
จากขอบเขตทางพื้นที่อันเกิดขึ้นจากสภาพทางภูมิประเทศ การตัดผ่านกันของลำคลอง รวมไปถึงรูปแบบของการปกครองในปัจจุบันตามที่ได้กล่าวถึงไปแล้วในบทที่ 4 ได้แบ่งแยกผู้คนในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนออกเป็น 4 กลุ่มชุมชนย่อย อันได้แก่ กลุ่มชุมชนตลาดคลองสวน กลุ่มชุมชนชาวตลาด กลุ่มชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด กลุ่มชุมชนวัดคลองสวน โดยที่ทั้งสี่กลุ่มชุมชนย่อยนี้อยู่ในส่วนของการปกครองของ 2 จังหวัด 2 อำเภอ 3 ตำบล คือ ชุมชนตลาดคลองสวนอยู่ในตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ชุมชนชาวตลาดอยู่ในตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ชุมชนสุเหร่าหน้าตลาดและชุมชนวัดคลองสวนอยู่ในตำบลเกาะไร่ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งในรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น พื้นที่ชุมชนริมน้ำแห่งนี้ถูกแบ่งการปกครองโดยเทศบาลตำบลคลองสวนคูแฉกในจังหวัดสมุทรปราการ และเทศบาลตำบลเทพราชคูแฉกในส่วนที่อยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทราทั้งหมด โดยที่ทั้งสี่ชุมชนย่อยนี้มีรายละเอียดของชุมชนดังต่อไปนี้ ชุมชนย่อยที่หนึ่ง ชุมชนตลาดคลองสวน ชุมชนแห่งนี้มีศูนย์กลางที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านก็คือ วัด และศาลเจ้า ชุมชนตลาดคลองสวนนี้เป็นที่ตั้งของตลาดคลองสวน 100 ปี ภายในชุมชนแห่งนี้มีสภาพสังคมที่เป็นไปตามแบบฉบับของคนจีน คือ มีการค้าขายเป็นหลัก จะเป็นได้ว่าสิ่งของเครื่องใช้ หรืออาหารก็จะเป็นประเภทที่พบเห็นได้ในย่านของคนจีน ไม่ว่าจะเป็น เป็ดพะโล้ หอยจ๊อ กระจายเงินกระจายทอง เป็นต้น

โดยเมื่อดูจากการตั้งถิ่นฐานแล้วจะพบว่าสิ่งที่มีความสำคัญและถือว่าเป็นศูนย์กลางทางสังคมของชุมชนย่อยแห่งนี้ก็คือ ตัวตลาดคลองสวน 100 ปี นั่นเอง จึงทำให้เกิดการเรียกกล่าวชุมชนแห่งนี้ว่า ชุมชนตลาดคลองสวน ต่อมาเป็นชุมชนย่อยที่สอง คือ ชุมชนชาวตลาด ที่มีชื่อเรียกอย่างนี้ก็เพราะว่าส่วนที่ติดต่อกันกับชุมชนตลาดคลองสวนนั้นก็มีความสัมพันธ์ต่อกันกับตลาดคลองสวน 100 ปี โดยมีอาณาเขตครอบคลุมเข้ามาถึงชุมชนชาวตลาดแห่งนี้ จึงทำให้มีการเรียกชื่อชุมชนย่อยแห่งนี้ว่าชุมชนชาวตลาด ในชุมชนชาวตลาดมีศูนย์กลางที่ใกล้เคียงกันกับชุมชนตลาดคลองสวน นั่นก็คือศาลเจ้า และวัด รวมไปถึง มัสยิดด้วยเนื่องจาก ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนย่อยแห่งนี้มีทั้ง ชาวจีน ชาวไทย และชาวมุสลิม นอกจากนี้แล้วภายในพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของเทศบาลตำบลเทพราช ซึ่งนอกจากตลาดคลองสวน 100 ปีจะเป็นศูนย์กลางทางสังคมของชุมชนชาวตลาดแล้ว ตัวเทศบาลตำบลก็ ถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมทางสังคมของผู้คนในชุมชนนี้ที่จะใช้เพื่อการติดต่อสื่อสารกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและชาวบ้าน เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันอีกด้วย และในชุมชนต่อมาก็คือ ชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด ชุมชนย่อยแห่งนี้มีลักษณะที่ค่อนข้างแตกต่างจากสองชุมชนย่อยที่ได้

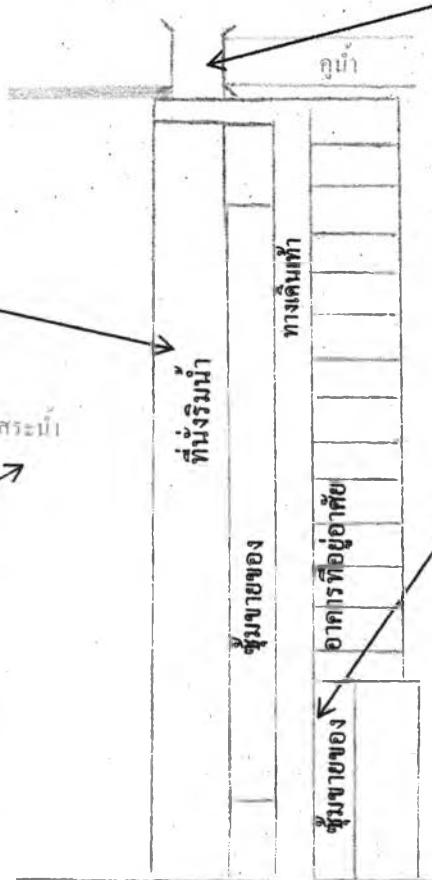
กล่าวถึงไปแล้วก็คือ ชุมชนย่อยแห่งนี้มีศูนย์กลางยึดเหนี่ยวจิตใจและถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางทางสังคมด้วยก็ได้ สิ่งนั้นก็คือ มัสยิด เพราะว่าแทบทั้งหมดของผู้คนในชุมชนนี้จะนับถือศาสนาอิสลาม รวมทั้งโดยรอบและพื้นที่ใกล้เคียงของพื้นที่ชุมชนย่อยแห่งนี้ก็จะมีที่ตั้งของมัสยิดอีกหลายแห่ง ส่วนในชุมชนวัดคลองสวน ชุมชนแห่งนี้มีการตั้งถิ่นฐานอยู่น้อยมากเมื่อเทียบกับทั้งสามชุมชนข้างต้น แต่ในชุมชนนี้มีความหลากหลายทางการใช้พื้นที่พอสมควร โดยในส่วนของกลุ่มคนแล้วก็จะเป็นคนไทยแท้เป็นส่วนใหญ่ และก็มีมุสลิมบางส่วน มีศูนย์กลางก็คือวัดคลองสวนที่เป็นจุดสังเกตชัดเจนในพื้นที่ ทั้งนี้แล้วจากการแบ่งชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนออกเป็น 4 ชุมชนย่อยนอกจากจะเป็นขอบเขตทางการปกครองที่กำหนดขึ้นมาแล้วจากหน่วยงานท้องถิ่น ในการแบ่งทั้ง 4 ชุมชนก็ยังเป็นประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้เป็นอย่างมาก เพราะการแบ่งออกเป็นชุมชนย่อยนั้นจะทำให้เข้าใจถึงลักษณะทางสังคมที่เกิดขึ้น รวมทั้งวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

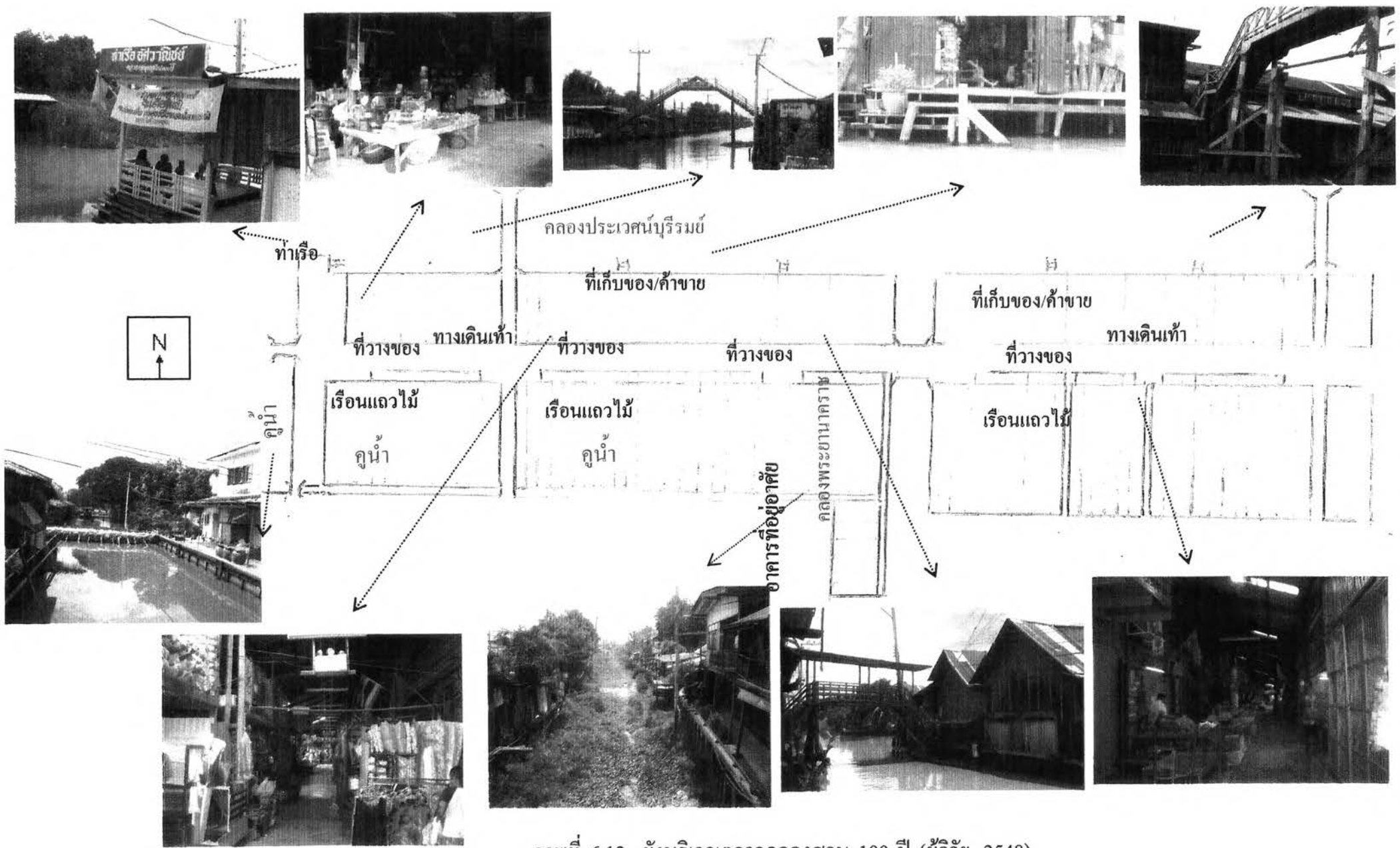
ภาพที่ 6.9 ชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา (ผู้วิจัย, 2548)

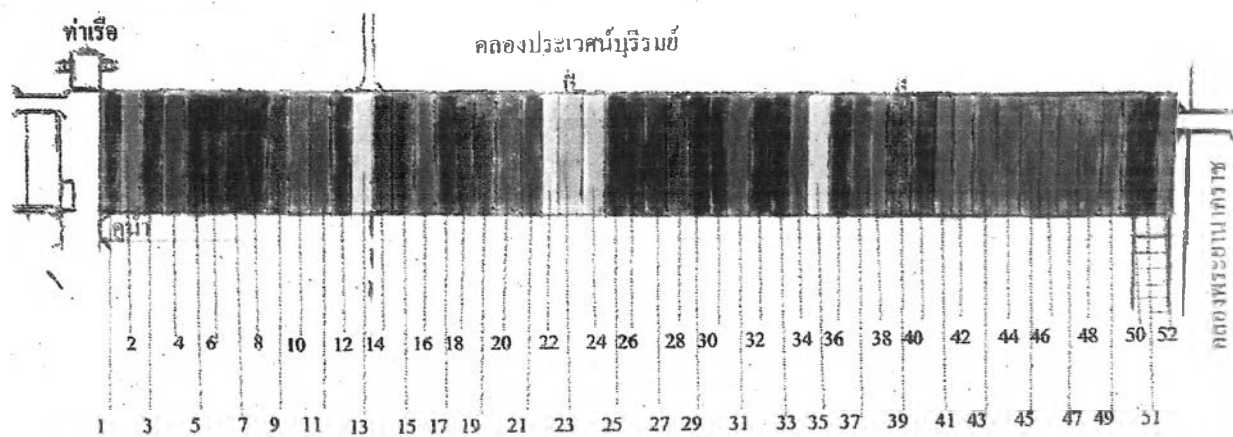
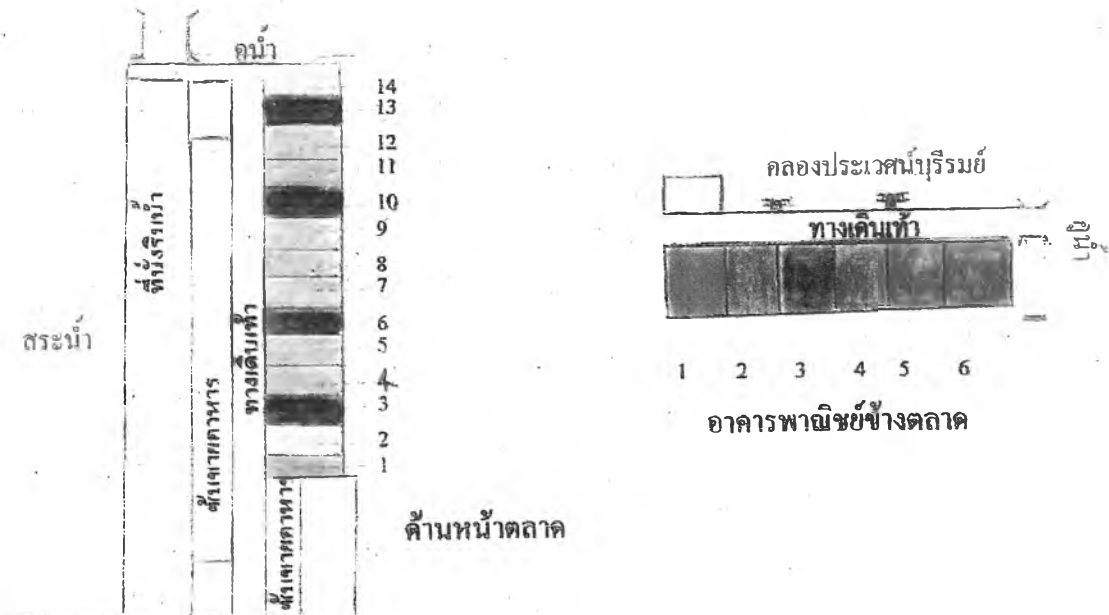
ด้านหน้าตลาด

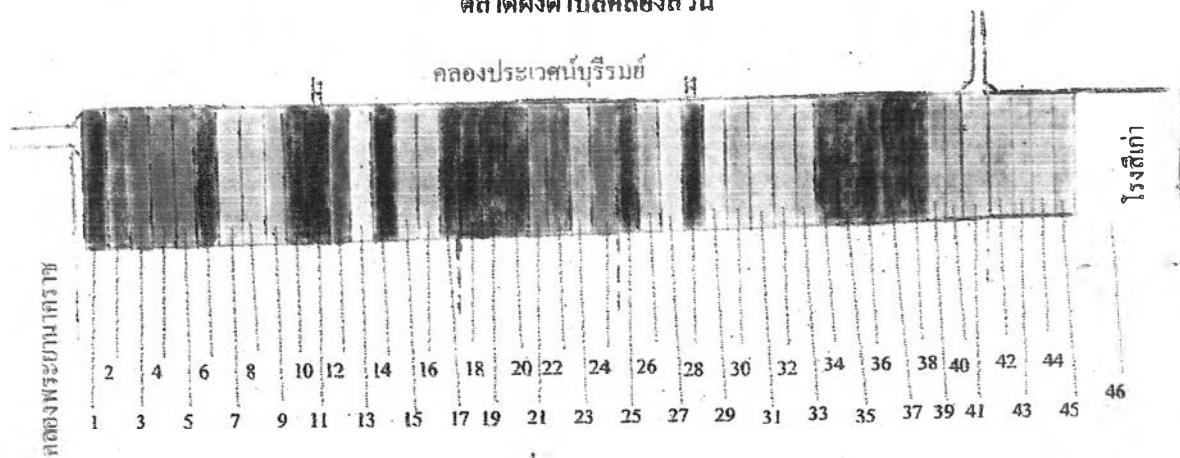
ภาพที่ 6.11 ผังบริเวณที่ค้าขายตรงทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปี (ผู้วิจัย, 2548)

ภาพที่ 6.12 ผังบริเวณตลาดคลองสวน 100 ปี (ผู้วิจัย, 2548)

ตลาดฝั่งตำบลคลองสวน

ตลาดฝั่งตำบลเทพราช

ภาพที่ 6.12 ฝั่งบริเวณตลาดคลองสวน 100 ปี (ต่อ)

ที่มา: ผู้วิจัย, 2548

ตารางที่ 6.5 รูปแบบการใช้ประโยชน์อาคารตามผังบริเวณตลาดคลองสวน 100 ปี

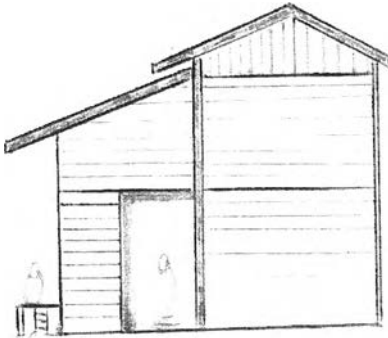
สี	ประเภท
แดง	อาหาร
เหลือง	เครื่องคืม
น้ำเงิน	รับจ้าง
ม่วง	ของชำ
เขียว	เฟอร์นิเจอร์
น้ำตาล	เครื่องมือต่างๆ
ดำ	เสื้อผ้า
ส้ม	รักษาโรค
ชมพู	อยู่อาศัย

ที่มา : การสำรวจภาคสนาม, 2549

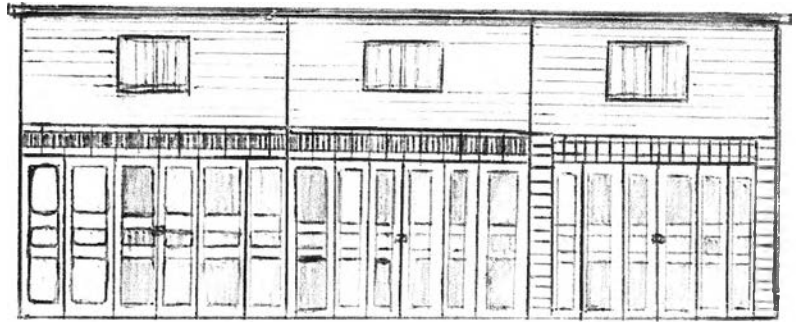
หมายเหตุ

- อาหาร ได้แก่ หอยจ๊อ ไช้เค็ม ก๋วยเตี๋ยวเป็ด เป็ดพะโล้ ขนมเปี๊ยะ กุนเชียง ขนมจีน
ขนมเบื้อง ขนมชั้น ตะโก ผลไม้
- เครื่องคืม ได้แก่ กาแฟโบราณ
- รับจ้าง ได้แก่ ตัดผม ถ่ายรูป ซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านเกม
- ของชำ ได้แก่ ร้านชำ ร้านทอง
- เฟอร์นิเจอร์ ได้แก่ นาฬิกา เครื่องใช้ไฟฟ้า
- เครื่องมือต่างๆ ได้แก่ อะไหล่ยนต์ เครื่องครัว เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เครื่องมือการเกษตร
- เสื้อผ้า ได้แก่ ผ้า เสื้อผ้านักเรียน
- รักษาโรค ได้แก่ คลินิก ร้านขายยาแผนปัจจุบัน ร้านขายยาแผนโบราณ
- อยู่อาศัย ได้แก่ พักอาศัยเพียงอย่างเดียว

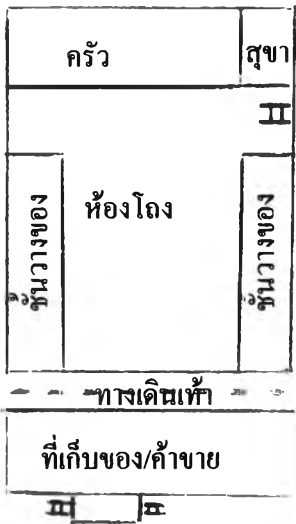
รายละเอียดทั้งหมดของแต่ละอาคารตามผังบริเวณตลาดคลองสวน 100 ปี ซึ่งระบุไว้อย่างละเอียดแต่ละประเภทที่แสดงด้วยตัวเลขในภาพที่ 6.12 สามารถดูได้ในภาคผนวกตรงส่วนของตารางรูปแบบการใช้ประโยชน์อาคารตามผังบริเวณตลาดคลองสวน 100 ปี

ด้านข้าง

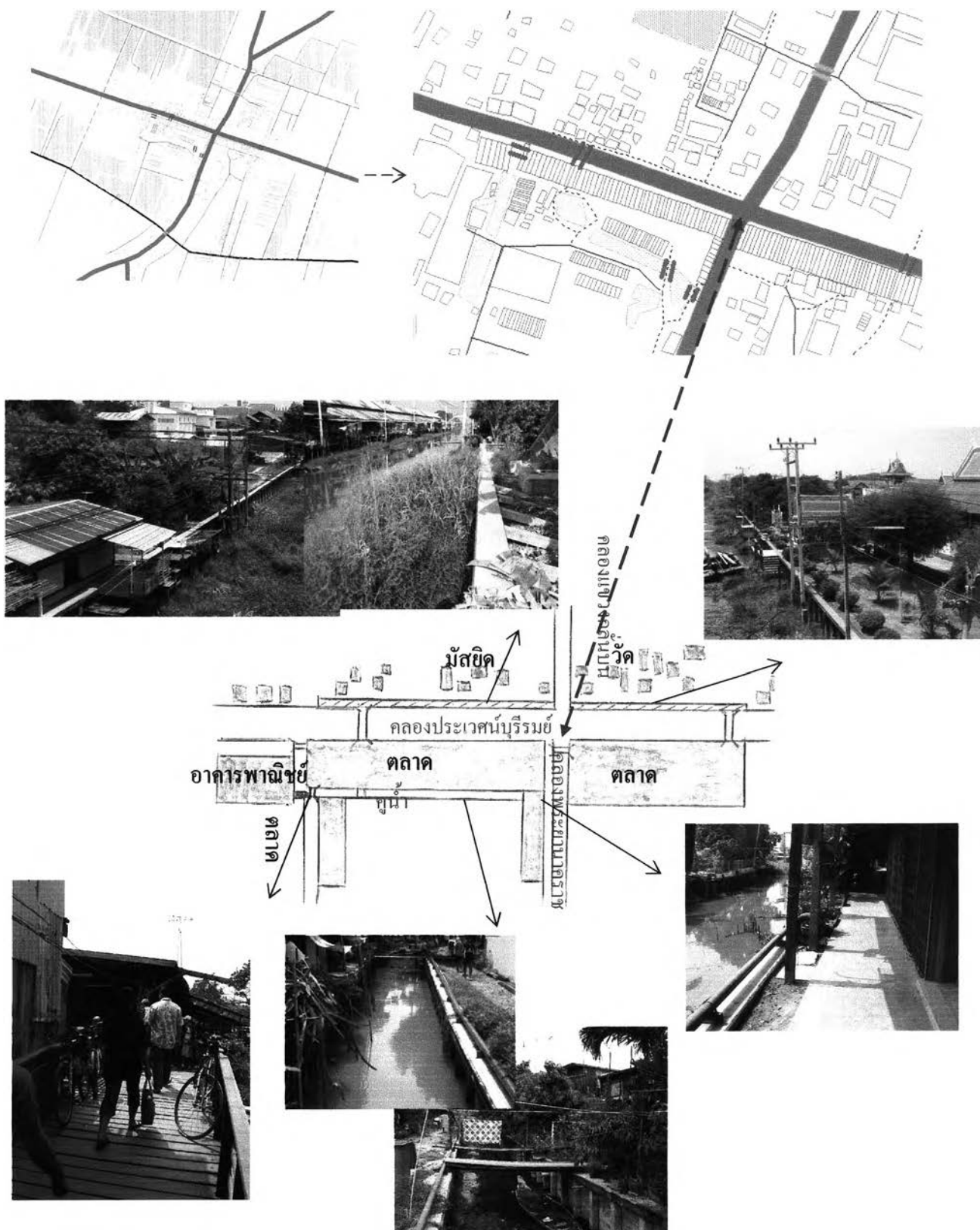
ด้านหน้า

การใช้พื้นที่ชั้นล่างและบริเวณที่ติดคลอง

ป้ายร้าน ยันต์ และเครื่องราง บริเวณหน้าบ้านที่บ่งบอก
 ความมีเชื้อสายจีน รวมทั้งความเชื่อในการประกอบ
 กิจการค้าขายของกลุ่มคนในตลาดคลองสวน 100 ปี

ภาพที่ 6.13 เรือนแถวไม้เก่าริมน้ำอายุมากกว่า 100 ปี (ผู้วิจัย, 2548)

ภาพที่ 6.14 เส้นทางทางเท้าริมคลอง และคูน้ำหลังตลาด (ผู้วิจัย, 2548)

6.2 รูปแบบและเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มย่อยภายในพื้นที่ชุมชน

รูปแบบและเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มย่อยภายในพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จากการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มชุมชนย่อย โดยในการแบ่งกลุ่มชุมชนนี้ อาศัยขอบเขตทางการปกครอง คือ ขอบเขตที่อยู่ในการปกครองของเทศบาลตำบลคลองสวน และเทศบาลตำบลเทพราช โดยทั้งสองเทศบาลตำบลอยู่ในจังหวัดสมุทรปราการและจังหวัดฉะเชิงเทรา ตามลำดับ รวมทั้งลักษณะทางกายภาพที่มีคลองประเวศน์บุรีรมย์เป็นตัวแบ่งขอบเขตทางพื้นที่ให้แยกออกจากกัน ซึ่งในที่นี้ทำให้สามารถแบ่งกลุ่มชุมชนย่อยออกเป็น 4 กลุ่มทางพื้นที่ คือ กลุ่มชุมชนตลาดคลองสวน กลุ่มชุมชนชาวตลาด กลุ่มชุมชนสุหร่าน้ำตลาด และกลุ่มชุมชนวัดคลองสวน โดยที่รูปแบบและเอกลักษณ์ของทั้งสี่กลุ่มชุมชนนี้ จะอธิบายในเรื่องของรูปแบบการใช้อาคาร รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน และกลุ่มคน รวมทั้งการประกอบอาชีพที่มีอยู่ภายในแต่ละชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

- กลุ่มชุมชนตลาดคลองสวน เทศบาลตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จังหวัด

สมุทรปราการ

ในส่วนของลักษณะรูปแบบของการใช้อาคารในชุมชนตลาดคลองสวนนี้จะมีการอยู่ด้วยกัน 4 ประเภท คือ เรือนแถวริมน้ำ บ้านเดี่ยว ตึกแถว และห้องแถว โดยที่เรือนแถวริมน้ำจะอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่ติดกับคลองประเวศน์บุรีรมย์ ซึ่งเรือนแถวริมน้ำเหล่านี้จะเรียงตัวกันเป็นแนวยาวขนานไปกับลำคลอง ซึ่งมีจุดเริ่มต้นตรงปากทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปี ไปสิ้นสุดที่สะพานที่เชื่อมระหว่างชุมชนตลาดคลองสวนกับชุมชนชาวตลาด โดยมีคลองพระยานาคราชเป็นคลองที่เป็นเขตแดนแบ่งอาณาเขตที่ชัดเจนของทั้งสองจังหวัด ลักษณะของเรือนแถวริมน้ำจะเป็นอาคารไม้โบราณที่สร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มีสองชั้น ใช้สังกะสีมุงหลังคา ซึ่งอาคารไม้เหล่านี้จะสร้างติดกันเหมือนกับลักษณะของห้องแถว โดยที่จะมีทางเดินเท้าอยู่หน้าบ้านซึ่งเป็นเส้นทางที่สร้างไว้เพื่อให้เป็นเส้นทางสัญจรภายในตลาดคลองสวน 100 ปี นอกจากนี้พื้นที่ที่ติดต่อกับทางเท้าบริเวณหน้าบ้านซึ่งเป็นส่วนที่อยู่ติดกับคลองประเวศน์บุรีรมย์ แต่เดิมนั้นเป็นท่าหน้าที่ใช้จอดเรือผูกเรือ ก็มีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นที่เก็บของ วางสินค้า ขายอาหารและที่นั่งรับประทานอาหาร¹⁵ ซึ่งพื้นที่ริมน้ำส่วนนี้ก็มีการมุงหลังคาด้วยสังกะสีเหมือนเช่นเดียวกันเรือนแถวอาคารไม้โบราณและมีการแบ่งออกเป็นส่วนๆ ขนานกันไปตามเรือนแถวอาคารไม้โบราณเหล่านั้นเอง โดยอาคารเรือนแถวริมน้ำรวมทั้งพื้นที่ที่อยู่ติดกับคลองประเวศน์บุรีรมย์ จะมีการใช้ประโยชน์อาคารเพื่อการอยู่อาศัยและพาณิชยกรรมแทบทั้งหมด¹⁶ ซึ่งการค้าขายถือได้ว่ามีมาตั้งแต่อดีตแล้ว มีประวัติศาสตร์ยาวนานนับร้อยปี และยังเป็นอาชีพที่เป็นเสมือนกับหัวใจของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน ในส่วนต่อมาก็คือการใช้อาคารที่เรียกกันว่า ห้องแถว ลักษณะของห้องแถวที่พบในพื้นที่จะมีการ

¹⁵ สัมภาษณ์ นางน้อย เนตรศรี, อายุ 50 ปี, ประธานชุมชนหมู่ที่ 1 ชุมชนตลาดคลองสวน, 4 เมษายน 2548.

¹⁶ สัมภาษณ์ ประพันธ์ ศิริดวงสุริยันต์, อายุ 67 ปี, 4 กรกฎาคม 2548.

ปลูกสร้างตัวอาคารทั้งหมดด้วยไม้ โดยภายในพื้นที่ชุมชนคลองสวนนี้จะมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 4 กลุ่ม คือ ห้องแถวไม้ สองชั้นที่อยู่ตรงบริเวณทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปี ห้องแถวไม้สองชั้นอยู่ข้างซุ้มทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปี ต่อมาคือห้องแถวไม้ข้างที่อยู่ติดกับคลองพระยานาคราช และในกลุ่มสุดท้ายก็คือห้องแถวปูนซึ่งอยู่ในบริเวณด้านหลังของเรือนแถวริมน้ำ โดยในส่วนของความเก่าแก่แล้วห้องแถวไม้ที่อยู่ตรงบริเวณทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปี เป็นอาคารที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเมื่อเทียบกับห้องแถวอีกสี่แห่งที่อยู่ภายในชุมชนตลาดคลองสวน โดยที่ห้องแถวไม้ตรงนี้ใช้หลังคาเป็นสังกะสี และมีการใช้อาคารเพื่อการอยู่อาศัยและพาณิชยกรรมเช่นเดียวกันกับเรือนแถวริมน้ำ ซึ่งในบริเวณนี้จะมีทางเดินเท้าเพื่อใช้ในการสัญจรบริเวณหน้าอาคารตลอดแนว โดยจะเชื่อมต่อกันไปกับทางเดินเท้าที่อยู่ภายในพื้นที่ริมคลองประเวศน์บุรีรัมย์ นอกจากนี้ทางเทศบาลตำบลคลองสวนยังจัดการให้พื้นที่ส่วนหน้าบ้านที่เป็นที่ว่างจัดเป็นทางเดินเท้า มีการทำซุ้มขายอาหาร ปรับปรุงทัศนียภาพ และมีการจัดวางโต๊ะ เก้าอี้ ไว้สำหรับนั่งรับประทานอาหารที่มีการจัดตั้งให้ไว้บริเวณด้านข้างใกล้กับพื้นที่สระน้ำ โดยสระน้ำนี้มีการกักเก็บน้ำจากคลองพระยานาคราช¹⁷ เข้ามาไว้เพื่อให้ผู้นั่งรับประทานอาหารในบริเวณนี้เกิดความผ่อนคลายและได้พักผ่อนเช่นเดียวกันกับร้านอาหารที่อยู่ติดกับคลองประเวศน์บุรีรัมย์ ส่วนต่อมาจะเป็นห้องแถวที่อยู่ติดกับซุ้มป้ายทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปี ซึ่งห้องแถวส่วนนี้จะเป็นอาคารที่สร้างด้วยไม้ เป็นอาคารสองชั้น มีการมุงหลังคาด้วยสังกะสี และมีการสร้างหลังคายื่นออกมาเพื่อใช้เป็นที่วางสิ่งของ เช่น ถังน้ำ เก้าอี้ นั่ง เป็นต้น รวมทั้งเป็นที่จอดรถจักรยานยนต์ ซึ่งการใช้อาคารตรงห้องแถวบริเวณนี้จะใช้เพื่อการอยู่อาศัยเป็นหลัก เพราะโดยมากการประกอบอาชีพของคนในห้องแถวนี้จะทำงานรับจ้างเป็นส่วนใหญ่¹⁸ โดยจะมีทั้งที่รับจ้างทำงานภายในพื้นที่และภายนอกพื้นที่ชุมชนคลองสวน ส่วนต่อมาก็คือ ห้องแถวที่อยู่ติดกับคลองพระยานาคราช ห้องแถวบริเวณนี้จะมีอยู่เพียงไม่กี่ห้อง คือมีประมาณ 3-4 ห้อง โดยจะเป็นอาคารที่สร้างด้วยไม้มีสองชั้น หลังคาสังกะสี และมีประตูเป็นประตูเหล็ก โดยการใช้อาคารก็เพื่อการอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว และในส่วนสุดท้ายก็จะเป็นห้องแถวที่สร้างด้วยปูนชั้นเดียว หลังคาสังกะสี โดยการใช้อาคารเป็นที่อยู่อาศัยซึ่งส่วนมากจะเป็นเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลคลองสวน ซึ่งมีทั้งที่ทำงานที่เทศบาลตำบลคลองสวน และที่ทำงานอยู่ประจำที่หน่วยดับเพลิงเคลื่อนที่ที่ตั้งอยู่ในบริเวณตรงซุ้มประตูทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปี ส่วนประเภทตึกแถวนั้นจะอยู่บริเวณคลองประเวศน์บุรีรัมย์ ใกล้กับท่าเรืออัสวานิชย์ โดยจะมีอาคารที่เป็นอาคารพาณิชยกรรม ประมาณ 3 ชั้น ไม่มีหลังคา ชั้นล่างไว้ค้าขายส่วนชั้นที่เหลือเป็นที่อยู่อาศัย และในประเภทสุดท้ายคือ บ้านเดี่ยว การใช้อาคารในลักษณะบ้านเดี่ยวนี้จะมีทั้งที่สร้างตัวอาคารด้วยไม้และปูน มีหลังคาสังกะสี ซึ่งจะมียู่สองพื้นที่คือ บ้านเดี่ยวปูน 2-3 ชั้น อยู่ติดคลองประเวศน์บุรีรัมย์

¹⁷ สัมภาษณ์ สัตยชัย จินตคามณีภักดิ์, อายุ 50 ปี, 13 กุมภาพันธ์ 2549.

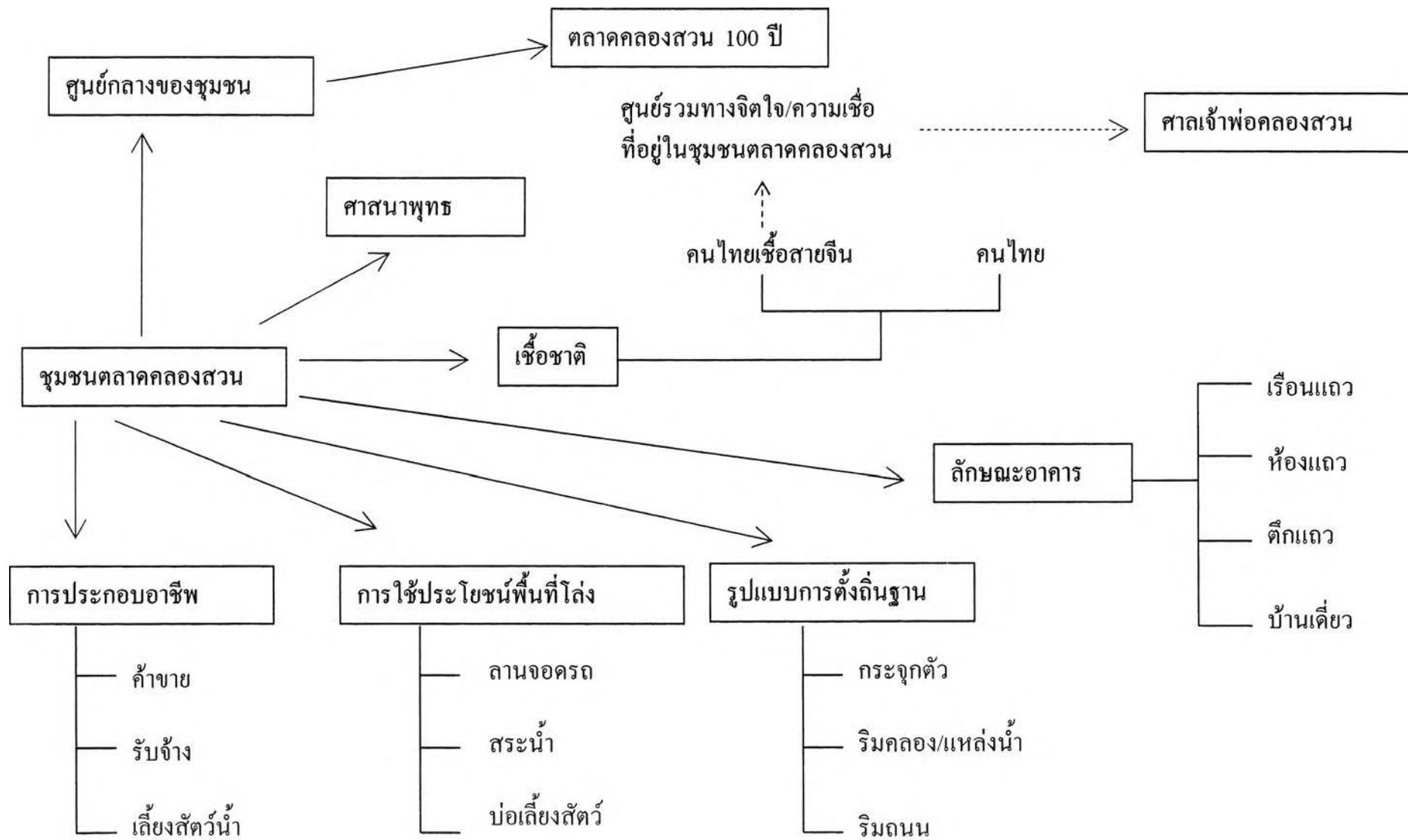
¹⁸ สัมภาษณ์ สัตยชัย จินตคามณีภักดิ์, อายุ 50 ปี, 13 กุมภาพันธ์ 2549.

มีการใช้อาคารเพื่อการพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัย กับบริเวณพื้นที่รอบๆ ที่อยู่หลังเรือนแถวริมน้ำที่เป็นบ้านไม้ มี 1-2 ชั้น มีการใช้อาคารเป็นที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว ประชาชนมีอาชีพรับราชการ ทำการเกษตร และรับจ้างทั่วไป

ส่วนในรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานจากการศึกษาพบว่าในพื้นที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานอยู่ 3 รูปแบบ คือ ตามแนวลำคลองได้แก่ อาคารบ้านเรือนที่อยู่ติดคลองประเวศน์บุรีรมย์ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมีความเก่าแก่และเป็นเอกลักษณ์ทางการตั้งถิ่นฐานริมน้ำอันมีมายาวนานแล้ว ต่อมาคือการตั้งถิ่นฐานแบบเกาะกลุ่มเป็นระเบียบ ได้แก่ บริเวณห้องแถวที่อยู่หลังตลาดและทางเข้าตลาด ซึ่งมีการวางตัวเป็นกลุ่ม และมีแนวทางไปทิศทางเดียวกันอย่างชัดเจน ส่วนสุดท้ายคือ การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มไม่เป็นระเบียบ มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ แต่สามารถเห็นได้ชัดเจนบริเวณโรงสีเก่าที่อาคารบ้านเรือนมีทิศทางที่กระจัดกระจายไม่มีความเรียบร้อย ถึงแม้จะเกาะกลุ่มกันอยู่ก็ตาม

ในด้านของเชื้อสายและศาสนานั้นในชุมชนตลาดคลองสวนประชาชนทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ แต่ว่าจะมีทั้งคนไทย และคนไทยเชื้อสายจีน โดยที่บรรพบุรุษของคนไทยเชื้อสายจีนก็คือ คนจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในยุคแรก¹⁹ ซึ่งปัจจุบันนี้คนจีนแท้ที่อพยพมาจากเมืองจีนไม่มีเหลืออยู่แล้ว แต่ว่าก็ยังคงมีการพูดคุยสนทนากันเป็นภาษาจีนอยู่บ้าง ซึ่งจะมีให้เห็นภายในตัวตลาด โดยประชาชนที่อยู่ในบริเวณริมคลองประเวศน์บุรีรมย์แทบทั้งหมดจะเป็นคนไทยเชื้อสายจีน โดยจะมีบรรพบุรุษที่เป็นคนจีนเข้ามาเป็นผู้ก่อตั้งกิจการค้าขายประเภทต่างๆ จะเห็นได้จากป้ายร้านที่มีอักษรจีนและยันต์ต่างๆ ปรากฏอยู่ รวมทั้งอาหารการกินก็เป็นอาหารที่คนจีนนิยมบริโภคกัน ไม่ว่าจะเป็น เป็นพะโล้ หอยจ๊อ ขนมกุยช่าย เป็นต้น และยังมีสิ่งของเครื่องใช้ที่ใช้ในงานตามวัฒนธรรมประเพณีของชาวจีน เช่น กระดาษเงินกระดาษทอง เป็นต้น ส่วนในด้านของคนไทยแท้ๆ นั้นก็จะมีอยู่บ้าง โดยส่วนใหญ่แล้วก็จะเป็นผู้คนที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาที่หลัง โดยจะอยู่ในบริเวณบ้านเดี่ยวที่ตั้งอยู่รอบๆ พื้นที่ของชุมชนตลาดคลองสวนแห่งนี้เอง ซึ่งแทบทั้งหมดจะไม่ได้ประกอบอาชีพค้าขายอีกด้วย

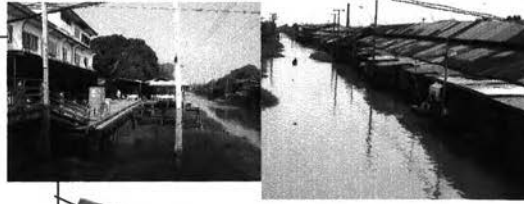
¹⁹ สัมภาษณ์ นางน้อย เนตรศรี, อายุ 50 ปี, ประธานชุมชนหมู่ที่ 1 ชุมชนตลาดคลองสวน, 4 เมษายน 2548.

ที่มา: ผู้วิจัย, 2549

แผนภูมิที่ 6.1 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนตลาดคลองสวน

รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานริมคลอง
ในลักษณะของเรือนแถว และตึกแถว
โดยผู้อยู่อาศัยประกอบอาชีพค้าขายเป็น
หลัก แทบทั้งหมดเป็นคนไทยเชื้อสายจีน

ตลาดคลองสวน 100 ปี
ศูนย์กลางของชุมชนตลาดคลองสวน
เป็นสถานที่ประกอบการค้าขาย
โดยที่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้
ส่วนใหญ่คือ คนไทยเชื้อสายจีน

ลานอเนกประสงค์ มีการใช้
ประโยชน์เพื่อการจอดรถ
และออกกำลังกาย รวมทั้งเป็น
ที่ตั้งของตลาดนัดในวันอาทิตย์

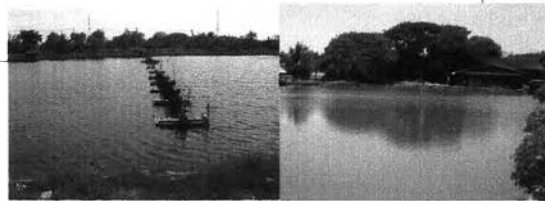
รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานริมคลอง
ในลักษณะของห้องแถว และบ้านเดี่ยว
มีทั้งคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีน
โดยมากประกอบอาชีพรับจ้าง

ศาลเจ้าพ่อคลองสวน เป็นศูนย์รวมทาง
จิตใจของกลุ่มคนเชื้อสายจีนที่อยู่ใน
พื้นที่ชุมชนตลาดคลองสวน

การเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นอีกหนึ่งอาชีพที่เป็นพบเห็นได้ใน
ชุมชนแห่งนี้ โดยมีบ่อเลี้ยงสัตว์ที่อยู่ติดกับถนนหลัก
มีทั้งหมด 6 แห่ง ซึ่งผู้ประกอบการมีรายเดียวเป็น
คนไทยเชื้อสายจีน

รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัว ใน
ลักษณะของห้องแถวและบ้านเดี่ยวส่วนใหญ่
จะเป็นคนไทยเชื้อสายจีน แต่ว่าคนกลุ่มนี้ส่วน
ใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพค้าขาย แต่ว่าจะ
ทำงานรับจ้างและอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว

รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานริมถนนในลักษณะของบ้านเดี่ยว
เป็นคนไทยเชื้อสายจีน โดยได้มีการขยายพื้นที่ที่ที่อยู่อาศัยจากเดิม
ตามแนวคลองแล้วเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานมาตามแนว
ถนนเพิ่มขึ้นอีก

ภาพที่ 6.15 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนตลาดคลองสวน (ผู้วิจัย, 2549)

- กลุ่มชุมชนชาวตลาด เทศบาลตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ลักษณะของการใช้อาคารของชุมชนชาวตลาดก็จะมีแตกต่างจากชุมชนตลาดคลองสวนอยู่บ้าง โดยที่ในชุมชนชาวตลาดจะมีรูปแบบของอาคารตึกแถวที่ชัดเจน ส่วนที่เหลืก็จะมีทั้งที่เป็นเรือนแถวริมน้ำ บ้านเดี่ยว และห้องแถว เช่นเดียวกับชุมชนตลาดคลองสวน โดยที่ชุมชนชาวตลาดมีเรือนแถวริมน้ำที่เป็นเรือนแถวไม้โบราณสมัยรัชกาลที่ 5 และมีโครงสร้างอาคารรวมทั้งการใช้สอยพื้นที่บริเวณหน้าบ้านที่เหมือนเช่นเดียวกันกับในเรือนแถวริมน้ำของชุมชนตลาดคลองสวน จะแตกต่างกันก็ตรงสภาพที่เรือนแถวริมน้ำในชุมชนแห่งนี้มีความทรุดโทรมมากกว่า รวมทั้งไม่ได้เปิดทุกบ้านเหมือนกับที่ชุมชนตลาดคลองสวน แต่ว่าเรือนแถวริมน้ำในชุมชนชาวตลาดนี้ก็มี ความสวยงามของสภาพแวดล้อมและบรรยากาศสมัยอดีตอยู่ซึ่งไม่ได้ด้อยไปกว่าในชุมชนตลาดคลองสวนเลย ภายในบริเวณเรือนแถวริมน้ำของชุมชนชาวตลาดนี้ ก็มีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนที่บ่งบอกถึงตัวตนความเป็นมาในอดีตอันยาวนานกว่าร้อยปี ไม่ว่าจะเป็น โครงสร้างของอาคาร ข้าวของเครื่องใช้ การประกอบอาชีพ รวมไปถึงการตกแต่งหรือสภาพร้านค้าที่ สื่อสารออกมาให้ทราบถึงความเก่าแก่ และบรรยากาศอันสวยงามในอดีต นอกจากนี้ภายในชุมชนชาวตลาดบริเวณเรือนแถวริมน้ำจะใช้ประโยชน์จากอาคารในลักษณะของที่อยู่อาศัยและพาณิชย์กรรม ถึงแม้ว่าจะมีบางส่วนที่ปิดร้างไว้ แต่ก็มีการดูแลจากเจ้าของที่ให้มีสภาพที่ยังสามารถใช้งานได้เสมอ²⁰ นอกจากเรือนแถวริมน้ำแล้ว ในชุมชนแห่งนี้ยังมีการใช้อาคารอีกสามประเภทดังที่ได้กล่าวไปแล้ว โดยที่ประเภทต่อมาเป็นลักษณะของอาคารตึกแถว โดยที่อาคารตึกแถวนี้จะตั้งอยู่ในบริเวณที่ติดกับถนนสายอ่อนนุช - เทพรราช ซึ่งจะเป็นอาคารพาณิชย์ประมาณ 3 ชั้น ซึ่งภายในอาคารตึกแถวนี้จะมีทั้งที่เป็นที่อยู่อาศัยและใช้เป็นที่อยู่อาศัยถึงพาณิชย์กรรม โดยส่วนใหญ่แล้วที่อยู่อาศัยจะไม่ใช้คนดั้งเดิมในพื้นที่ แต่จะเป็นในลักษณะของคนต่างถิ่นที่ย้ายเข้ามาอยู่ถาวร และมีทั้งที่เข้ามาอยู่ชั่วคราวเพื่อการค้าขาย โดยเฉพาะ²¹ ส่วนในการใช้อาคารประเภทบ้านเดี่ยวจะมีการปลูกสร้างอยู่โดยรอบๆ ชุมชน ในส่วนบริเวณหลังเรือนแถวริมน้ำ และจะมีกระจายตัวอยู่ติดกับถนน ติดกับคลองพระยานาคราช โดยที่จะมีการใช้อาคารเพื่อการอยู่อาศัย ซึ่งผู้คนเหล่านี้จะมีการประกอบอาชีพหลากหลายไม่ว่าจะเป็นทั้งรับจ้างทั่วไป รับราชการ และทำงานในโรงสีข้าว เพราะในชุมชนชาวตลาดมีโรงสีข้าวอยู่ภายในพื้นที่ด้วย ส่วนในการใช้อาคารประเภทสุดท้ายก็คือห้องแถวโดยห้องแถวนี้จะอยู่บริเวณหลังเรือนแถวริมน้ำใกล้กับเทศบาลตำบลเทพราช โดยที่ห้องแถวเหล่านี้จะเป็นอาคารปลูกสร้างด้วยไม้ ใช้สังกะสีมุงหลังคาประคูดเป็นสังกะสี มีอยู่ประมาณเกือบ 10 ห้องได้ โดยจะเป็นที่อยู่อาศัยของคนทำงานรับจ้าง และพวกที่ค้าขายบางส่วน โดยคนพวกนี้จะมีทั้งที่ ทำงานในพื้นที่ศึกษาและออกไปทำงานนอกพื้นที่ศึกษาโดยมีทั้งที่รับจ้างทั่วๆ ไป และรับจ้างทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงาน

²⁰ สัมภาษณ์ วิทยา อุบลวิรัตน์, อายุ 54 ปี, 4 กรกฎาคม 2548.

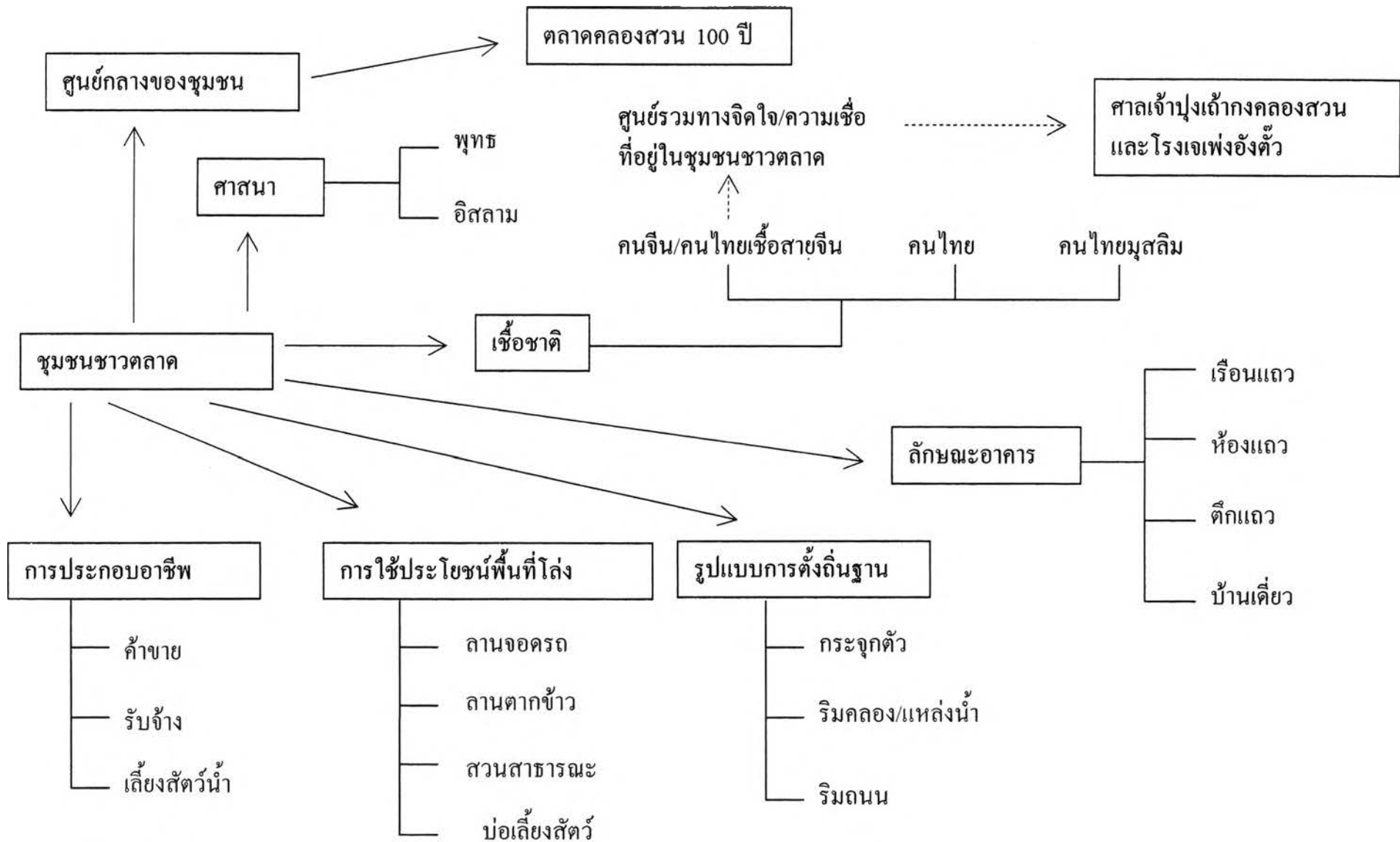
²¹ สัมภาษณ์ พลากร โชคพิชิตชัย, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเทพราช, อายุ 42 ปี, 20 พฤศจิกายน 2548.

อุตสาหกรรมในพื้นที่ใกล้เคียงคือ นิคมในจังหวัดสมุทรปราการและในจังหวัดฉะเชิงเทรา²²

ต่อมาเป็นลักษณะรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากการศึกษาพบว่าภายในพื้นที่บริเวณนี้มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับในชุมชนตลาดคลองสวน โดยมี การตั้งถิ่นฐานตามแนวลำคลองบริเวณตลาดริมน้ำ และมีการตั้งถิ่นฐานแบบเกาะกลุ่มทั้งเป็นระเบียบและไม่เป็นระเบียบ โดยพื้นที่ที่มีการเกาะกลุ่มแบบเป็นระเบียบอยู่บริเวณตึกแถวและห้องแถว นอกนั้นแล้วจะเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เกาะกลุ่มไม่เป็นระเบียบกระจายอยู่เป็นกลุ่มๆ บริเวณหลังตลาด และไปตามแนวของทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปี รวมทั้งในพื้นที่ตรงนี้ยังมีรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานตามแนวถนนอีกด้วย ซึ่งจะพบเห็นเป็นบ้านเดี่ยวอยู่ตามแนวถนนสายอ่อนนุช-เทพราช และในฝั่งตรงข้ามที่เป็นอาคารพาณิชย์ที่อยู่นอกเหนือพื้นที่ชุมชนชาวตลาดที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

ในส่วนของเชื้อสายและศาสนานั้นในชุมชนชาวตลาดจะประกอบไปด้วยคนไทย คนไทยเชื้อสายจีน และคนไทยมุสลิม โดยที่จะมีการนับถือทั้งศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ซึ่งคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีน รวมทั้งคนไทยมุสลิมจะอยู่รวมกันๆ ภายในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วคนไทยเชื้อสายจีนจะมีมากที่สุด รวมทั้งแป๊ะหลี แซ่เต้ ที่ขายกาแฟโบราณอยู่ในชุมชนชาวตลาดที่ถือว่าเป็นคนจีนที่อพยพเข้ามาในเมืองไทย ตั้งแต่ยังเด็กที่ยังคงมีชีวิตอยู่ ปัจจุบันอายุ 82 ปีแล้ว ซึ่งถ้าหากใครอยากฟังตำนานเรื่องราวของตลาดคลองสวนในอดีตก็สามารถสอบถามกับแป๊ะหลีได้ รวมทั้งยังสามารถเห็นรูปแบบการค้าขายในอดีต เช่น การจดซื้อคนติดค้างค่ากาแฟไว้บนผนังแบบเก่า เป็นต้น รวมทั้งยังมีคำเชิญชวนที่ติดไว้หน้าร้านที่ว่า “มาตลาด 100 ปี คลองสวน ต้องมาชิมกาแฟแป๊ะหลี ถ้าไม่ได้มาชิมก็เหมือนมาไม่ถึงตลาดคลองสวน” ส่วนคนไทยแท้ๆ ก็จะมีอยู่บ้างแต่ก็จะอยู่ในส่วนด้านนอกเรือนแถวริมน้ำซะมากกว่า โดยจะอยู่บริเวณห้องแถว และตึกแถว ทั้งนี้จะรวมไปถึงคนไทยมุสลิมอีกด้วยซึ่งที่ถือได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่มีจำนวนน้อยที่สุดภายในชุมชนชาวตลาดเมื่อเทียบกับคนไทยเชื้อสายจีน กับคนไทยที่อยู่อาศัยภายในชุมชนแห่งนี้

²² สัมภาษณ์ สุภัตญา ศิษฏนันท์, อายุ 36 ปี, 13 กุมภาพันธ์ 2549.

ที่มา: ผู้วิจัย, 2549

แผนภูมิที่ 6.2 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนชาวตลาด

ตลาดคลองสวน 100 ปี ศูนย์กลางของชุมชน และรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานริมคลองใน ลักษณะของเรือนแถว โดยมากแล้วจะเป็นคนไทยเชื้อสายจีนเป็นหลักที่อยู่อาศัยและตั้งถิ่นฐานในลักษณะดังกล่าวนี้

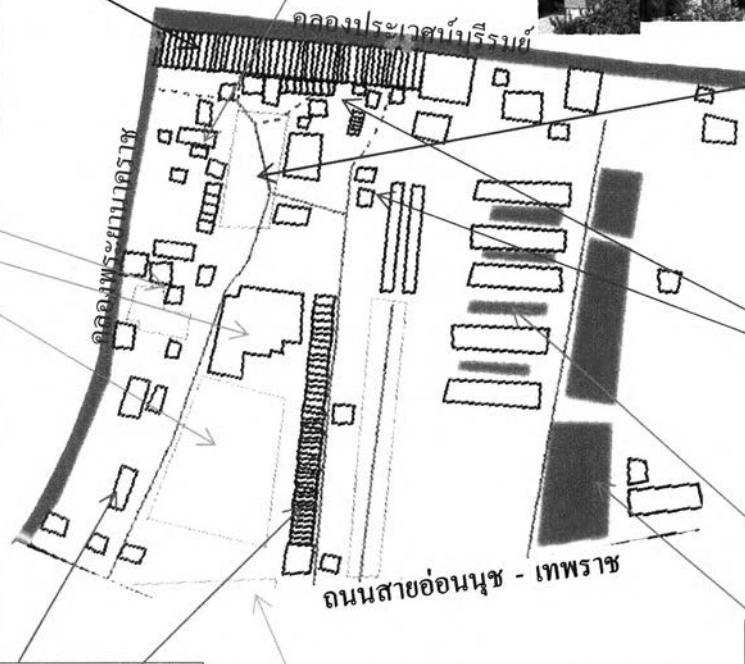
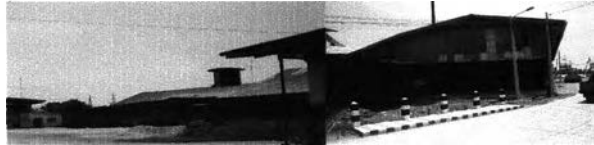

ศาลเจ้าปู่แก่กงคลองสวน และโรงเจเพ็งอังตั้ง เป็นศูนย์ทางจิตใจและทางสังคมของคนจีนและคนไทยเชื้อสายจีน เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม

ลานอเนกประสงค์ ปัจจุบันมีการใช้เป็นที่จอดรถและออกกำลังกาย โดยจะอยู่ด้านข้างกับเทศบาลตำบลเทพราช ซึ่งเป็นหน่วยงานท้องถิ่นที่สำคัญภายในพื้นที่ศึกษา

โรงสีข้าวและลานตากข้าว ลักษณะเฉพาะตัวทางพื้นที่ที่เกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่งของชุมชนชาวตลาด ซึ่งเป็นที่มาของการประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขายในพื้นที่ชุมชนริมน้ำแห่งนี้มาช้านานแล้ว โดยผู้ประกอบการเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่รับมรดกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ส่วนลูกจ้างมีทั้งคนไทยและคนไทยมุสลิม

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัวในลักษณะของบ้านเดี่ยวและห้องแถว ของกลุ่มคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีน โดยประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้าง

รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานริมถนนในลักษณะของบ้านเดี่ยวและตึกแถว โดยที่บริเวณตึกแถวจะเป็นอาคารพาณิชย์เพื่อการค้าและบางส่วนเพื่ออยู่อาศัยอย่างเดี่ยว ส่วนบริเวณบ้านเดี่ยวจะเป็นการประกอบอาชีพจำพวกรับจ้าง และค้าขาย โดยมีทั้งคนไทยเชื้อสายจีน คนไทย และคนไทยมุสลิม

สวนสาธารณะขนาดเล็ก ก่อสร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนที่อยู่ในชุมชนชาวตลาด

การเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นอีกหนึ่งอาชีพที่เป็นพบเห็นได้ใน ชุมชนชาวตลาด โดยจะเป็นของคนไทย ซึ่งมีทั้งบ่อเลี้ยงสัตว์ และบ่อนุบาลสัตว์ โดยมีการแบ่งออกเป็นสัดส่วน

ภาพที่ 6.16 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนชาวตลาด (ผู้วิจัย, 2549)

- กลุ่มชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด เทศบาลตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

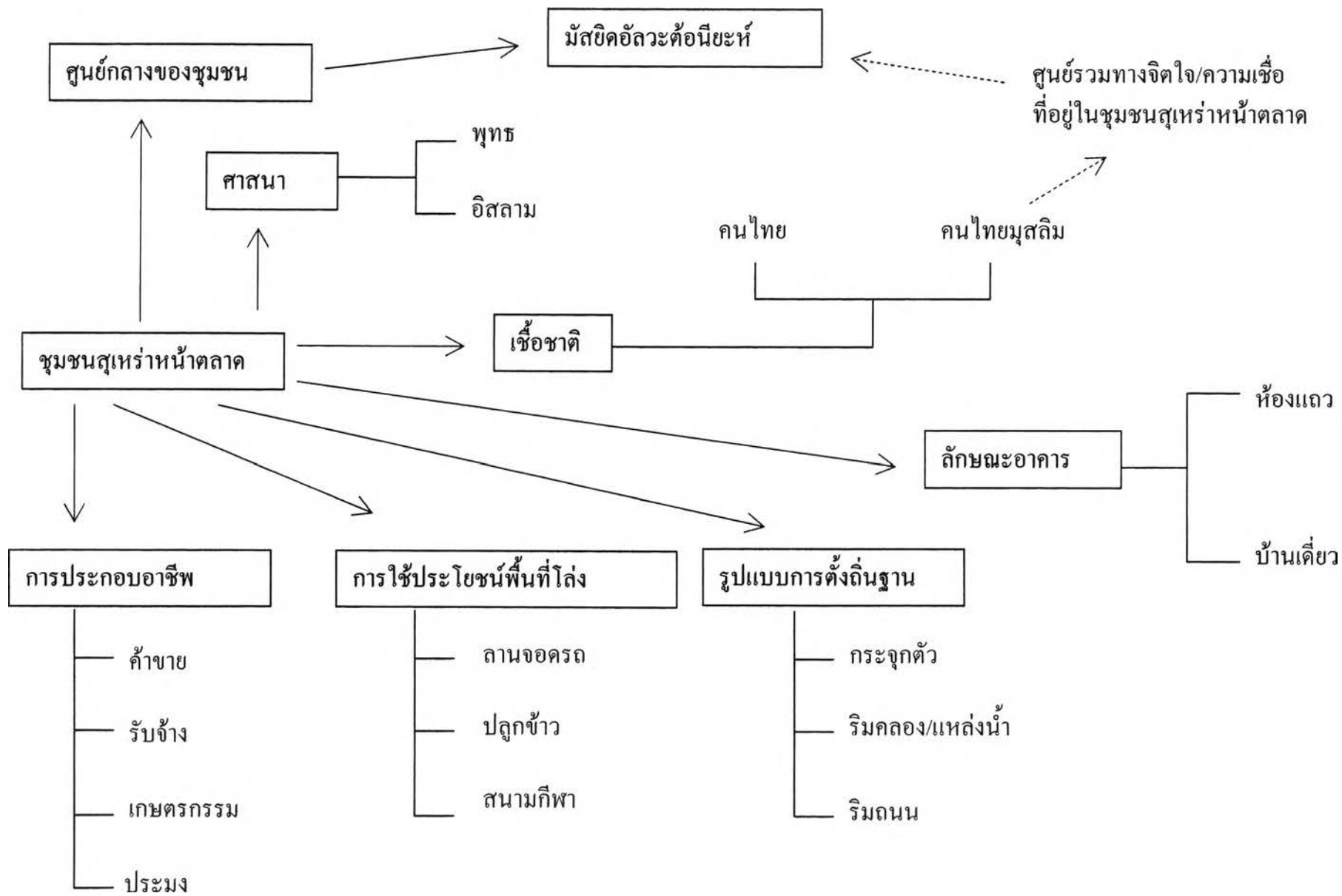
ลักษณะรูปแบบของการใช้อาคารของชุมชนสุเหร่าหน้าตลาดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ห้องแถว และบ้านเดี่ยว ซึ่งห้องแถวจะอยู่ในบริเวณหลังมัสยิดอัสวะด็อนียะห์ เป็นอาคารปูนชั้นเดียว หลังคามุงกระเบื้อง มีทั้งที่เป็นอยู่อาศัยและที่อยู่อาศัยกับพาณิชย์กรรม มีอยู่ประมาณ 5 ห้อง ส่วนบ้านเดี่ยวนั้นมีอยู่ด้วยกันหลายบริเวณซึ่งจะกระจายกันอยู่ทั้งด้านข้างวัดคลองสวน รอบๆ มัสยิด รวมไปถึงเป็นแนวไปตามคลองประเวศน์บุรีรัมย์ โดยที่บ้านเดี่ยวเหล่านี้จะสร้างด้วยไม้มีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น มีหลังคาด้วยสังกะสี หรือกระเบื้อง แต่โดยมากแล้วบ้านเดี่ยวที่อยู่ตามแนวคลองประเวศน์บุรีรัมย์จะเป็นบ้านไม้หลังคาสังกะสี ซึ่งบางบ้านยังคงมีโรงเก็บเรือและยังมีเรือให้เห็นอยู่ โดยบ้านหลังนี้จะอยู่ตรงข้ามกับท่าเรืออัสวานิชย์บริเวณทางเข้าตลาด 100 ปีคลองสวน ในชุมชนตลาดคลองสวน ซึ่งการใช้อาคารประเภทบ้านเดี่ยวนี้อาจใช้เพื่อการอยู่อาศัยทั้งหมด โดยที่บ้านเดี่ยวที่อยู่ติดคลองประเวศน์บุรีรัมย์จะมีท่าหน้าและชานบ้านที่อยู่ติดกับคลองเพื่อใช้สำหรับการนั่งเล่น พักผ่อน โดยจะมีอยู่ประมาณ 3-4 แห่ง ซึ่งอยู่ใกล้ๆ กับสะพานอัสวานิชย์

ในส่วนประเภทของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานภายในพื้นที่ชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด จากการศึกษาพบว่า ในชุมชนแห่งนี้จะมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานอยู่ 3 รูปแบบ คือ ตามแนวลำคลอง ได้แก่ พื้นที่ที่ปลูกสร้างบ้านเดี่ยว และศาสนสถานที่อยู่ติดกับริมคลอง ส่วนรูปแบบต่อมาก็คือ การเกาะกลุ่มที่เป็นระเบียบอยู่บริเวณห้องแถวปูนชั้นเดียวที่อยู่ด้านนอกสุดของชุมชนติดกับพื้นที่ทำการเกษตร และในรูปแบบของการเกาะกลุ่มไม่เป็นระเบียบคือ บริเวณที่เป็นบ้านเดี่ยวหลายๆ หลังที่อยู่ระหว่างลำคลองกับพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งมีการปรากฏของรูปแบบการวางตัวที่ไม่มีทิศทางแน่นอนอย่างเห็นได้ชัด

นอกจากนี้แล้วในเรื่องของเชื้อสายและศาสนานั้น ภายในชุมชนสุเหร่าหน้าตลาดนี้จะไม่มีความเชื่อสายจีนอยู่เลย จะมีเพียงคนไทย และคนไทยมุสลิมเท่านั้น²³ โดยที่คนไทยมุสลิมจะมีอยู่มากที่สุดและส่วนใหญ่แทบทั้งหมดก็จะเป็นกลุ่มคนที่เป็นคนดั้งเดิมภายในพื้นที่ เพราะจะมีเพียงแค่นั้นในส่วนของอาคารที่เป็นทั้งบ้านเดี่ยวและ ห้องแถว นั้น ประชาชนที่อยู่อาศัยภายในชุมชนก็มีทั้งที่ประกอบอาชีพรับจ้าง เช่น ชักรีค้ำ รวมทั้งทำการเกษตร และค้าขาย โดยในชุมชนแห่งนี้มีจุดเด่นก็คือ เรื่องของอาหารมุสลิม²⁴ ซึ่งสามารถรับประทานอาหารมุสลิมรสเก่าของแท้ได้ โดยที่จะต้องไปกินตามร้านมุสลิมรอบๆ มัสยิดอัสวะด็อนียะห์ และ มัสยิดคาร์ลอบิดิน ซึ่งมัสยิดคาร์ลอบิดินจะตั้งอยู่ในหมู่ 1 บ้านปากคลองแขวงกลัน ตำบลเกาะไร่ แต่ว่าจะไม่ได้อยู่ในพื้นที่ศึกษาครั้งนี้ โดยจะมีทั้งข้าวราดแกงกะหรี่ แกงมัสมั่นรสมุสลิมแท้ ข้าวหมกไก่ข้าวหมกเนื้อ

²³ สัมภาษณ์ พลากร โชคพิชิตชัย, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเทพราช, อายุ 42 ปี, 20 พฤศจิกายน 2548.

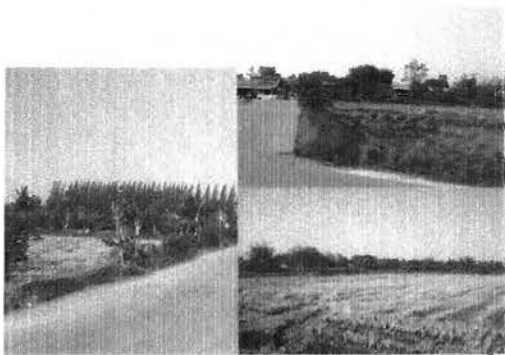
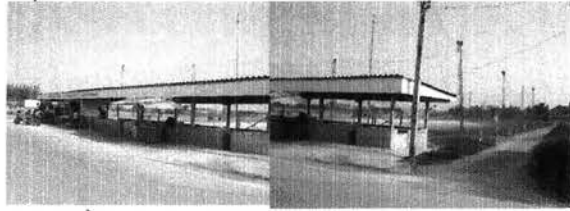
²⁴ สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ สมาน เพ็ชรดี, อายุ 62 ปี, 25 มกราคม 2549.

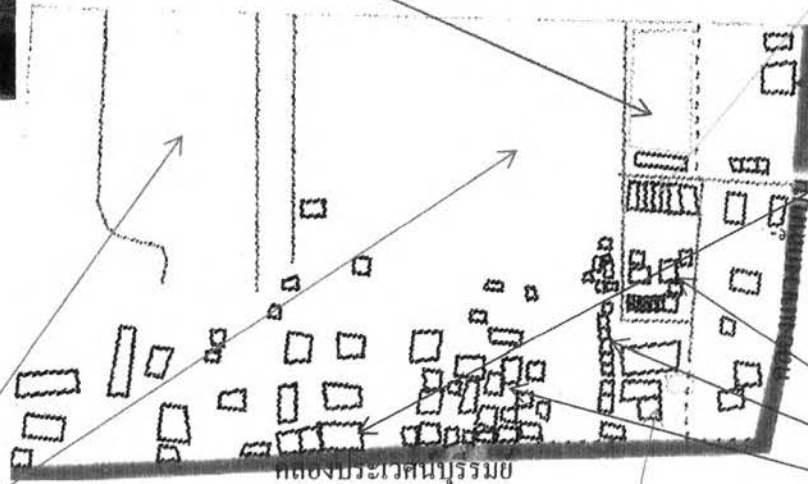
ที่มา: ผู้วิจัย, 2549

แผนภูมิที่ 6.3 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด

สนามกีฬาเป็นบริเวณที่สร้างขึ้นเป็นสนามดิน สำหรับออกกำลังกาย โดยเฉพาะการเล่น ฟุตบอลและจะมีการทำเป็นเพิงค้าขายไว้ บริเวณด้านหน้าด้วย

รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานริมถนน ในลักษณะของห้องแถว ที่เป็นการตั้งถิ่นฐาน คนไทยมุสลิม มีการประกอบอาชีพค้าขาย โดยเฉพาะอาหารและของชำ เป็นหลัก รวมทั้งยังมีบางส่วนที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว

รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานริมคลอง ในลักษณะของบ้านเดี่ยว ที่เป็นการตั้งถิ่นฐานของคนไทยและคนไทยมุสลิม โดยจะมีทั้งการทำอาชีพรับจ้าง ค้าขาย และประมง ซึ่งส่วนของการประมงจะอยู่บริเวณบ้านที่อยู่ริมคลองแขวงกลั่นบน

ที่นา เป็นพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรม แบบดั้งเดิม การปลูกข้าวซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของชาวไทยที่อยู่ที่ราบลุ่มริมน้ำ โดยพื้นที่เกษตรกรรมบริเวณนี้มีรูปแบบการทำนามาอย่างยาวนานแล้ว โดยกลุ่มที่ทำอาชีพนี้จะเป็นคนไทยแทบทั้งหมด และตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่ใกล้ๆ กันกับแปลงนา

มัสยิดอัลวะด็อนียะห์ ศูนย์กลางของชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด เป็นที่รวมกลุ่มและศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของชาวไทยมุสลิมที่มีเป็นจำนวนมากในชุมชนแห่งนี้ โดยมีลานว่างใช้เป็นที่จอดรถของผู้ที่เข้ามาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอิสลามด้วย

รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัว ในลักษณะของห้องแถวและบ้านเดี่ยว เป็นการตั้งถิ่นฐานของคนไทยที่ทำ การเกษตรและคนไทยมุสลิมที่มีทั้งทำ การเกษตรและรับจ้าง โดยจะมีค้าขายบาง บริเวณหน้ามัสยิดในวันอาทิตย์

ภาพที่ 6.17 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด (ผู้วิจัย, 2549)

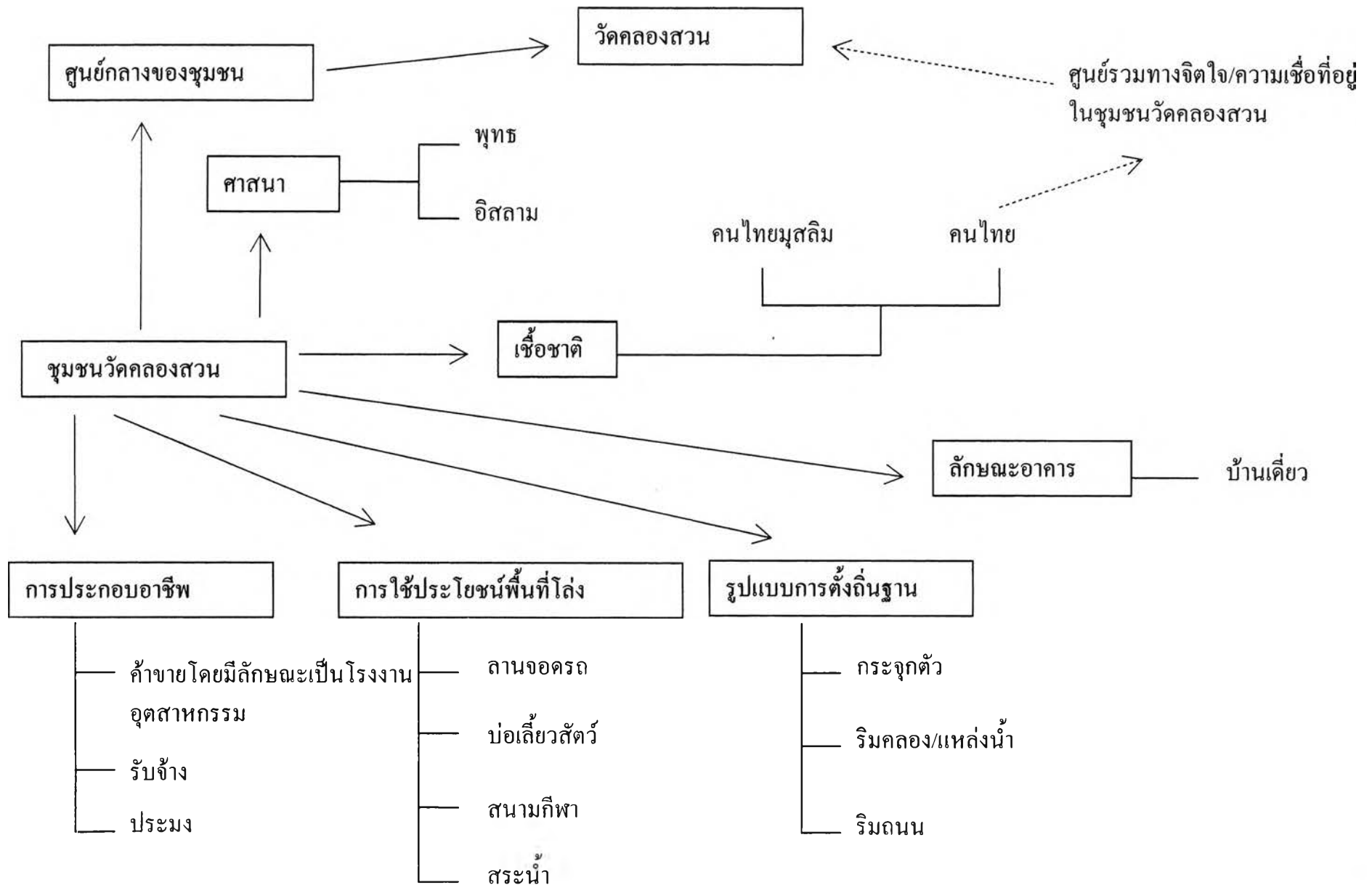
รวมทั้งถ้วยเตี้ยแวกที่ใช้น้ำตาลปีบปรุงและ โรตีมะตะบะที่ล้วนแต่เป็นอาหารที่ขึ้นชื่อของชาวมุสลิม

- กลุ่มชุมชนวัดคลองสวน เทศบาลตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

รูปแบบการใช้อาคารในชุมชนวัดคลองสวนนี้ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีกลุ่มคนอยู่น้อยมาก เมื่อเทียบกับกลุ่มชุมชนทั้งสามข้างต้น โดยในชุมชนแห่งนี้เป็นที่ตั้งของวัดคลองสวนและโรงเรียนคลองสวน บ้านเรือนบริเวณนี้มีการวางตัวแนวยาวนานไปกับคลองประเวศน์บุรีรมย์ โดยที่ด้านหลังวัดคลองสวนจะเป็นโรงเรียนและในฝั่งตรงข้ามถนนหลังโรงเรียนก็จะมีบ้านเรือนกระจุกตัวอยู่ 4-5 หลังคาเรือน แต่ว่าบ้านเรือนเหล่านี้จะอยู่ในพื้นที่หมู่ 4 บ้านคลองสวนในการดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะไร่ โดยที่บ้านเรือนที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนวัดคลองสวนจะอยู่ริมคลองแทบทั้งหมด และจะมีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่หนึ่งแห่ง เป็นโรงงานผลิตเครื่องจักรทางการเกษตร โดยที่ภายในชุมชนแห่งนี้ไม่มีพื้นที่ที่เป็นพื้นที่เกษตรอยู่เลย ขอบเขตของชุมชนวัดคลองสวนนี้จะเริ่มตั้งแต่วัดคลองสวนไปตามแนวลำคลองและแนวถนนเส้นหลังโรงเรียนวัดคลองสวนถึงสะพานข้ามคลองที่อยู่ถัดไปจากสะพานข้ามคลองในพื้นที่ที่เป็นตลาดคลองสวน 100 ปี

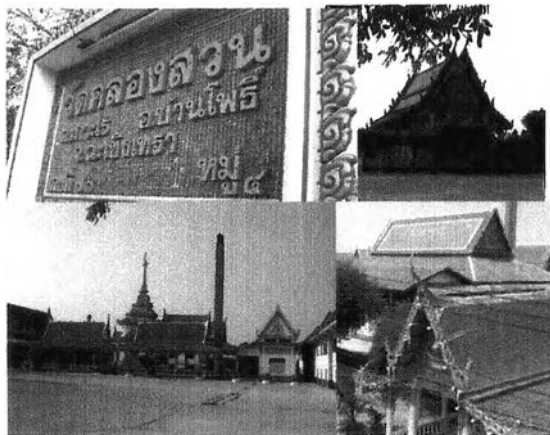
กลุ่มคนในพื้นที่ชุมชนวัดคลองสวน เป็นคนไทยเป็นส่วนใหญ่²⁵ โดยจะมีประกอบกันไปด้วยคนไทยมุสลิมอีกบางส่วน โดยที่ในชุมชนแห่งนี้จากการสำรวจภาคสนามพบว่า ไม่มีคนไทยเชื้อสายจีนอยู่เลย แต่เดิมนั้นจะเห็นได้ว่าพื้นที่บริเวณที่เป็นชุมชนวัดคลองสวนในปัจจุบันไม่ได้มีการตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างนี้ตั้งแต่เริ่มแรก โดยที่ชุมชนแห่งนี้อาจจะถือได้ว่ามีเป็นชุมชนสุดท้ายก็ได้ เพราะในอดีตนั้นก็มิ้วัดคลองสวนเกิดขึ้นมาก่อน แล้วก็ตามมาด้วยโรงเรียน ต่อจากนั้นจึงเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานมากขึ้น รวมทั้งมีรูปแบบของอาคารอุตสาหกรรมเข้ามา และก็มีมีการตั้งถิ่นฐานเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยในด้านของการตั้งถิ่นฐานก็พบว่ามีรูปแบบของอาคารประเภทบ้านเดี่ยวเพียงอย่างเดียวในพื้นที่ ชุมชนย่อยนี้ ซึ่งจะมีทั้งเป็นปูน และไม้ โดยในพื้นที่ชุมชนวัดคลองสวนนี้ ถือได้ว่ามีบทบาทต่อการแสดงออกซึ่งวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำได้ดีในส่วนของ การประมงริมน้ำ รวมทั้งจากที่เป็นที่ตั้งของศาสนสถานและโรงเรียน แต่ว่าในด้านของเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความชัดเจนของกลุ่มคนและเชื้อชาติ ถือได้ว่ามีน้อยมากเมื่อเทียบกับอีกสามชุมชนที่ได้กล่าวถึงผ่านไปแล้ว

²⁵ สัมภาษณ์ พระครูปิยภคคัคคม , อายุ 57 ปี, เจ้าอาวาสวัดคลองสวน, 4 เมษายน 2548.

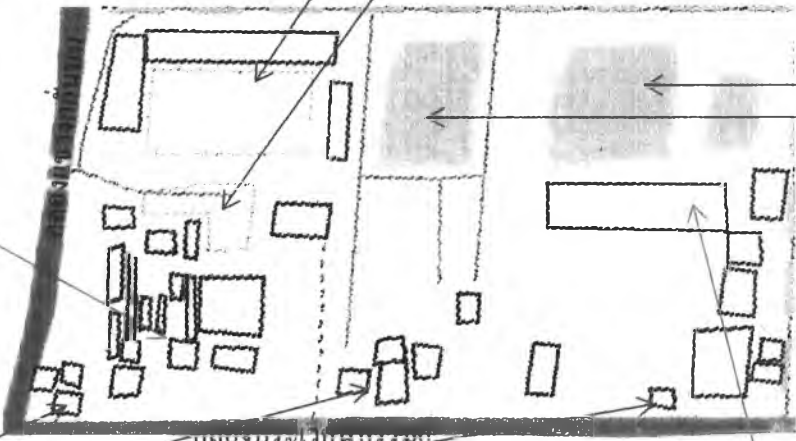
ที่มา: ผู้วิจัย, 2549

แผนภูมิที่ 6.4 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนวัดคลองสวน

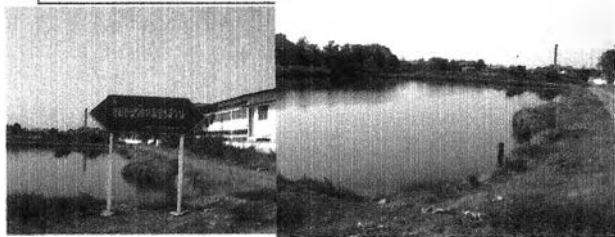

วัดคลองสวน เป็นศูนย์กลางของชุมชนวัดคลองสวน รวมทั้งยังเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจและเป็นศาสนสถานที่สำคัญของกลุ่มคนไทยและกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธ ทั้งที่อยู่ในชุมชนวัดคลองสวน และภายในพื้นที่ศึกษาทั้งหมด

โรงเรียนวัดคลองสวน เป็นโรงเรียนแห่งแรกในพื้นที่ศึกษา เป็นสถานศึกษาที่มีอายุมาช้านานมาก ภายในโรงเรียนมีสนามกีฬาและลานอเนกประสงค์เพื่อใช้ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมของโรงเรียน การออกกำลังกาย เป็นต้น ทั้งนี้ยังมีในส่วนของบริเวณลานโล่งตรงวัดคลองสวนอีกที่ใช้เป็นที่จอดรถได้

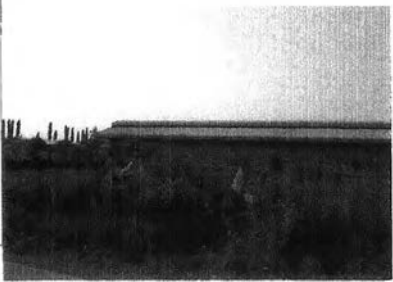
สระน้ำเป็นสระที่ขุดขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในหน้าแล้ง โดยจะมีทั้งสระน้ำของวัด และสระน้ำของโรงงานที่ใช้ใช้ในการอุตสาหกรรม

รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานริมคลองในลักษณะของบ้านเดี่ยว ที่มีทั้งคนไทยและคนไทยมุสลิม โดยจะมีทั้งที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว และก็ทำการประมงในคลองประเวศน์บุรีรมย์

โรงงานอุตสาหกรรมเป็นโรงงานที่ผลิตเครื่องจักรทางการเกษตร เช่น รถไถ เครื่องยนต์เกษตร เป็นต้น โดยโรงงานก่อให้เกิดอาชีพรับจ้างขึ้นภายในชุมชนวัดคลองสวนและในพื้นที่ศึกษาอีกด้วย

ภาพที่ 6.18 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนวัดคลองสวน (ผู้วิจัย, 2549)

6.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน

ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน ได้นำแนวความคิดที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต การทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ โดยรูปแบบของแนวความคิดนี้ มีการเชื่อมโยงกันจากวัฒนธรรม โลกทัศน์ ค่านิยม วิถีชีวิต ระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง ซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่มีมาตั้งแต่ในอดีต สิ่งเหล่านี้จะมีมุมมองที่สามารถเห็นถึงคุณค่าได้อย่างชัดเจน แต่เนื่องจากค่านิยมที่มีความแตกต่างกันของภายในชุมชนกับภายนอกชุมชน ส่วนนี้เองที่ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมมีการเปลี่ยนแปลงไป โดยวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้จะมีความสอดคล้องกันกับการดำรงชีวิตประจำวัน รวมทั้งยังคงเป็นกิจกรรมที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทางกายภาพที่มีอยู่เป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้นจึงได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 พื้นที่ย่อยตามกลุ่มย่อยภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน คือ

- ชุมชนตลาดคลองสวน เทศบาลตำบลคลองสวน ตำบลคลองสวน อำเภอบางปะอิน จังหวัดสมุทรปราการ

- ชุมชนชาวตลาด เทศบาลตำบลเทพราช ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

- ชุมชนสุหร่าหน้าตลาด เทศบาลตำบลเทพราช ตำบลเกาะไร่ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

- ชุมชนวัดคลองสวน เทศบาลตำบลเทพราช ตำบลเกาะไร่ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

โดยที่การดูถึงระบบความความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นของการใช้พื้นที่ คน และกิจกรรม ภายในชุมชนริมน้ำแห่งนี้ นอกจากการแบ่งออกเป็น 4 พื้นที่ย่อยตามลักษณะของการแบ่งขอบเขตการปกครอง และจากลักษณะทางกายภาพที่มีลำคลองตัดผ่านซึ่งในอดีตนั้นลำคลองต่างๆ เหล่านี้มีส่วนอย่างมากในการส่งเสริมให้มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในลักษณะนี้ รวมทั้งยังก่อให้เกิดโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สำคัญ อันได้แก่ ตลาดคลองสวน 100 ปี โดยที่ตลาดแห่งนี้มีบทบาทด้านศูนย์กลางการค้าขายเป็นอย่างมาก และถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้บทบาทดังกล่าวของตลาดและชุมชนริมน้ำแห่งนี้ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่รอบนอก ทั้งที่อยู่ริมน้ำ และในระดับเมือง แต่สิ่งที่ยังคงได้หลงเหลืออยู่จากอดีตก็คือ ระบบกิจกรรมที่มีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน มีความจำเป็นที่จะต้องใช้เวลาและช่วงอายุเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อที่จะทำให้สามารถจำแนกถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ภายในชุมชนริมน้ำแห่งนี้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยในการศึกษาได้แบ่งช่วงเวลาและช่วงอายุออกเป็น 3 ช่วง คือ

- ช่วงเวลา (วันธรรมดาจันทร์-ศุกร์ และวันหยุดเสาร์-อาทิตย์)

ตอนเช้า	เริ่มตั้งแต่เวลา 6.00 น. ไปจนถึงเวลา 10.00 น.
ตอนกลางวัน	เริ่มตั้งแต่เวลา 10.00 น. ไปจนถึงเวลา 17.00 น.
ตอนค่ำ	เริ่มตั้งแต่เวลา 17.00 น. ไปจนถึงเวลา 21.00 น.

- ช่วงอายุ

วัยเด็ก	อายุต่ำกว่า 20 ปี
วัยทำงาน	อายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไปจนถึง 55 ปี
วัยชรา	อายุมากกว่า 55 ปีขึ้นไป

จากการศึกษาพบว่าภายในชุมชนตลาดคลองสวน ชุมชนชาวตลาด ชุมชนสุเหร่าหน้า และชุมชนวัดคลองสวนตลาดมีความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ดังต่อไปนี้

(1) ชุมชนตลาดคลองสวน เทศบาลตำบลคลองสวน²⁶

ชุมชนตลาดคลองสวนเป็นชุมชนที่มีอาชีพประกอบการค้าเป็นหลัก โดยประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดคลองสวนนี้ โดยมากแล้วจะมีเชื้อสายจีน และอยู่อาศัยมาตั้งแต่บรรพบุรุษยุคแรกที่เข้ามา จึงทำให้มีความผูกพันกันมานาน นอกจากนี้แล้วยังมีการประกอบอาชีพรับจ้าง และเลี้ยงสัตว์น้ำอีกบ้างอยู่อีกนิดหน่อย ซึ่งในการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่แห่งนี้จะใช้พื้นที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและที่ประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าขายที่อยู่ภายในตลาดคลองสวน เริ่มตั้งแต่ตอนเช้าที่จะต้องจัดเตรียมข้าวของและเปิดร้านค้า ซึ่งในตอนเช้าของวันธรรมดาและวันหยุดก็จะมี การเปิดร้านที่แตกต่างกันประมาณ 1-2 ชั่วโมง เพราะว่าวันหยุดเสาร์-อาทิตย์จะมีนักท่องเที่ยวและลูกค้าต่างถิ่นเข้ามาซื้อของและเที่ยวชมตลาดเป็นจำนวนมากกว่าวันธรรมดาจันทร์ถึงศุกร์ ร้านค้าจึงต้องเปิดเร็วขึ้น ซึ่งในช่วงวันหยุดวันอาทิตย์บริเวณพื้นที่เป็นลานจอดรถหน้าตลาด และหน้าศาลเจ้าพ่อคลองสวน จะตลาดนัดในตอนเช้าโดยเริ่มตั้งแต่ 5.00 น. ไปจนถึง 10.00 น. ทำให้ในช่วงนี้มีความคึกคักเป็นอย่างมาก และยังส่งผลไปจนถึงช่วงเที่ยงที่นักท่องเที่ยวพักรับประทานอาหาร โดยในช่วงเช้าและช่วงกลางวันนี้เป็นช่วงเวลาที่มีการค้าขายคึกคักมากที่สุดของตลาดคลองสวนแห่งนี้ รวมไปถึงในวันเสาร์ที่เป็นวันหยุดด้วยก็มีลักษณะการค้าขายที่คึกคักเช่นกัน โดยในการค้าขายของตลาดแห่งนี้จะขายของไปจนถึงเวลาประมาณ 17.00 น. โดยหลังจากนี้ก็จะเริ่มเก็บร้านกันของไว้ค้าขายในตอนเช้าของวันต่อไป ซึ่งในการประกอบกิจกรรมภายในพื้นที่ชุมชนตลาดคลองสวนไปเรื่อยๆ ไปจนถึงเวลา 20.00 น.-21.00 น. ก็จะเปิดร้านกันทุกร้าน เพื่อที่จะเตรียมตัวพักผ่อนและเตรียมข้าว

²⁶ สัมภาษณ์ แนน้อย เนตรศรี, อายุ 50 ปี, ประธานชุมชนหมู่ที่ 1 ชุมชนตลาดคลองสวน, 4 เมษายน 2548, ประพันธ์ ศิริดวงสุริยันต์, อายุ 67 ปี, 4 กรกฎาคม 2548, นพดล อยู่วัน, อายุ 15 ปี, 28 กรกฎาคม 2548 และ จักรกริช เสลา, อายุ 25 ปี, 18 ธันวาคม 2548.

ของเครื่องใช้ ภายในชุมชนตลาดคลองสวนแห่งนี้กลุ่มคนในช่วงอายุของวัยทำงานและวัยชราจะประกอบอาชีพค้าขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่อายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป ซึ่งในการประกอบกิจกรรมก็จะมีไปจนถึงช่วงค่ำจนปิดร้าน และในระหว่างการประกอบอาชีพก็จะมีกิจกรรมก็คือ ถ้าขายของก็มีการพูดคุยกันระหว่างร้านใกล้เคียง หรือไม่ก็การเย็บผ้า ทำขนม รวมทั้งการทำอาหาร นอกจากการค้าขายแล้วในวัยทำงานยังมีบางส่วนที่ประกอบอาชีพรับจ้างทำงานโรงงาน โดยในการทำงานโรงงานก็จะมีรถมารับในตอนเช้า และส่งกลับในตอนเย็น ซึ่งก็มีทั้งที่กลับมาพักผ่อนและกลับมาช่วงที่บ้านเก็บร้านค้าในตอนค้ำนั้นเอง ส่วนในวัยเด็กนั้นในวันธรรมดาก็จะไปเรียนหนังสือ โดยที่เด็กเล็กนั้นตอนเย็นก็จะกลับมาบ้านเพื่อช่วยขายของและเก็บร้านค้า หรือไปเล่นกีฬาและออกกำลังกายที่สนามกีฬาในโรงเรียนหรือลานจอดรถที่ใช้เป็นที่ว่างเพื่อประกอบกิจกรรมนันทนาการในตอนเย็นๆ ส่วนเด็กโตก็มีบางส่วนที่เข้าไปเรียนในตัวเมืองจะเชิงเตรา หรือกรุงเทพฯ ก็จะกลับมาบ้านในช่วงวันหยุดหรือตามวันเทศกาลสำคัญๆ ซึ่งเมื่อกลับมาจะมีบางส่วนที่ช่วยที่บ้านค้าขายตั้งแต่เช้าถึงเย็นก็มีเช่นกัน นอกจากนี้การใช้พื้นที่ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนตลาดคลองสวนแห่งนี้ โดยที่บริเวณลาดจอดรถหน้าศาลเจ้าก็จะใช้เพื่อประกอบพิธีต่างๆ ที่สำคัญไม่ว่าจะเป็นทั้งทางด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม เช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันตรุษจีน วันสารทจีน ฯลฯ ซึ่งจากการที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่จะรองรับคนในชุมชนทั้งหมดทำให้เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันในการประกอบพิธีสำคัญต่างๆ เป็นอย่างดี และมีความพร้อมเพรียง

(2) ชุมชนชาวตลาด เทศบาลตำบลเทพราช²⁷

ความสัมพันธ์ของคน กิจกรรมและการใช้พื้นที่ของชุมชนชาวตลาดที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ติดคลองประเวศน์บุรีรมย์ที่อยู่ในการปกครองของเทศบาลตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งอยู่ถัดจากชุมชนตลาดคลองสวน โดยมีคลองพระยานาคราชเป็นลำคลองที่แบ่งแยกพื้นที่ที่ 2 ของตลาดออกจากกัน จากที่ได้เคยกล่าวถึงในข้างต้นถึงเรื่องกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินก็จะเห็นว่าเนื่องจากบริเวณพื้นที่ในชุมชนตลาดคลองสวนมีผู้ถือครองเพียงผู้เดียวทำให้การจัดการพัฒนาตลาดเป็นไปในทิศทางที่แน่นอน ซึ่งผู้เป็นเจ้าของที่ดินในชุมชนตลาดคลองสวนมีแนวทางที่จะอนุรักษ์และรักษาตลาดแห่งนี้ไว้เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ประกอบอาชีพตามวิถีชีวิตดั้งเดิมอยู่ร่วมกันแบบญาติพี่น้อง และในปัจจุบันก็ไม่มีการค้าเช่าที่แล้ว ซึ่งตรงกันข้ามกับชุมชนชาวตลาดที่ยังคงมีการเก็บค่าเช่าที่อยู่กันอยู่ รวมทั้งความชัดเจนของตลาดก็มีค่อนข้างน้อย จึงมีผลทำให้ความคึกคักของการค้าขายในชุมชนชาวตลาดมีไม่มากเท่ากับชุมชนตลาดคลองสวนต่างๆ ที่อยู่ในตลาดคลองสวนแห่งเดียวกัน โดยความสัมพันธ์ที่พบเห็นทำให้ทราบว่าส่วนมากแล้วคนในชุมชน

²⁷ สัมภาษณ์ วิทยา อุบลวิวัฒนา, อายุ 54 ปี, 4 กรกฎาคม 2548, สัมภาษณ์ พัฒนชัย ทาทอง, อายุ 13 ปี, 28 กรกฎาคม 2548, เป๊าะหลี แซ่เต้, อายุ 82 ปี, 6 พฤศจิกายน 2548, สุนทรี ทรัพย์รักษา, อายุ 17 ปี, 18 ธันวาคม 2548 และ สุพจน์ หล้าเจริญ, ครู คศ.2, อายุ 53 ปี, 13 มกราคม 2549.

ชาวตลาดแห่งนี้ก็เป็นคนไทยเชื้อสายจีนเป็นส่วนมาก แต่จะมีการผสมกลมกลืนกันอยู่บ้างของคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ผู้อยู่อาศัยโดยมากที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ติดกับคลองประเวศน์บุรีรัมย์ทำการค้าขายเป็นหลัก แต่บริเวณโดยรอบมีการใช้พื้นที่อีกหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นตึกพาณิชย์ โรงเรียนที่อยู่อีกไกลกับถนนสายอ่อนนุช-เทพราช ทำให้มีอาชีพเพิ่มเติมขึ้นมาจากการค้าขาย คือ การรับจ้างทั้งที่ทำงานโรงเรียน และไปทำงานโรงงานก็มี นอกจากนี้การใช้พื้นที่บางส่วนของรัฐและเป็นที่ตั้งของเทศบาลตำบลเทพราช ทำให้มีการประกอบอาชีพรับราชการอยู่บ้าง โดยก็จะทำงานอยู่ในเทศบาลตำบลแห่งนี้นั่นเอง รวมทั้งที่เป็นครูสอนหนังสืออยู่ในโรงเรียนทั้งสองแห่งที่อยู่ใกล้เคียงกับชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้ก็มีด้วย การใช้พื้นที่ของคนจะมีไปตามกิจกรรมและช่วงเวลา โดยในพื้นที่ของชุมชนชาวตลาดจะมีบริเวณที่เป็นที่โล่งอยู่หนึ่งแห่งคือ ลานหน้าเทศบาลตำบลเทพราช ในช่วงเช้าก็จะมีรถเข้ามาจอดเพื่อซื้อขายสินค้า โดยในวันหยุดก็จะจอดรถอยู่กันนานเพราะว่าบริเวณนี้สามารถจอดรถได้ไม่มีติดคันค์ แต่ว่าเนื่องจากอยู่ใกล้ทำให้ผู้ที่เดินทางเข้ามาด้วยรถยนต์ส่วนตัวสามารถใช้บริเวณนี้เป็นที่จอดและเดินข้ามคลองพระยานาคราชเพื่อที่จะไปซื้อของที่ตลาดนัดควคอาทิตย์ที่ได้ ส่วนในวันธรรมดาจะมีการใช้พื้นที่ดังกล่าวเพื่อจอดในตอนเช้า ตอนกลาง ส่วนในช่วงเย็นก็จะมีอยู่บ้างแต่ค่อนข้างน้อย เนื่องจากตลาดใกล้จะปิดแล้ว รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่มาทำงานในเทศบาลตำบลเทพราชก็เลิกงานแล้ว ทำให้ปริมาณรถในช่วงนี้มีน้อย จึงมีการจัดกิจกรรมนันทนาการขึ้นในพื้นที่บริเวณนี้ อีกด้วย ในส่วนของช่วงอายุกับการใช้พื้นที่และกิจกรรมก็จะเห็นได้ว่าในวัยเด็กของชุมชนแห่งนี้ ก็เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับชุมชนตลาดคลองสวน โดยในวันธรรมดาก็จะไปเรียนหนังสือ และกลับมาบ้านในเวลาประมาณ 16.00 น. - 18.00 น. แล้วในวันหยุดสุดสัปดาห์เด็กๆก็ไปเรียนต่างจังหวัดต่างพื้นที่ก็จะกลับเข้ามาในพื้นที่รวมถึงในช่วงปิดภาคเรียนอีกด้วย ส่วนกิจกรรมที่ในช่วงวัยเด็กนี้ทำก็คือ การเรียนหนังสือในตอนเช้า ตอนกลางวันในวันธรรมดา และช่วยเหลือที่บ้านขายของในกรณีที่บ้านเด็กทำการค้าขายในตอนค่ำ และวันหยุด นอกจากนั้นก็เป็นกิจกรรมนันทนาการ เช่น การเล่นกีฬา การพักผ่อนโดยดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือ เป็นต้น ในวัยทำงานความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรมและการใช้พื้นที่เนื่องจากในชุมชนชาวตลาดนี้มีสถานที่ราชการอยู่ในพื้นที่ทำให้การใช้พื้นที่มีส่วนค่อนข้างที่จะหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น การใช้ที่ลานจอดรถเพื่อประกอบพิธีกรรมสำคัญต่างๆ การทำการถวายสักการะ หรือการใช้พื้นที่ค้าขายริมน้ำคลองประเวศน์บุรีรัมย์ จะเห็นได้ว่าในช่วงวัยทำงานนี้ จะมีทั้งที่ประกอบอาชีพค้าขาย และบางส่วนที่ทำอาชีพรับจ้าง รวมไปถึงรับราชการ โดยกลุ่มที่ประกอบอาชีพรับจ้าง และรับราชการจะมีทั้งที่ทำอยู่ในพื้นที่ภายในขอบเขตเทศบาล รวมทั้งที่ไปทำงานที่อื่นๆ ซึ่งในช่วงของวัยทำงานนี้จะมีลักษณะที่เหมือนกันของทั้งของชุมชนตลาดคลองสวนและชุมชนชาวตลาด นอกจากนี้ในการประกอบอาชีพค้าขายซึ่งเป็นเสมือนหน้าตาของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนโดยมากแล้วผู้ที่มีความสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อกิจกรรมและการใช้พื้นที่ในส่วนของ

การค้าขายและอยู่อาศัยริมน้ำก็คือ กลุ่มคนที่อยู่ในช่วงวัยชรา นั่นเอง เพราะคนที่อยู่ในช่วงนี้แทบทั้งหมดของทั้งสองชุมชนนั้นเป็นคนเก่าแก่ที่อยู่และตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่อดีตแล้ว โดยอยู่ในลักษณะของการสืบทอดทางสายเลือด ทำให้ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นของทั้งสองชุมชนที่อยู่ในตลาดคลองสวนมีความผูกพันเหนียวแน่นกับสายน้ำเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีแนวโน้มที่คนรุ่นใหม่กระจายออกจากพื้นที่ก็ตาม แต่ในช่วงเด็กและช่วงชราถือว่าสายน้ำแห่งนี้มีส่วนที่ทำให้ความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของพวกเขายังคงอยู่ไว้ซึ่งเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนริมน้ำที่มีมาจากรากอดีตได้เป็นอย่างดี

(3) ชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด เทศบาลตำบลเทพราช²⁸

ชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด ซึ่งชุมชนสุเหร่าหน้าตลาดเป็นชุมชนหนึ่งในสองชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาและติดกับคลองประเวศน์แต่ที่ไม่มีตลาดน้ำ โดยกลุ่มคนที่อาศัยอยู่โดยมากแล้วจะเป็นคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม และภายในบริเวณพื้นที่ของชุมชนสุเหร่าหน้าตลาดนี้เป็นที่ตั้งของมัสยิดอัลวะดอ์นียะห์ ซึ่งศาสนสถานแห่งนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อจิตใจและความผูกพันของประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน รวมไปถึงกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยที่ในชุมชนสุเหร่าหน้าตลาดนี้ถือได้ว่าเป็นชุมชนของคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม และคนไทยแทบทั้งหมด เพราะจากการสำรวจพบว่าในชุมชนแห่งนี้ไม่มีคนไทยเชื้อสายจีนอยู่เลย เช่นเดียวกับชุมชนตลาดคลองสวนที่ไม่มีคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามอยู่เลยเหมือนกัน นอกจากนี้แล้วเนื่องจากในชุมชนสุเหร่าหน้าตลาดไม่มีตลาดน้ำทำให้การประกอบอาชีพค้าขายมีน้อยมาก เท่าที่เห็นอยู่ก็จะมีเพียงร้านค้าที่เช่าห้องแถวบริเวณด้านหลังมัสยิดเท่านั้นที่ขายอาหารและเครื่องอุปโภคบริโภคเท่านั้น ส่วนการประกอบอาชีพที่พบเห็นมากที่สุดก็คือ การรับจ้าง โดยจะมีมากในช่วงวัยทำงาน ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะทำอยู่ในพื้นที่ของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนและพื้นที่ใกล้เคียง นอกจากการประกอบอาชีพรับจ้างแล้วอีกหนึ่งอาชีพที่พบเห็นก็คือการทำ การเกษตร ซึ่งทำการปลูกข้าว ในช่วงเวลาจะไม่มีมีความแตกต่างกันมากนักในเรื่องของการประกอบอาชีพ เพราะความคึกคักภายในพื้นที่ถือว่าน้อยกว่าชุมชนที่อยู่ในตลาดฝั่งตรงข้าม ทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นเท่าที่พบเจอก็คือ การออกกำลังกาย การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม ฯลฯ โดยพื้นที่ประกอบกิจกรรมจะอยู่ภายในมัสยิดและบริเวณใกล้เคียง อันได้แก่สนามกีฬาด้านหลังมัสยิด ส่วนกิจกรรมของกลุ่มวัยพบว่าในวัยเด็กจะมีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันกับชุมชนตลาดคลองสวน และชุมชนชาวตลาด ที่เด็กเล็กก็จะไปเรียนหนังสือในวันธรรมดา ส่วนเด็กโตที่ไปเรียนในต่างพื้นที่ต่างจังหวัดก็จะกลับมาในตอนเย็น หรือในช่วงวันหยุด และปิดเทอมเช่นเดียวกัน ส่วนในวัยชรา

²⁸ สัมภาษณ์ ศิริพร พิบูลย์อาลักษณ์, อายุ 23 ปี, 20 พฤศจิกายน 2548, สมบัติ พูลสมบัติ, อายุ 57 ปี, 18 ธันวาคม 2548, สมาน เพ็ชรดี, อายุ 62 ปี, 25 มกราคม 2549 และสัมภาษณ์ สุกัญญา ศิบุญนันท์, อายุ 36 ปี, 13 กุมภาพันธ์ 2549.

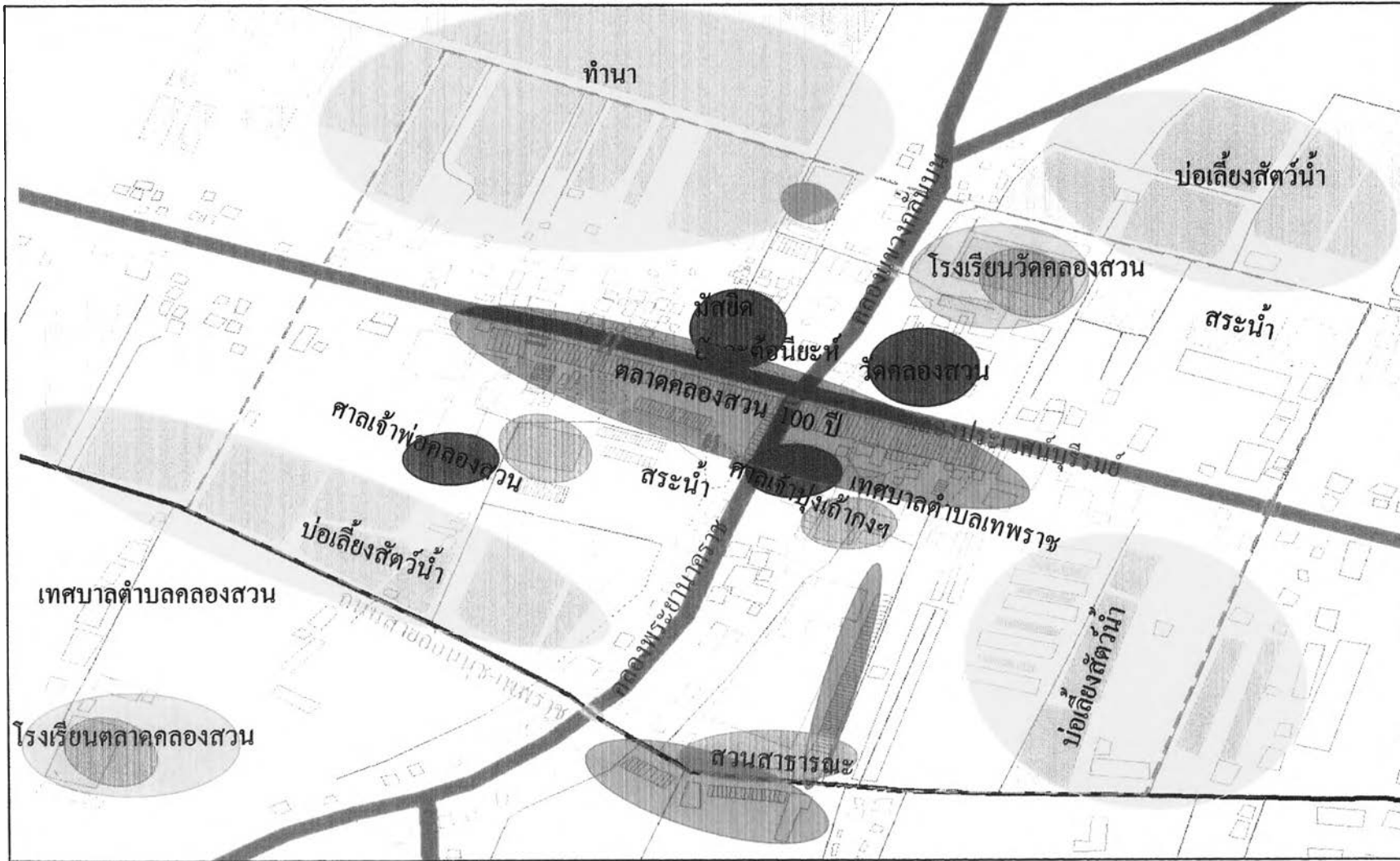
เนื่องจากไม่ได้ประกอบอาชีพค้าขายก็จะอยู่บ้านดูแลลูกหลาน หรือไม่ก็ทำงานอดิเรกเล็กๆ น้อยๆ เช่น ปลูกผักสวนครัว เย็บผ้า เป็นต้น

(4) ชุมชนวัดคลองสวน เทศบาลตำบลเทพราช²⁹

ชุมชนวัดคลองสวนนี้ ถึงแม้ว่าจะมีขนาดของกลุ่มคนที่น้อยมาก แต่ก็ยังเป็นชุมชนที่มีความสำคัญของพื้นที่ชุมชนริมน้ำแห่งนี้ เพราะว่าภายในชุมชนวัดคลองสวนเป็นที่ตั้งของวัดคลองสวน และโรงเรียนวัดคลองสวน โดยศาสนสถาน และสถานศึกษาเหล่านี้ มีส่วนสำคัญต่อการประกอบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ของคนส่วนใหญ่ในชุมชน นอกจากนี้ในช่วงวัยในพื้นที่จะมีวัยทำงานค่อนข้างมาก รวมไปถึงวัยชรา การประกอบกิจกรรมก็คือ การทำงานที่โรงงานอุตสาหกรรม การเลี้ยงสัตว์น้ำ รวมไปถึง การประมง และการอยู่บ้าน ส่วนในวัยเด็กนั้น ก็จะไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนโดยที่กิจกรรมส่วนใหญ่แล้วก็จะไม่ได้แตกต่างกันเด็กทั่วไปในชุมชนทั้ง 3 ชุมชน เพียงแต่ว่าในชุมชนวัดคลองสวนนี้เป็นเพียงชุมชนเดียวที่ไม่ได้มีการค้าขายอยู่ภายในพื้นที่ชุมชน ส่วนในด้านของกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่มีทั้งที่เป็นชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิม ทำให้การประกอบกิจกรรมทางพิธีกรรมทางศาสนามีอยู่อย่างต่อเนื่อง จึงมีการเข้าไปใช้ที่ในวัด และมีศยิคอยู่เป็นประจำ รวมทั้งการกินอยู่ประจำวันที่จะต้องเข้าถึงตัวตลาดคลองสวน 100 ปี ด้วยเช่นกัน

โดยสรุปแล้วจะพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรมและการใช้พื้นที่นั้นจะมีความแตกต่างกันไปตามการประกอบอาชีพเป็นหลัก นอกจากนี้ศาสนาก็มีผลทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อใช้พื้นที่แต่ละแห่งเช่น วัด ศาลเจ้า และมัสยิด เป็นต้น โดยที่ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนและพื้นที่ใกล้เคียงจะมีจุดพบปะและพูดคุยกันนั้นคือร้านกาแฟซึ่งยังมีภาพที่เห็นชัดเจนในช่วงเวลาประมาณ 6.00 น.- 8.00 น. ซึ่งทุกๆ เช้าจะมีให้การนั่งจับกลุ่มเป็นสภากาแฟไม่จะเป็นทั้งคนไทย คนจีน และคนมุสลิม เพื่อมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์การดำเนินชีวิต ร้านกาแฟหรือข้าวสารบ้านเมืองร่วมกันเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ ส่วนในพื้นที่ที่ใช้เป็นลานจอดรถก็ถือว่ามีความสำคัญอย่างเช่นกันซึ่งที่โล่งเหล่านี้เป็นที่รวมเพื่อก่อให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและการรวมกลุ่มกัน เพราะภายในรอบปีหนึ่งๆ มีการใช้พื้นที่โล่งของลานจอดรถเพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ มากมาย อาทิเช่น เป็นตลาดนัดในวันอาทิตย์ การใช้จอดรถเพื่อการค้าขาย หรือเป็นเทศกาลเช่น วันลอยกระทง วันสงกรานต์ วันผู้สูงอายุ ฯลฯ รวมทั้งในการถวายความเคารพแสงความภักดีต่อชาติ บ้านเมืองและพระมหากษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็น วันจักรี วันปิยมหาราช วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น ในส่วนของสายน้ำที่มีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ถ้าน้ำแห่งนี้ทำให้เกิดชีวิต เกิดตลาดน้ำที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่ง

²⁹ สัมภาษณ์ พระครูปิยะกิตติคุณ , อายุ 57 ปี, เจ้าอาวาสวัดคลองสวน, 4 เมษายน 2548, พลากร โศภพิชิตชัย, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเทพราช, อายุ 42 ปี, 20 พฤศจิกายน 2548 และ มานพ เรืองงาม, อายุ 21 ปี, 13 มกราคม 2549.

- การศึกษา
- เกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์น้ำ
- การค้าขาย
- กิจกรรมนันทนาการและการออกกำลังกาย
- พิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ

ภาพที่ 6.19 ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ (ผู้วิจัย, 2549)

นำมาซึ่งอาชีพที่ทำให้ชาวบ้านที่อยู่ชุมชนริมน้ำแห่งนี้หาเลี้ยงชีพตนเองได้ รวมทั้งทำให้เกิดความผูกพันและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ถึงแม้จะมีลำคลองซึ่งเป็นเสมือนพรมแดนที่ได้แบ่งแยกขอบเขตการปกครองอยู่ก็ตาม ก็ไม่ได้มีผลทำให้กลุ่มคนในชุมชนริมน้ำแห่งนี้มีความสัมพันธ์เหนียวแน่นต่อกัน และการดำเนินชีวิตตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

6.4 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และปัญหาทางกายภาพของชุมชน

6.4.1 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และศักยภาพของชุมชน

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชน มีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรอยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในบริเวณชุมชนที่อยู่ในตลาดคลองสวน 100 ปีมีแนวโน้มของการเพิ่มขึ้นของประชากรในระดับต่ำ รวมทั้งร้านค้าต่างๆ ก็มีจำนวนลดน้อยลงกว่าในอดีตมาก เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ แล้วชาวบ้านภายในพื้นที่ตรงนี้ก็ยังคงประกอบอาชีพและอยู่อาศัยแบบเดิมๆ อย่างที่เคยเป็นมา ซึ่งในอนาคตถ้าไม่มีการส่งเสริม การวางแผน และการอนุรักษ์ที่ดีคาดได้เลยว่าไม่น่าจะมีผู้สืบทอดกิจการและวิถีชีวิตดั้งเดิมเช่นนี้อีกต่อไป สาเหตุก็เพราะลูกหลานส่วนใหญ่จะเข้าไปศึกษาต่อในระดับสูงแล้วเมื่อจบก็จะย้ายออกจากพื้นที่เพื่อไปทำงาน และสร้างครอบครัวในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตประจำวันตามหน้าที่การงานขึ้นมาใหม่แทน นอกจากนี้ในบางส่วนของชุมชนที่ติดต่อกับถนน เช่น บริเวณทางเข้ามัสยิดและบริเวณด้านหน้าตลาดคลองสวน 100 ปี ก็มีการแบ่งแยกที่ดินและปลูกสร้างอาคารเพิ่มเติมขึ้นไปตามแนวถนนเป็นจำนวนมากยิ่งขึ้น โดยมีลักษณะอาคารบ้านเรือนเป็นแบบร่วมสมัยแตกต่างจากอาคารบ้านเรือนที่มีการปลูกสร้างมาจากในอดีตซึ่งส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมเรือนไทยริมน้ำดั้งเดิมอย่างพอสมควรเลยทีเดียว

โดยที่ทิศทางการขยายตัวของชุมชนในอนาคต จากการวิเคราะห์จากพัฒนาการที่เกิดขึ้น รวมไปถึงการขยายตัวที่มีมาจากอดีตทำให้สามารถอธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่จะเกิดขึ้น โดยที่ทิศทางการขยายตัวของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนนี้จะมีทิศทางที่ขยายตัวออกไปตามแนวทางถนนเป็นหลัก ซึ่งภายในพื้นที่ศึกษาในปัจจุบันแทบจะไม่มีพื้นที่ใดที่จะขยายตัวอยู่ภายในชุมชนได้อีก จึงทำให้มีความเป็นไปได้สูงที่จะมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่วางตัวเป็นแนวยาวไปกับถนนสายอ่อนนุช - เทพรราช ทั้งสองฝั่ง รวมทั้งมีการกระจายตัวอยู่ทั่วไป โดยรอบตรงบริเวณที่เป็นทุ่งนาที่อยู่ด้านหลังมัสยิดอัลวะดอ์นียะห์ทั้งสองฝั่งถนนลาดยางในปัจจุบัน นอกจากนี้ทิศทางการขยายตัวของชุมชน ยังมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นในบริเวณด้านหลังโรงเรียนวัดคลองสวนไปตามแนวยาวของถนนลาดยางหลังโรงเรียนวัดคลองสวนฯ เนื่องจากมีการพัฒนาและปรับปรุงของเส้นทางคมนาคมทางบกมากขึ้นทำให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้สะดวกยิ่งขึ้น และจากการที่มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกอย่างมากมายในปัจจุบันทำให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ในส่วนที่อยู่ติดกับ

รินน้ำได้ดีขึ้น ก็มีผลทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นแนวยาวตามลำคลองที่ดำรงอยู่มาแต่อดีตจะยังคงมีอยู่ต่อไปในอนาคต เพราะถ้าหากยังมีการพัฒนาและปรับปรุงให้มีเส้นทางสัญจรที่เข้าถึงบ้านเรือนรินน้ำได้เป็นอย่างดีอยู่ ก็จะทำให้เกิดการรื้อถอน ปล่อยร้างบ้านเรือน เพื่อที่จะโยกย้ายออกมาสู่พื้นที่ที่ด้านนอกน้อยลง โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าทิศทางการขยายตัวของชุมชนรินน้ำแห่งนี้มีการขยายตัวออกไปจากคลองสู่ถนน หรือจากพื้นที่ด้านในที่เป็นใจกลางของชุมชนขยายออกไปสู่พื้นที่โดยรอบที่เคยเป็นพื้นที่ทำการเกษตร และที่โล่งว่าง โดยจะมีทั้งที่ขยายตัวตามแนวหลักและตามแนวยาวของถนนและทางสัญจรทางบกภายในพื้นที่ ส่วนในบริเวณที่อยู่ดิริมน้ำเนื่องด้วยความจำกัดทางพื้นที่และความสะดวกในปัจจุบันที่ใช้ถนนสัญจรเดินทางมากกว่าทางน้ำจึงทำให้ไม่มีการขยายตัวออกไปตามแนวลำคลองขึ้นนั่นเอง

โดยในการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนรินน้ำแห่งนี้ในอนาคตนั้น มีความเป็นไปได้สูงที่ชุมชนแห่งนี้จะยังคงอยู่ และรักษาเอกลักษณ์ทางพื้นที่ไว้ได้ แต่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างในบทบาททางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งจากที่เคยเป็นตลาดค้าขายสินค้า ก็จะเริ่มมีการปรับเปลี่ยนให้มีรูปแบบการท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น โดยระบบเศรษฐกิจ จะเป็นไปอย่างเป็นระบบ การค้าขายจะเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชนแห่งนี้เหมือนเดิม แต่จะมีความเด่นชัดในเรื่องของการค้าขายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ที่หาความได้ยาก รวมทั้งการเกิดรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงแบบยั่งยืน ที่ช่วยให้คนในชุมชนได้มีฐานะดีขึ้น และทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ถึง การเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีตของพื้นที่ ที่แสดงออกมาในลักษณะทางสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิต รวมไปถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยในชุมชนรินน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้ มีลักษณะเด่นทางกายภาพ และสังคมอยู่แล้ว จึงไม่น่าแปลกใจที่จะมีการเปลี่ยนแปลงชุมชนไปตามลักษณะข้างต้นที่ได้กล่าวถึง

โดยที่ในส่วนที่จะผลักดันให้ชุมชนแห่งนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางแห่งการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก็คือ การพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชน โดยความต้องการของชุมชนในขณะนี้เนื่องมาจากสภาพทางเศรษฐกิจที่มีการค่าครองชีพที่สูงขึ้นอยู่ทุกวัน ทำให้เพียงแค่การประกอบอาชีพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอาจจะไม่เพียงพอในการดำรงชีวิต เท่าที่รู้กันอยู่แล้วว่าชุมชนรินน้ำแห่งนี้มีลักษณะเด่นชัดในเรื่องของการค้าขายเป็นหลัก เศรษฐกิจของชุมชนมีรายได้จากการค้าขายมากที่สุด เกินกว่าครึ่งในชุมชนล้วนแล้วแต่ประกอบอาชีพค้าขาย จึงมีผลกระทบอย่างยิ่งที่เมื่อเกิดตลาดหรือศูนย์กลางที่ให้บริการในด้านนี้มากขึ้น ทั้งในเมืองและพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้หน่วยงานของภาครัฐจำเป็นต้องเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชนมากขึ้น มีการฝึกอบรมอาชีพเสริม รวมทั้งจากความต้องการบางส่วนของคนในชุมชนและภาครัฐที่เล็งเห็นถึงศักยภาพของชุมชน ร่วมกับความตื่นตัวในการอนุรักษ์คุณค่าของชุมชน จึงทำให้เกิดแนวทางในการที่จะพัฒนาให้ชุมชนแห่งนี้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นมา โดยเมื่อมองในด้านศักยภาพของชุมชนรินน้ำตลาดคลองสวนที่ถือว่า

มีศักยภาพสูงในการที่จะพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เนื่องจากชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้มีความเก่าแก่มานานกว่า 100 ปี โดยชุมชนแห่งนี้มีขึ้นตั้งแต่ช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ลักษณะทางกายภาพของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มน้ำ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ก่อให้เกิดเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำที่ยังคงมีความสมบูรณ์ของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบัน ที่เป็นเอกลักษณ์ของการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยภาคกลางที่อยู่ริมแม่น้ำลำคลองตั้งแต่ในอดีตมา ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ในภาคกลางแทบจะไม่มีหลงเหลืออยู่แล้วสำหรับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในลักษณะนี้ นอกจากนี้แล้วในส่วนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารบ้านเรือน รวมไปถึงสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเรือนไทยริมน้ำที่สวยงาม มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และสามารถตอบสนองการใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ในปัจจุบันชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่รวมทั้งเจ้าของที่ดิน ยังคงมีความรู้สึกรักและหวงแหน บวกกับมีความต้องการที่จะอนุรักษ์เรือนไม้ริมน้ำเหล่านี้ ให้ดำรงอยู่สืบต่อไปในภายภาคหน้า ทั้งนี้ก็เพราะว่าวิถีชีวิตในลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านคุ้นเคยเป็นอย่างดี เป็นสิ่งที่มีมายาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษจนเกิดเป็นความเคยชินที่จะอยู่อาศัยในบ้านเรือนที่มีลักษณะ และการใช้สอยประโยชน์จากรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิม ซึ่งจากรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแล้ว สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงามบริเวณริมน้ำสองฝั่งคลอง ระบบนิเวศน์ยังไม่ถูกทำลายจนเสียหายไปหมด มีสัตว์น้ำต่างๆ อาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ทำให้เกิดความร่มรื่นสวยงามเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับที่จะส่งเสริมให้เกิดรูปแบบของการท่องเที่ยวที่ควบคู่ไปกับการค้าขายซึ่งเป็นอาชีพเก่าแก่ที่อยู่คู่กับตลาดคลองสวน 100 ปี เพื่อให้ชาวบ้านและผู้ประกอบอาชีพภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้มีสภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นรองรับกับค่าครองชีพที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยที่ในปัจจุบันนี้ตลาดคลองสวนอยู่ในความดูแลของเทศบาลตำบลคลองสวน จ.สมุทรปราการ และเทศบาลตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้สนับสนุนให้ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์บ้านเรือน รวมทั้งการดำเนินชีวิตให้คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และส่งเสริมให้ตลาดคลองสวน 100 ปี เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิต รวมทั้งสิ่งปลูกสร้างที่ยังมีกลิ่นอายสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ยังคงกลิ่นอายของความเป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิมไว้ได้อย่างครบครัน

ตารางที่ 6.6 การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนา (SWOT)

<p>ปัจจัยภายใน</p>	<p>จุดแข็ง (Strength)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ตลาดคลองสวน 100 ปี เป็นตลาดเก่าที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ภายในตลาดมีบ้านเรือนสิ่งปลูกสร้าง และสิ่งของเครื่องใช้ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมศาสตร์ ที่บ่งบอกประวัติศาสตร์ของตลาดแห่งนี้มีอายุยาวนานกว่า 100 ปี - มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและมีรูปแบบของวิถีชีวิตชุมชนแบบดั้งเดิม ที่มีการอยู่ร่วมกับของสามกลุ่มคน ทั้งคนจีน คนไทย และคนไทยมุสลิมที่มีมาช้านาน ก่อให้เกิดการปะปนผสมกลมกลืนของประเพณีวัฒนธรรม รวมทั้งศาสนาและความเชื่อ โดยที่แสดงออกมาให้เห็นภายในชุมชนที่มีทั้งวัด มัสยิด และศาลเจ้า อยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงกัน - มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สมบูรณ์อยู่ การที่มีพื้นที่เกษตรกรรมอยู่โดยรอบ รวมทั้งจากการที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานคิลาคลอง ก่อให้เกิดทัศนียภาพที่สวยงาม รมรื่น และมีอากาศที่สะอาดบริสุทธิ์ - มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของอาหาร และขนมไทยดั้งเดิม ซึ่งหาดูหาชิมได้ยากในปัจจุบัน - จากสภาพทางภูมิประเทศ ทำให้ที่ตั้งของชุมชนมีความเชื่อมโยงกันของโครงข่ายการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ 	<p>จุดอ่อน (Weakness)</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีข้อจำกัดในการใช้ที่ดิน เนื่องจากถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินอาจทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม - การที่ชุมชนขาดความเข้าใจ ความรู้ในการอนุรักษ์ชุมชน รวมทั้งการที่ชุมชนยังไม่มีความตื่นตัวและการมีจิตสำนึกที่ท้องถิ่น จึงทำให้เกิดการขาดในเรื่องของการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อโครงการที่เป็นการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้น - ประชาชนในพื้นที่ยังมีรายได้น้อยอยู่ เนื่องจากการประกอบอาชีพที่ไม่ค่อยมีความแน่นอน เช่น การค้าขาย รับจ้าง และเกษตรกรรม รวมทั้งยังไม่มีความสนใจที่จะสร้างรายได้นอกเหนือจากอาชีพหลักในข้างต้น - โครงสร้างพื้นฐานยังมีน้อยอยู่ รวมทั้งสภาพภูมิทัศน์ในบางแห่งก็ยังไม่สะอาด การดูแลและปรับปรุงให้เกิดความสวยงาม และสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ - บทบาทที่ลดลงของเส้นทางคมนาคมทางน้ำทำให้มีการใช้บริการน้อยลง ส่งผลให้การจัดการเกี่ยวกับเส้นทางน้ำน้อยลง รวมทั้งจากเวลาที่ผ่านไปเรื่อยๆ ทำให้เกิดการทับถมของตะกอนจนเป็นสาเหตุให้เกิดการตื้นเขินในหน้าแล้ง
<p>ปัจจัยภายนอก</p>	<p>โอกาส (Opportunity)</p> <ul style="list-style-type: none"> - การได้รับรางวัลสถาปัตยกรรมดีเด่น จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ประเภทชุมชนท้องถิ่นดีเด่น ประจำปี พ.ศ.2547 มีผลทำให้เกิดกระแสการอนุรักษ์และทำให้เกิดความตื่นตัวของชุมชนในส่วนของอนุรักษ์ชุมชน รวมทั้งยังทำให้เกิดความคึกคักในด้าน 	<p>การคุกคาม (Threat)</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาประเทศในปัจจุบันก่อให้เกิดสภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้น ซึ่งมีผลต่อความเป็นอยู่ในชุมชนแห่งนี้ด้วย - การขยายตัวของเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการแข่งขันกันมากขึ้น โดยเฉพาะศูนย์การค้าที่ให้บริการด้านการค้าขาย ทั้งสิ่งของ

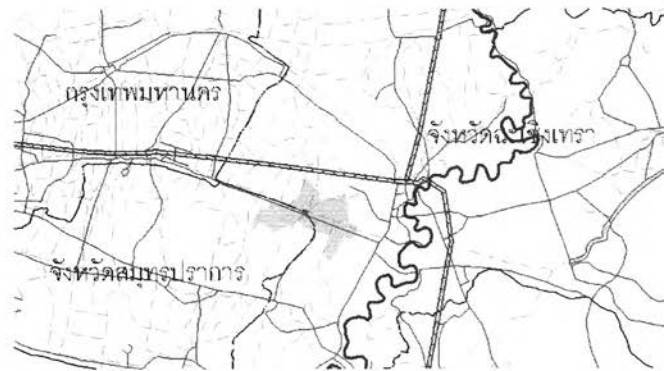
ตารางที่ 6.6 การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนา (SWOT) (ต่อ)

ปัจจัยภายนอก	โอกาส (Opportunity)	การคุกคาม (Threat)
	<p>การท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย</p> <p>- การอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดฉะเชิงเทรา อันได้แก่ วัดหลวงพ่อโสธร และการที่มีที่ตั้งอยู่ใกล้กับเมืองหลวงคือ กรุงเทพมหานคร รวมทั้งสนามบินสุวรรณภูมิ จะสามารถส่งผลต่อการท่องเที่ยวและการรองรับการกระจายตัวทางพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ส่งผลดีต่อระบบเศรษฐกิจภายในชุมชน</p>	<p>เครื่องใช้ ในการอุปโภค-บริโภคที่มีความหลากหลาย ที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทั้งในพื้นที่ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นตลาดสด ตลาดนัด มินิมาร์ค ศูนย์การค้า ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น</p>

จากการพัฒนาเพื่อให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และธรรมชาติที่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างกรุงเทพฯ -สมุทรปราการ- ฉะเชิงเทรา ทำให้เกิดแนวทางในการวางแผนทางในการท่องเที่ยว โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยง (ทั้งทางบก-ทางน้ำ) และการท่องเที่ยวภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน ซึ่งในการท่องเที่ยวทั้ง 2 ลักษณะนี้ก็มีจุดมุ่งหมายนอกจากจะสร้างรายได้ให้กับชุมชนแล้ว ยังเป็นการท่องเที่ยวที่จะเพิ่มพูนความรู้ ความเพลิดเพลิน รวมทั้งเป็นการพักผ่อนไปในตัวด้วย โดยในการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยง จะมีทั้งเส้นทางบกและเส้นทางน้ำ มีการเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่สำคัญต่าง ๆ อันได้แก่ ในกรุงเทพฯ จากตลาดหัวตะเข้ ออกมาตามเส้นทางสายอ่อนนุช-เทพราช ผ่านสนามบินสุวรรณภูมิ เรื่อยมาจนถึงชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน และเข้าไปในพื้นที่ที่เป็นตลาดคลองสวน 100 ปี เพื่อสัมผัสกับกลิ่นอายความโบราณ การย้อนยุคไปสู่อดีตอันยาวนานนับร้อยปี แล้วก็เดินทางต่อไปสู่ตัวเมืองฉะเชิงเทรา เพื่อนมัสการหลวงพ่อโสธร รวมทั้งลงเรือเพื่อชมปลาโลมาในแม่น้ำบางปะกงซึ่งจะมีแค่ช่วงเดียวในแต่ละปีเท่านั้น ซึ่งในการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงนี้สามารถใช้เส้นทางบกและทางน้ำได้แล้วแต่ความต้องการทั้งพาหนะรถยนต์ รถจักรยาน เรือ เป็นต้น โดยที่ในพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนนี้ก็จะมีท่าเรืออัสวานิชย์ที่อยู่ติดกับคลองประเวศน์บุรีรัมย์ ซึ่งคลองเส้นนี้เป็นคลองที่เชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำบางปะกง ต่อมาเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่สอง คือการท่องเที่ยวภายในชุมชน โดยภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน มีความสวยงามทางพื้นที่ รวมทั้งมีร่มรื่นเย็นสบาย เนื่องจากอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ ทั้งคลองประเวศน์บุรีรัมย์ และคลองพระยานาคราช ที่ตัดผ่านกันเป็นเส้นแบ่งแนวเขตจังหวัด ภายในชุมชนประกอบไปด้วยตัวตลาด วัด มัสยิด และศาลเจ้า ที่มีความเก่าแก่มีประวัติมายาวนาน รวมทั้งมีร้านค้าหลากหลายและสภาพแวดล้อมที่สวยงาม มีระบบนิเวศที่ยังสมบูรณ์อยู่ เมื่อเข้ามาถึงในพื้นที่ชุมชน ก็จะพบกับป้ายบอกทางเข้าและชมประตูของตลาดคลองสวน 100 ปี (บริเวณทางเข้าที่อยู่ในพื้นที่จังหวัด

สมุทรปราการ) ภายในชุมชนแห่งนี้สามารถเดินทำเพื่อเที่ยวชมตลาดและพื้นที่โดยรอบได้ตามเส้นทางที่จัดไว้ ดังนี้ เริ่มจากการไปเคารพศาลเจ้าพ่อคลองสวน และอนุสรณ์สถานของเจ้าของตลาดเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยตามเส้นทางจะเห็นปล่องโรงสีเก่าซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้ก็อย่างหนึ่ง ปล่องโรงสีนี้มีมาตั้งแต่ในยุคแรกที่ เกิดชุมชนแล้ว แต่ปัจจุบันไม่ได้ใช้เนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ ต่อมาก็เริ่มเข้าไปในตัวตลาดคลองสวน 100 ปี ภายในตลาดจะแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ซึ่งช่วงแรกจะเป็นซุ้มที่เทศบาลจัดไว้เพื่อให้ขายของ รวมทั้งยังมีที่นั่งริมสระน้ำที่มีการจัดไว้อย่างสวยงาม โดยในส่วนนี้จะมีทั้งขายอาหารและขนม เช่นเดียวกับกับข้างในตลาดแต่ว่ามีจำนวนและความหลากหลายที่น้อยกว่า หลังจากนั้นก็มาถึงในช่วงที่ 2 ในช่วงนี้จะมีร้านค้าอยู่มากขึ้น โดยสิ่งแรกที่จะเห็นก็คือ ท่าเรือ ที่สามารถจะให้บริการและรองรับการสัญจรทางน้ำได้ เมื่อเข้ามาในพื้นที่ช่วงนี้ จะมีร้านค้ามากมาย ทั้งขายขนม อาหาร และสิ่งของต่างๆ มากมาย โดยสิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นของขึ้นชื่อของตลาดแห่งนี้ รวมทั้งยังมีสถาปัตยกรรมอาคารบ้านเรือนอันเก่าแก่ที่มีป้ายหน้าร้านทั้งภาษาไทย และภาษาจีน ตั้งเรียงรายกันอยู่เป็นแนวยาวตลอดเส้นทางเดินเท้าภายในพื้นที่ ในช่วงนี้มีอยู่หลายร้านค้าที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นร้านกาแฟโบราณ ที่มีมานานกว่า 50 ปี ร้านหอยจ้อ เป็ดพะโล้ ขนมชั้น ตะโก้ เป็นต้น รวมทั้งยังมีร้านขายอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ ร้านขายเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งร้านขายของชำที่มีขนมที่เคยกินกันในอดีต ซึ่งในปัจจุบันแทบจะหาซื้อไม่ได้แล้วก็อยู่ในตลาดแห่งนี้ด้วย โดยภายในตลาดช่วงที่สองนี้จะมีการเปิดเพลงไทยลูกทุ่ง และไทยลูกกรุงด้วย รวมไปถึงการได้มองทัศนียภาพของคลอง ยิ่งทำให้บรรยากาศในการเที่ยวชมมีการได้ผ่อนคลายมากขึ้น หลังจากนั้นก็สามารถจะเลือกเส้นทางได้ว่าจะไปทางใดต่อ โดยแบ่งเป็นข้ามสะพานเพื่อไปในช่วงที่ 3 ของตลาด หรือจะย้อนกลับมาข้ามสะพานเพื่อที่จะข้ามไปฝั่งตรงข้ามเพื่อเข้าไปแวะชมมัสยิด การมองทิวทัศน์มุมสูงบนสะพานอัสวามิขย์ ซึ่งในช่วงที่สองนี้สามารถออกไปด้านหลังตลาดก็ได้ซึ่งจะมีช่องทางเดินเท้าอยู่ โดยด้านหลังตลาดก็จะเป็นพื้นที่โล่งว่างของลาดจอดรถ และบริเวณที่เป็นสระน้ำ ที่สามารถเชื่อมออกไปสู่ถนนสายหลักได้ แต่ถ้าเป็นไปได้อีกควรจะเดินไปให้สุดตลาด โดยข้ามสะพานเข้าไปในช่วงที่ 3 ในช่วงนี้ก็จะไม่แตกต่างมากนักกับช่วงที่ 2 โดยจะมีร้านกาแฟและร้านของชำ ซึ่งร้านกาแฟในช่วงนี้ถือได้ว่าเป็นร้านค้าที่อยู่คู่กันมากับตลาดอย่างยาวนาน โดยร้านกาแฟแห่งนี้ได้เปิดร้านมาแล้วกว่า 60 ปี โดยตลอดเส้นทางสามารถแวะชมและรับประทานอาหารที่มีวางขายอยู่ได้ และในฝั่งตรงข้ามก็จะเป็นที่ตั้งของวัดคลองสวน โดยสามารถข้ามสะพานที่อยู่ท้ายตลาด เพื่อเข้าไปภายในวัดไหว้พระ โดยในวัดนี้จะมีศาลาริมน้ำเพื่อความร่มรื่น รวมทั้งยังเป็นเขตอภัยทานจึงมีปลาน้อยใหญ่แวกว่ายอยู่เป็นจำนวนมาก มีทิวทัศน์ที่สวยงามเลยทีเดียว หลังจากนั้นก็สามารถจะเดินไปทางด้านหลังวัดเพื่อข้ามไปมัสยิดอัสวามิขย์ก็ได้เช่นกัน หรือ อาจจะย้อนกลับมาเพื่อไปเคารพ และแวะชมภาพเก่าที่อยู่ในศาลเจ้าพ่อปู่เกล้ากงคลองสวน ซึ่งมีช่องทางเท้าเชื่อมอยู่ด้านหลังตลาดช่วงที่ 3 นี้ (ดังภาพที่ 6.21)

โดยหลังจากที่เที่ยวชมในพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนและในตัวตลาดคลองสวน 100 ปีเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เหล่าท่านนักท่องเที่ยวทั้งหลายก็จะได้เรียนรู้ เข้าใจ และได้สัมผัสกับบรรยากาศแบบเก่าๆ เป็นแบบย้อนยุคที่มีมนต์ลึกลับชวนให้น่าแปลกใจที่ว่าทำไมชุมชนแห่งนี้ยังคงอยู่ได้เป็นอย่างดีในสภาพการณ์ปัจจุบัน รวมทั้งยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์และรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิมให้คงอยู่ได้ และยังรวมไปถึงอาคารสถานที่ บ้านเรือน และสิ่งของเครื่องใช้ที่ยังคงรักษาไว้ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การที่อยู่ร่วมกันของกลุ่มคนสามกลุ่มทั้งไทย จีน และมุสลิมที่สามารถดำรงอยู่ได้มาจนถึงปัจจุบันนี้ ภายในพื้นที่เดิมและอยู่กันอย่างสงบสุขไม่มีความขัดแย้งต่อกัน โดยที่สิ่งต่างๆ ที่กล่าวถึงเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มีคุณค่าแก่การศึกษาและเพิ่มเติมความรู้แก่นักคิดทุกระดับ ซึ่งนอกจากจะทำให้นักท่องเที่ยวได้ประสบการณ์ชีวิตที่ดีแล้ว ถ้ามีการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่มากขึ้นก็จะทำให้กลุ่มคนและชุมชนริมน้ำแห่งนี้ดำรงอยู่ได้สืบต่อไป

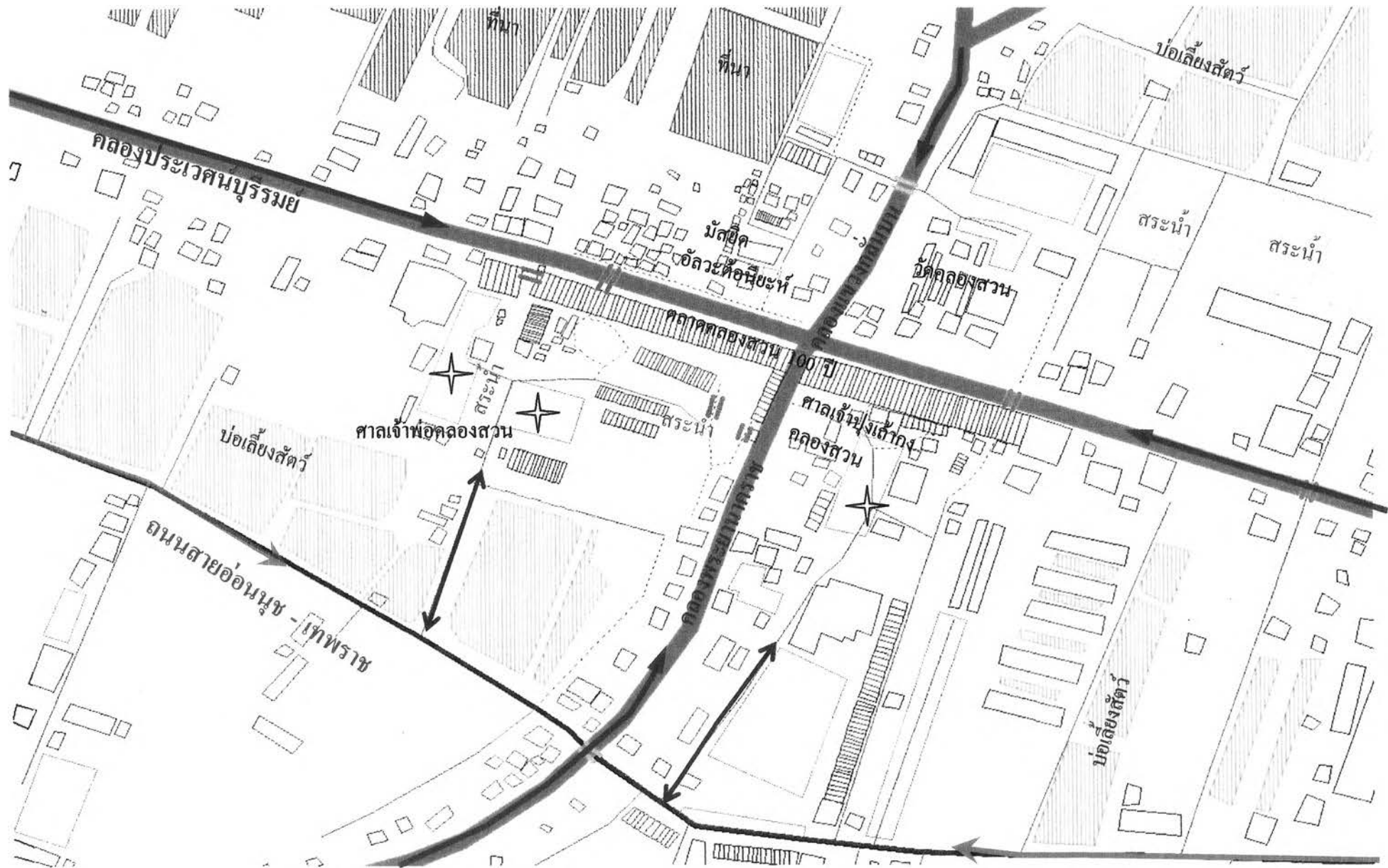

↔ เส้นทางน้ำโดยเรือ

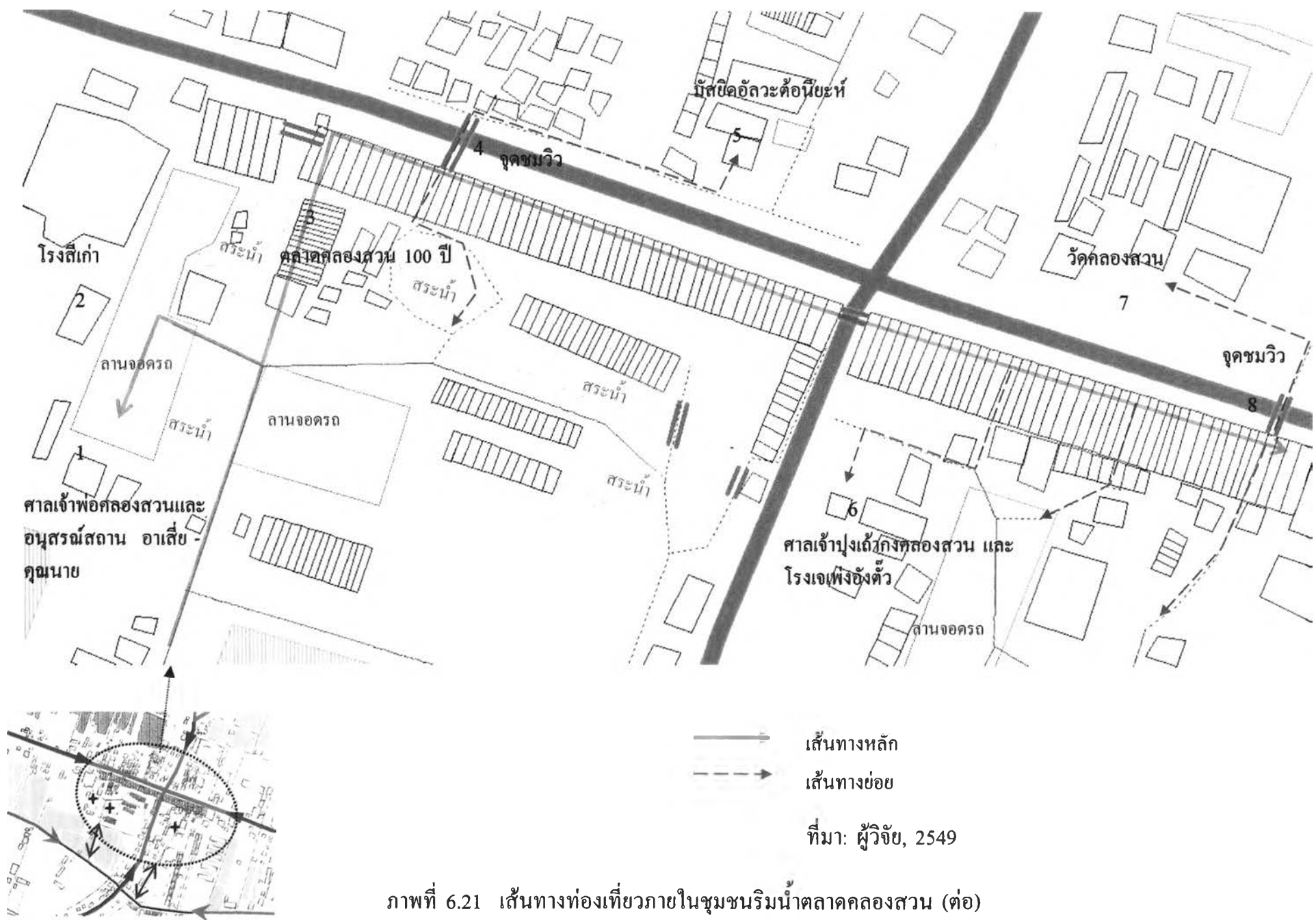
↔ เส้นทางบกโดยรถยนต์ รถจักรยาน ฯลฯ

สนามบินสุวรรณภูมิ - ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน - วัดหลวงพ่อโสธร
 ตลาดหัวตะระเข้ ตลาดกระบ้ง คลองพระโขนง - ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน - วัดหลวงพ่อโสธร

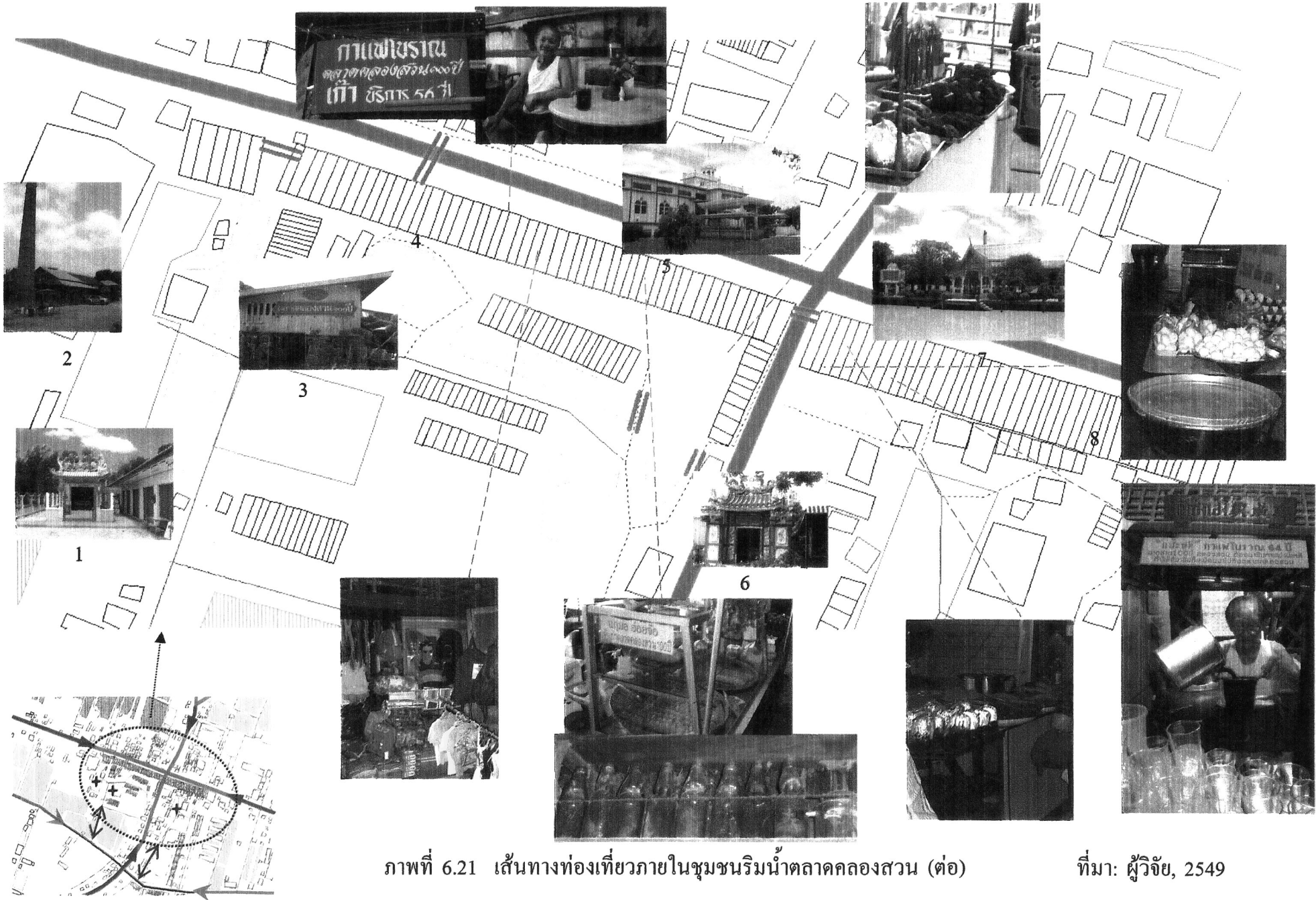
ภาพที่ 6.20 การท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงกรุงเทพฯ-สมุทรปราการ-ฉะเชิงเทรา (ผู้วิจัย, 2549)

ภาพที่ 6.21 เส้นทางท่อที่เกี่ยวข้องภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน (ผู้วิจัย, 2549)

ภาพที่ 6.21 เส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน (ต่อ)

ภาพที่ 6.21 เส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน (ต่อ)

ที่มา: ผู้วิจัย, 2549

จุดที่ 1 เป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางท่องเที่ยว การเข้าไปสักการะศาลเจ้าพ่อคลองสวน อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งในพื้นที่ศึกษา ทั้งยังเป็นที่พักผ่อนของชุมชนริมน้ำแห่งนี้ โดยในบริเวณใกล้เคียงกันก็มีอนุสรณ์อาเสี่ย-คุณนาย ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินรวมทั้งตลาดคลองสวน ในฝั่งตำบลคลองสวนทั้งหมดที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา โดยท่านได้ยกให้ลูกหลานดูแล และต่อมาได้ยกเลิก การเก็บค่าเช่า จึงทำให้ชาวบ้านในพื้นที่นี้สำนึกและ รวมกันสร้างอนุสรณ์สถานแห่งนี้ขึ้นมา

จุดที่ 2 เป็นสถานที่ที่ถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของชุมชน เห็นได้ในระยะไกล คือ ปล่องโรงสีเก่า โรงสีแห่งนี้มี มานานเกือบร้อยปีแล้ว สร้างขึ้นหลังจากมีตลาดไม่นานนัก ปัจจุบันไม่ได้ใช้งานแล้ว แต่เจ้าของก็ยังคงเก็บรักษาไว้อยู่ และกลายมาเป็นจุดสังเกตที่ชัดเจนในการเข้าถึงชุมชนริมน้ำ ตลาดคลองสวนแห่งนี้

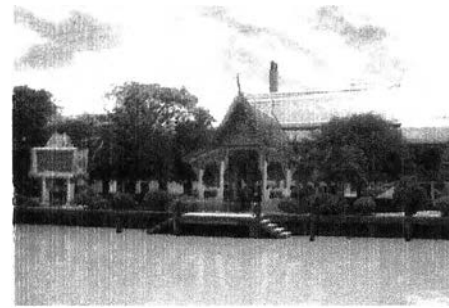
จุดที่ 3 ตั้งแต่จุดนี้เป็นต้นไปก็จะเข้าถึงตลาดคลองสวน 100 ปี โดยในตลาดจะแบ่งเป็น 4 ส่วนคือ ส่วนที่หนึ่งคือส่วนหน้าตรงทางเข้าซึ่งอยู่ติดกับ สระน้ำมีอาหารและสินค้าให้ได้ลิ้มลองพร้อมกันนั่งชมทัศนียภาพที่จัดขึ้นมาไว้อย่างสวยงามในสระน้ำ ส่วนที่สองคือบริเวณที่เป็นอาคารพาณิชย์โดย เมื่อผ่านส่วนที่หนึ่งก็ข้ามสะพานแล้วเลียวซ้ายและข้ามสะพาน ส่วนที่สามเป็นส่วนของตลาดริมน้ำฝั่งตำบลคลองสวน ในส่วนนี้ถือได้ว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของพื้นที่ก็ว่าได้ มีการขายสินค้าอาหารมากมายหลายอย่าง เช่น กาแฟโบราณ ไข่เค็ม เป็ดพะโล้ ขนมไทย หอยจ๊อ ฯลฯ รวมทั้งข้าวของ เครื่องใช้ที่มีความเก่าแก่และหาซื้อได้ยาก เช่น หุ่นปูนที่ใช้โซว์เสื้อผ้า ขวดน้ำมะเน็ด ป้ายร้านและป้ายโฆษณา ฯลฯ และอาคารบ้านเรือนอันเก่าแก่ และมีความสวยงามตามสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งก็จะรวมกันไปจนถึงส่วนที่สี่ที่อยู่ในตำบลเทพราช โดยในส่วนนี้ก็จะจะมีร้านกาแฟโบราณ ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยึดกันอย่างกว้างขวางคือร้านกาแฟเป๊าะหลี เจ้าของร้านเป็นคนจีนในยุคแรกๆ ที่ยังคงมีชีวิตอยู่ปัจจุบันอายุ 82 ปีแล้ว

จุดที่ 5 เป็นมัสยิดอัลวะดอ์นียะห์ เป็นศาสนสถาน ที่สำคัญของชาวอิสลามและมีอายุมากกว่า 100 ปี โดยที่รอบมัสยิดจะมีร้านอาหารที่ขายอาหารท้องถิ่น ของชาวมุสลิม เช่น ข้าวหมกไก่ โรตีสี มะตะบะ เป็นต้น

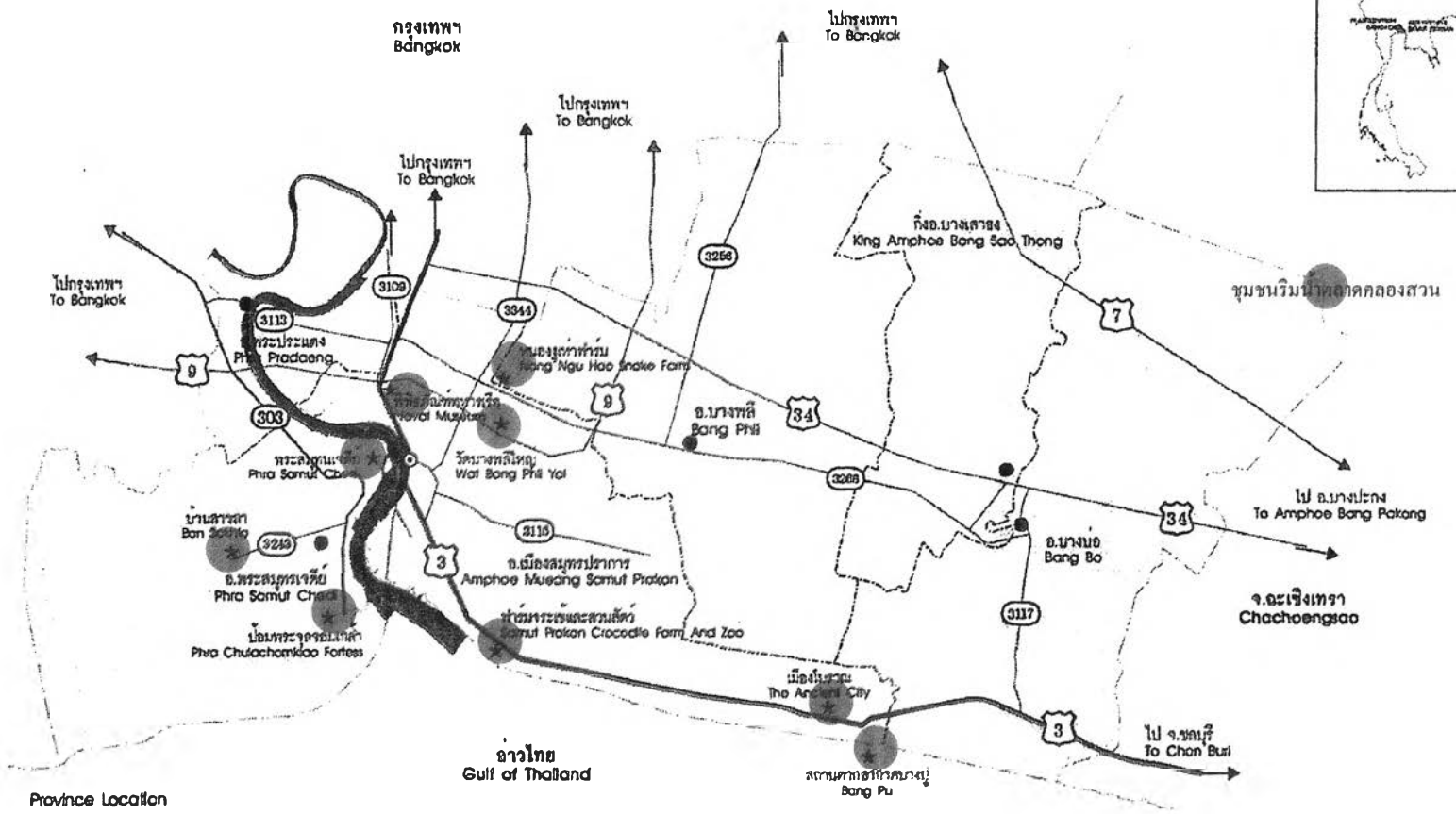
จุดที่ 6 ศาลเจ้าปู่เจ้าวงค์คลองสวน และโรงเจแห่งองค์ตัว เป็นอีกสถานที่ที่สำคัญเช่นเดียวกับศาลเจ้าพ่อคลองสวน ศาลเจ้าและโรงเจแห่งนี้มีอายุมากกว่า 100 ปี ภายใน ประกอบไปด้วยศิลปะแบบจีน มีข้อความตามป้ายเป็น ภาษาจีนทั้งหมด และมีภาพวาดโบราณอายุนับร้อยปี รวมไปถึงโรงเจที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางเชื้อชาติ อันได้แก่ งานกินเจ งานประจำปี เป็นต้น

จุดที่ 7 วัดคลองสวน เป็นศาสนสถานที่สำคัญของ ชาวพุทธ มีมายาวนานกว่าร้อยปีแล้ว โดยหน้าวัดที่ติด ลำคลองถือเป็นที่อยู่อาศัยที่ไม่มีกรจับสัตว์น้ำในบริเวณนี้ ทำให้มีปลาและสัตว์น้ำอยู่อย่างชุกชุม มีระบบนิเวศน์ ที่สมบูรณ์ และมีความสวยงามทางพื้นที่

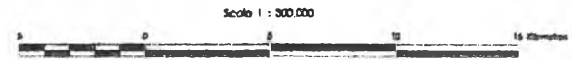
โดยตั้งแต่จุดที่ 3 เป็นต้นมาจะมีจุดชมวิวยุสองแห่งด้วยกัน โดยจะอยู่ใน**จุดที่ 4** สะพานอัสวานิชย์ ที่ข้ามจากฝั่งตลาดไปฝั่งมัสยิด และ**จุดที่ 8** สะพานที่ข้ามจากฝั่งตลาดไปฝั่ง วัดคลองสวน ซึ่งทั้งสองจุดชมวิวนี้นี้สามารถมองเห็นทิวทัศน์ตลอดแนวคลองประเวศน์บุรีรมย์ได้ทั้งหมดทั่วทั้งพื้นที่ศึกษาที่อยู่ติดกับคลองประเวศน์บุรีรมย์

แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรปราการ SAMUT PRAKAN TOURIST MAP

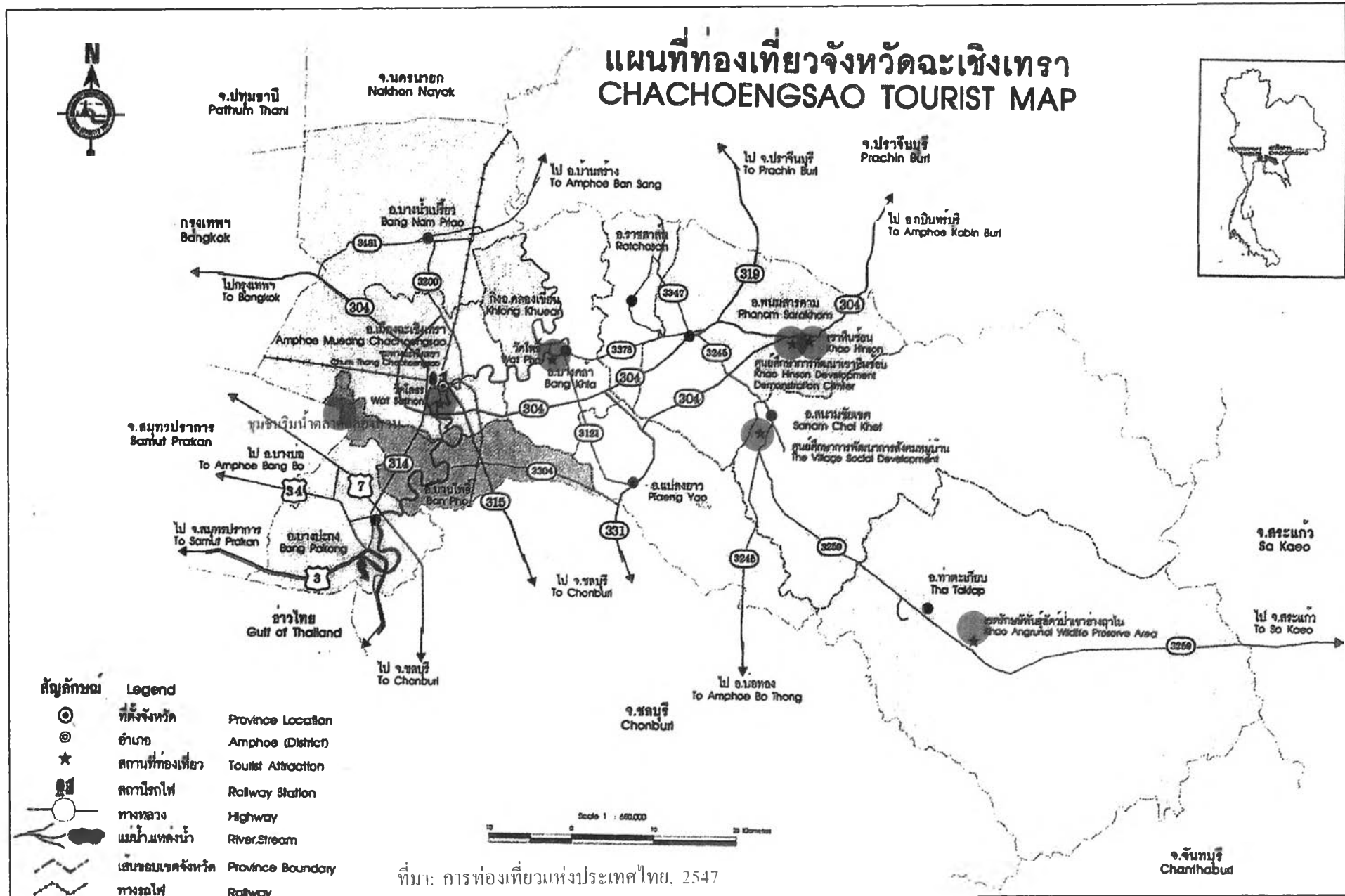

สัญลักษณ์	Legend
◎	ที่ตั้งจังหวัด Province Location
⊙	อำเภอ Amphoe (District)
★	สถานที่ท่องเที่ยว Tourist Attraction
—○—	ทางหลวง Highway
—●—	แม่น้ำ, แหล่งน้ำ River, Stream
—/—/—	เส้นขอบเขตจังหวัด Province Boundary
—/—/—	เส้นขอบเขตอำเภอ Amphoe Boundary

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2547

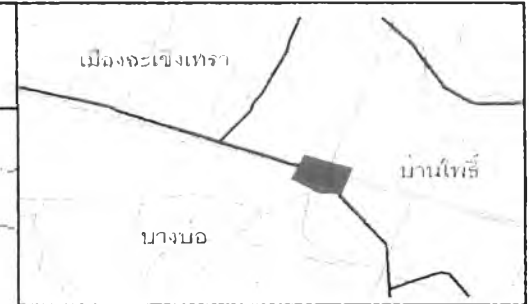

ภาพที่ 6.22 สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในจังหวัดสมุทรปราการ

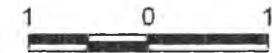
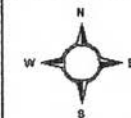
ภาพที่ 6.23 สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในจังหวัดฉะเชิงเทรา

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ขอบเขตอิทธิพล
- ทิศทางการเชื่อมโยง
- พื้นที่ศึกษา
- เส้นแบ่งเขตตำบล
- ถนน
- คลอง

กิโลเมตร

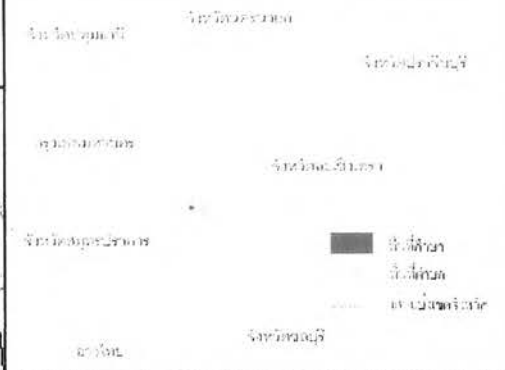

สาขาวิชาการวางผังชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 6.7 ขอบเขตอิทธิพลด้านการค้า

ที่มา: การวิเคราะห์ (ผู้วิจัย, 2549)

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ขอบเขตอิทธิพล
- ทิศทางการเชื่อมโยง
- พื้นที่ศึกษา
- เส้นแบ่งเขตจังหวัด
- ถนน
- ทางรถไฟ
- ลำน้ำสาขารอง
- แม่น้ำสายหลัก

สาขาวิชาการวางผังชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 6.8 ขอบเขตอิทธิพลด้านการท่องเที่ยว

ที่มา: การวิเคราะห์ (ผู้วิจัย, 2549)

จากภาพที่ 6.22 และ 6.23 เป็นการแสดงถึงตำแหน่งทางพื้นที่ที่มีการเชื่อมโยงกันได้ระหว่างพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนเข้ากับสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญอื่นๆ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดสมุทรปราการและจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยถ้ามีการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสม และเชื่อมโยงกันได้ก็จะทำให้สามารถเดินทางท่องเที่ยวไปในสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ที่สำคัญๆ ของทั้งสองจังหวัดได้ รวมทั้งถ้ามีการวางแผน การจัดการและการประชาสัมพันธ์ที่ดี ก็จะทำให้เกิดการเชื่อมโยงกันได้อย่างเป็นระบบ โดยใช้ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงในการเดินทางระหว่างสองจังหวัดนี้เข้าด้วยกันได้อีกตามเส้นทางของโครงข่ายการคมนาคมขนส่งที่มีอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ในแผนที่ 6.7 และ 6.8 เป็นการแสดงขอบเขตอิทธิพลทางพื้นที่ในปัจจุบันที่ชุมชนริมน้ำแห่งนี้มีบทบาทในสองลักษณะคือ การค้าขาย และการท่องเที่ยว ซึ่งจากแผนที่ทั้งสองทำให้เห็นได้ว่า ขนาดของเขตอิทธิพลและการเชื่อมโยงในลักษณะของการท่องเที่ยวมีรัศมีที่กว้างมากกว่าการค้าขาย ซึ่งการท่องเที่ยวจะครอบคลุมไปถึงพื้นที่ทั้งสามจังหวัด ส่วนในการค้าขายจะครอบคลุมอยู่แค่เพียงสามตำบลเท่านั้น และก็เป็นในส่วนของพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษาแห่งนี้ด้วย

6.4.2 สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน

ลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนแห่งนี้มีด้วยกันหลายปัญหา โดยในการศึกษาถึงสภาพของปัญหาที่เกิดขึ้นแบ่งออกเป็นปัญหาทางกายภาพ และปัญหาที่เกิดกับคน จากแผนที่สภาพปัญหาทางกายภาพภายในพื้นที่ ทำให้พบว่าปัญหาทางกายภาพมีผลกระทบต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ส่วนปัญหาที่เกิดกับคนมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต รวมทั้งการประกอบกิจวัตรประจำวันของประชาชนภายในชุมชนเป็นอย่างมาก ซึ่งสภาพปัญหาทั้งหมดมีดังต่อไปนี้

- การชำรุดทรุดของถนน สภาพของเส้นทางการคมนาคมทางบกที่สำคัญของพื้นที่ศึกษาอันได้แก่ ถนนสายอ่อนนุช-เทพราช มีสภาพชำรุดตลอดเส้นทาง เนื่องมาจากมีรถบรรทุกที่ขนส่งวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างไปสนามบินสุวรรณภูมิได้ใช้เส้นทางเส้นนี้ในการสัญจรผ่านไปมาตลอดเวลา โดยจากการสอบถามชาวบ้าน³⁰ ได้ความว่าช่วงนี้จะมีรถบรรทุกวิ่งผ่านไปมาหน้าชุมชนแห่งนี้เป็นจำนวนหลายคัน ซึ่งจะมีรถบรรทุกวิ่งผ่านอย่างนี้ตั้งแต่ช่วงสาย ไปจนถึงกลางคืนเลยแทบทุกวัน จากเหตุนี้ก็เลยมีส่วนที่ทำให้ถนนเกิดความเสียหายและทรุดโทรม ซ้ำยังก่อให้เกิดอุบัติเหตุบ่อยครั้ง ทั้งจากการที่ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อยังทำให้รถขนาดเล็กไม่ว่าจะเป็นรถเมล์เล็ก รถยนต์ส่วนบุคคล และรถจักรยานยนต์ที่สัญจรไปมามีสภาพตัวรถและเครื่องยนต์ที่ชำรุดเสียหายได้อีก นอกจากนี้เนื่องมาจากในจังหวัดสมุทรปราการและจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นจังหวัดที่มีอาณาเขตติดต่อกันกับกรุงเทพมหานครทำให้เกิดมีการรองรับการขยายตัวของประชากรมากขึ้น และยังเป็นแหล่งที่ตั้ง

³⁰ สัมภาษณ์ แนน้อย เนตรศรี, อายุ 50 ปี, ประธานชุมชนหมู่ที่ 1 ชุมชนตลาดคลองสวน, 4 เมษายน 2548.

ของโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกิดการจราจรติดขัด ซึ่งทำให้เสียเวลาในการเดินทางค่อนข้างมาก

- ความเสื่อมโทรมของอาคารและสิ่งปลูกสร้าง เนื่องมาจากระยะเวลาของสิ่งปลูกสร้างต่างๆ เหล่านี้มีอายุมากกว่า 100 ปี ซึ่งจุดที่น่ากลัวก็คือ บริเวณเรือนแถวริมน้ำ ที่เป็นที่ตั้งของตลาดคลองสวน 100 ปี ที่เป็นสถานที่ที่มีความเก่าแก่ สร้างด้วยไม้ และมีการประกอบกิจกรรมค้าขาย โดยสิ่งของที่ขายก็ล้วนแล้วแต่เป็นเชื้อไฟทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็น ผ้า กระดาษ เป็นต้น ในขั้นตอนของการที่จะรักษาสภาพให้ดำรงอยู่ไว้ได้จำเป็นต้องมีการซ่อมแซม แต่ในการซ่อมแซมหรือปรับปรุงก็ต้องไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อเอกลักษณ์โดยรวมของสถาปัตยกรรมในอดีต โดยเฉพาะในการซ่อมแซมอาคารนั้นสามารถดัดแปลงส่วนต่างๆ ภายในตัวบ้านได้พอสมควร แต่ไม่ควรที่จะทำการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดด้านนอกมากมายนัก เพราะอาจจะทำให้รูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเกิดการรูปแบบไปได้ จึงควรเพียงแคร์รักษาไว้ให้อยู่ในสภาพดีเสมอรวมทั้งจากการที่สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้มีความเก่าแก่ทั้งยังทำมาจาก ไม้ จึงต้องมีการดูแลระมัดระวังอย่างยิ่งในเรื่องของการเกิดอัคคีภัย เพราะถ้าไม่มีการเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับปัญหาของความเสื่อมโทรมทางสถาปัตยกรรมแล้ว สิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนคงสูญหายไปไม่ช้า

- ปัญหาขยะและวัชพืชน้ำ ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในพื้นที่ศึกษา โดยจะพบว่า มีสิ่งปฏิกูล จำพวกวัชพืชน้ำกองรวมกันอยู่ในบริเวณร่องน้ำตามคลอง และที่อยู่อาศัย โดยส่วนมากแล้วช่วงที่มีปัญหานี้รุนแรงที่สุดก็จะพบในช่วงหน้าแล้งที่มีน้ำน้อย ซึ่งจะมีขยะกองรวมกันอยู่มากเป็นแนวยาวบริเวณคูน้ำด้านหลังตลาดคลองสวน 100 ปี ส่วนวัชพืชน้ำในหน้าแล้งก็จะมีเป็นจำนวนมากโดยที่ส่วนใหญ่แล้ววัชพืชพวกนี้จะเป็นผักตบชวาที่ลอยมาในหน้าฝนแล้วติดค้างอยู่เมื่อน้ำแห้งจึงทำให้เกิดเป็นกลุ่มผักตบชวาขนาดใหญ่ขึ้นมา โดยเหล่าวัชพืชน้ำพวกนี้ทำให้ทัศนียภาพของคลองสูญเสียความสวยงามไป ซึ่งจะพบเห็นอยู่เป็นประจำในบริเวณคลองประเวศน์บุรีรมย์ที่มีจำนวนมาก และในคลองพระยานาคราชก็มีด้วยเช่นกัน

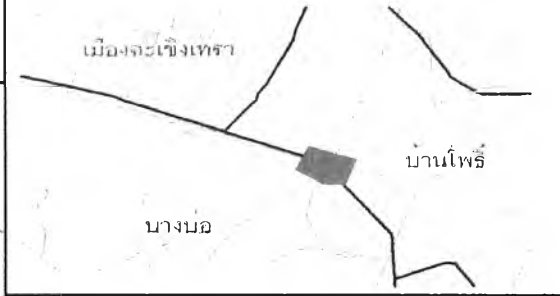
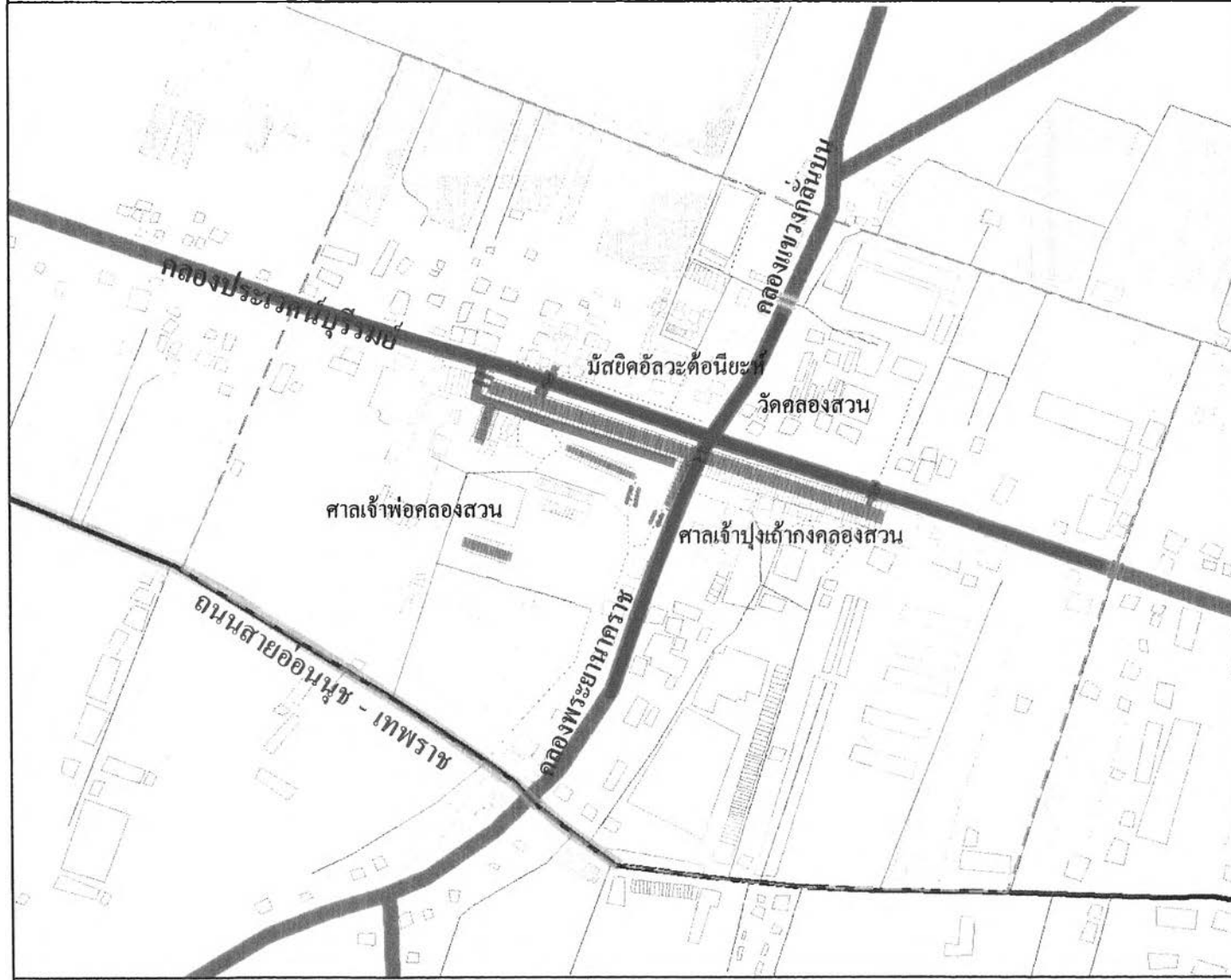
- กรรมสิทธิ์ในการถือครองพื้นที่ เนื่องจากในพื้นที่ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้ โดยส่วนใหญ่แล้วจะไม่มีผู้ประกอบการค้าขายรายใดที่เป็นเจ้าของที่ดินและอาคาร ทำให้ในการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารที่ทรุดโทรมไม่ได้สามารถทำให้อย่างเต็มที่ รวมทั้งการสร้างความมั่นใจในการประกอบอาชีพก็ยังมีน้อย ซึ่งมีส่วนทำให้ความเป็นอยู่มีความไม่แน่นอนทั้งจากการประกอบอาชีพค้าขาย รวมทั้งยังต้องมีการจ่ายค่าเช่า และยังไม่รู้ว่าในอนาคตจะได้อยู่ในพื้นที่แห่งนี้เช่นเดิมหรือไม่ เพราะถ้าหากว่าเจ้าของถือต้องการจะมีรายได้มากขึ้น หรือต้องการจะทำกิจการอย่างอื่นแล้วจำเป็นต้องใช้ที่ขึ้นมาจะเกิดอะไรขึ้นอีก ไม่ว่าจะเป็นการให้เลิกเช่า การขึ้นค่าเช่า หรือการรื้อถอนที่อาคารบ้านเรือนและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ออกก็เป็นได้

- วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนที่เลือนหายอันเนื่องมาจากวัฒนธรรม และค่านิยมสมัยใหม่ ปัญหาในเรื่องของวิถีชีวิตดั้งเดิมที่สูญหายไป เป็นปัญหาทางสังคมที่มีความรุนแรงมาก จะเห็นได้จากในชุมชนริมน้ำบางแห่งที่เหลืออยู่เพียงแค่อำเภอนั้น ซึ่งชุมชนริมน้ำเหล่านี้ก็มีสาเหตุของการเสื่อมสลายไปเพราะการขาดสิ่งเอกลักษณ์ดั้งเดิมและวิถีชีวิตที่ดั้งเดิมในอดีต โดยที่ถูกลดค่านิยมและวัฒนธรรมสมัยที่แผ่เข้ามาและทำลายชุมชนริมน้ำเหล่านั้นไปในที่สุด ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน ก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้ประสบกับปัญหานี้ เนื่องมาจากเส้นทางคมนาคมทางน้ำได้ถูกตัดขาดไปจากชุมชนไม่ต่ำกว่า 10 ปี ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมรวมทั้งเอกลักษณ์บางอย่างของชุมชนริมน้ำเกิดการสูญหาย ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้มีความสำคัญอย่างมากต่อ การเรียนรู้และทำความเข้าใจถึงความเป็นอยู่ของชุมชนริมน้ำในอดีต ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน วิธีการดำเนินชีวิต สิ่งของเครื่องใช้ ฯลฯ ในการดำรงอยู่ของชุมชนริมน้ำ ที่ความจำเป็นที่จะต้องรู้จักอนุรักษ์สิ่งดั้งเดิมต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เหล่านี้ไว้ด้วย เพราะว่าทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง

- ปัญหาความยากจนและการย้ายถิ่น โดยปัญหานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมากในสังคมปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลง กระแสแห่งการพัฒนาที่รุนแรงมากขึ้น เกิดการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดภาวะค่าครองชีพสูง ทำให้ประชาชนมีรายได้น้อย³¹ โดยผลกระทบจากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันก่อให้เกิดปัญหาต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนตลาดคลองสวน ก็ได้รับผลกระทบนี้เช่นกัน แม้ว่าชุมชนริมน้ำแห่งนี้จะมีความข้องเกี่ยวกับกระแสการพัฒนาทางเศรษฐกิจน้อยมาก รวมทั้งการมีค่านิยมฟุ่มเฟือยก็ได้เข้ามาในพื้นที่อย่างมากมาเช่นในสังคมหรือชุมชนอื่นๆ แต่เนื่องจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจในชุมชนที่มีการประกอบอาชีพค้าขาย จึงได้รับผลกระทบในการที่ค่าครองชีพสูงขึ้น ซึ่งสิ่งของต่างๆ ก็มีมูลค่ามากขึ้น ทำให้ประชาชนในพื้นที่จากแต่ก่อนที่เคยมีพอกินพอใช้ก็มีการขาดแคลนเกิดขึ้น ชาวของเครื่องใช้ก็มีความจำเป็นที่จะต้องขึ้นราคา ซึ่งถ้าขึ้นมากไปผู้บริโภคก็มีจำนวนที่น้อยลงไปด้วย รวมทั้งการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นเกิดการค้าใหม่ภายในพื้นที่ใกล้เคียงทั้งใน 2 จังหวัดคือ จังหวัดฉะเชิงเทราและในกรุงเทพฯ ซึ่งก็ล้วนแล้วแต่มีจำนวนสินค้าและประเภทสินค้าที่หลากหลายมากกว่าคอยให้บริการแก่ผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลา ทำให้ตลาดคลองสวน 100 ปี ซึ่งเป็นตลาดสดที่สำคัญของพื้นที่ถูกลดบทบาทลงไป ทำให้การค้าขายเกิดสภาพไม่คล่องตัวขึ้น ทั้งนี้สิ่งที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจก็คือการที่บทบาทการใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำลดลงและจากการคมนาคมทางถนนมีความสะดวกมากขึ้นทำให้ผู้บริโภคสามารถเข้าตลาดที่อื่นได้มากขึ้น จนทำให้คนวัยหนุ่มสาวต้องเปลี่ยนไปทำอาชีพรับจ้างทำงานโรงงานแทนการค้าขาย เนื่องจากมีรายได้ที่ดีกว่าจนกระทั่งมีการย้ายถิ่นออกไปเพื่อไปทำงานด้านอื่นๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการค้าขายเช่นอดีต รวมไปถึงในด้านของการศึกษาก็มีส่วนที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นออกนอกพื้นที่ด้วยเช่นกัน และยัง

³¹ สัมภาษณ์ นางน้อย เนตรศรี, อายุ 50 ปี, ประธานชุมชนหมู่ที่ 1 ชุมชนตลาดคลองสวน, 4 เมษายน 2548.

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- ถนนชำรุด
- ความทรุดโทรมของสิ่งปลูกสร้าง
- ขยะและวัชพืชน้ำ
- สะพานไม้
- สะพานปูน
- คลอง
- ถนนหลัก
- ถนนรอง
- ทางเดินเท้า
- ลานที่โล่ง, ที่ว่าง
- ทำนา
- เลี้ยงสัตว์น้ำ
- สระน้ำ

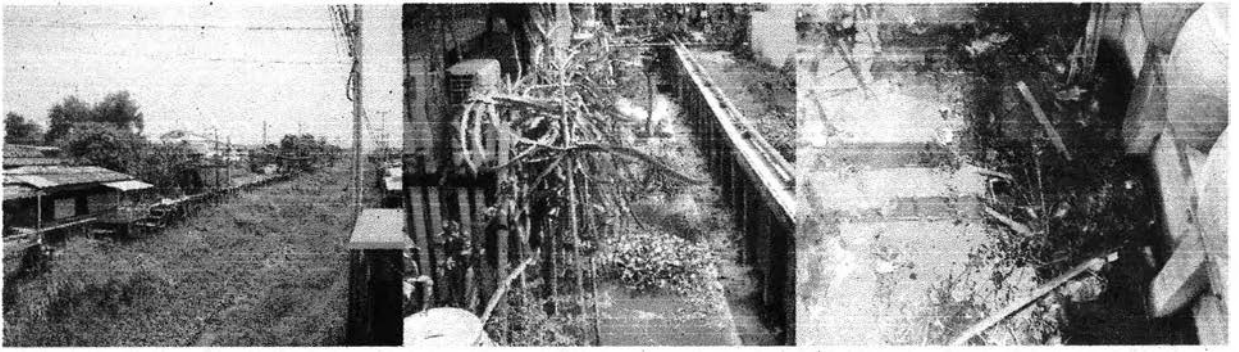

แผนที่ 6.9 บริเวณที่เกิดปัญหาทางกายภาพ

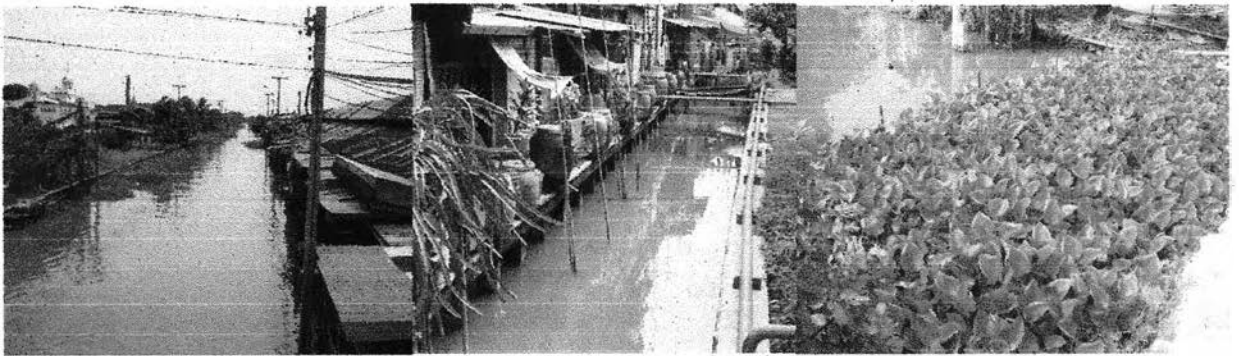
ที่มา: การสำรวจภาคสนาม, 2548

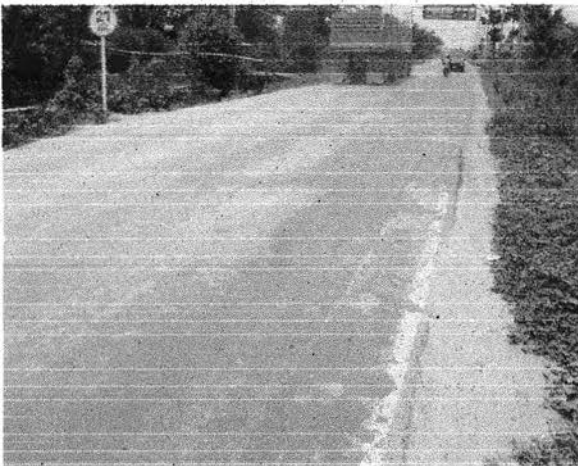
สาขาวิชาการวางผังชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หน้าเต้ง

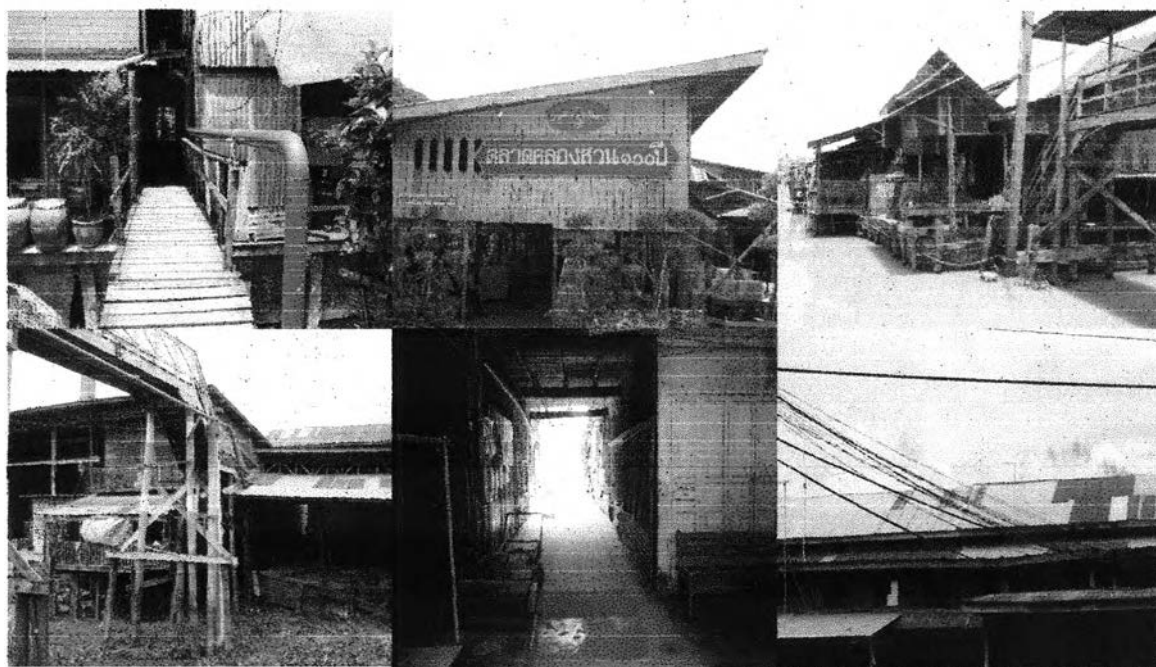

หน้าฝน
ขยะ รัชพินันท์

ถนนชำรุด

ภาพ 6.24 ปัญหาทางกายภาพที่เกิดขึ้น
ที่มา: การวิเคราะห์ (ผู้วิจัย, 2548)

ความเสื่อมโทรมของอาคารและสิ่งปลูกสร้าง

ภาพ 6.24 ปัญหาทางกายภาพที่เกิดขึ้น(ต่อ)

ที่มา: การวิเคราะห์ (ผู้วิจัย, 2548)

ส่งผลต่อจำนวนประชากรในวัยรุ่นที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะต้องสืบทอดกิจการจากบรรพบุรุษของตนเอง ทำให้ในพื้นที่ศึกษาจึงมีคนในวัยชราและเด็กอยู่เป็นจำนวนมากกว่าวัยรุ่นอีกด้วย

ดังนั้นจากการศึกษาถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และปัญหาทางกายภาพของชุมชน ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการที่มีมาของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน รวมทั้งทราบถึงศักยภาพของชุมชน ขอบเขตอิทธิพลที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับพื้นที่โดยรอบที่เชื่อมต่อกัน และยังสามารถรู้ถึงสภาพของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้ มีลักษณะใดบ้าง โดยที่การศึกษาและทำความเข้าใจถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงและศักยภาพของชุมชน จะมีผลอย่างยิ่งในการวางแผนแนวทางที่ควรจะปฏิบัติ ทำให้ได้ทราบถึงทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่มีความเป็นไปได้ที่อาจจะเกิดกับชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนแห่งนี้เพื่อให้เกิดการรองรับการเติบโตในอนาคตได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งในส่วนของการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่มีเกิดขึ้นกับชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้ถ้าหากไม่มีการวางแผนและจัดการที่เหมาะสมอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายที่รุนแรงภายในอนาคตอันใกล้ก็เป็นไปได้

ตารางที่ 6.7 สรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มย่อยภายในพื้นที่

กลุ่มย่อย	ที่ตั้ง	รูปแบบการใช้พื้นที่	ลักษณะอาคารบ้านเรือน	กลุ่มคน/เชื้อสาย/ศาสนา	เส้นทางคมนาคมขนส่ง	สถานที่สำคัญในพื้นที่	คุณค่าของชุมชน
กลุ่มชุมชนตลาดคลองสวน	หมู่ 1 ต.คลองสวน อ.บางบ่อ จ.สมุทรปราการ	เป็นที่ตั้งของตลาดคลองสวน 100ปี ทำการค้าขายและการเลี้ยงสัตว์น้ำ	เรือนแถวไม้ริมน้ำ 2 ชั้น ,บ้านเดี่ยว 1-2 ชั้น และห้องแถวไม้-ปูน 2ชั้น	คนไทยเชื้อสายจีน และคนไทย มีการนับถือศาสนาพุทธ	- ถนนอ่อนนุช-เทพราช - คลองประเวศน์ฯ - คลองพระยานาคราช - ถนนซอย - ทางเดินเท้า	- ศาลเจ้าพ่อคลองสวน - อนุสรณ์สถานอาเสี่ย-คุณนาย - ตลาดคลองสวน 100 ปี	มีสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ มีข้าวของเครื่องใช้ที่เคยมีในอดีต เป็นพื้นที่ทำมาหากินที่สำคัญของชุมชนแสดงออกถึงเอกลักษณ์ที่ชัดเจนของชุมชน
กลุ่มชุมชนชาวตลาด	หมู่ 6 ต.เทพราช อ.บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา	เป็นที่ตั้งของตลาดคลองสวน 100ปี ทำการค้าขายและมีโรงสีข้าว	เรือนแถวไม้ริมน้ำ 2 ชั้น ,บ้านเดี่ยว 1-2 ชั้น ห้องแถวไม้ 1 ชั้นและตึกแถว 3 ชั้นครึ่ง	คนไทยเชื้อสายจีน คนไทย และคนไทยมุสลิม นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม	- ถนนอ่อนนุช-เทพราช - คลองประเวศน์ฯ - คลองพระยานาคราช - ถนนซอย - ทางเดินเท้า	- ศาลเจ้าปู่เจ้าก๋ง - โรงเจฟ่งฮงตั้ง - ตลาดคลองสวน 100 ปี - เทศบาลตำบลเทพราช	มีสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ มีข้าวของเครื่องใช้ที่เคยมีในอดีต เป็นพื้นที่ทำมาหากินที่สำคัญของชุมชนแสดงออกถึงเอกลักษณ์ที่ชัดเจนของชุมชน
กลุ่มชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด	หมู่ 1 ต.เกาะไร่ อ.บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา	เป็นที่ตั้งของศาสนสถานที่สำคัญในพื้นที่ทั้งวัดและมัสยิด รวมทั้งสถานศึกษา	ห้องแถวปูน 1 ชั้น และบ้านเดี่ยว 1-2 ชั้น	คนไทย และคนไทยมุสลิม มีการนับถือศาสนาพุทธและอิสลาม	- คลองประเวศน์ฯ - คลองแขวงกลันบน - ถนนเส้นหลังมัสยิด และถนนซอย - ทางเดินเท้า	- มัสยิดอัลวะดอ์นิยะห์	เป็นที่ตั้งของมัสยิดอันเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของคนในชุมชนและในพื้นที่ข้างเคียงที่มีการนับถือศาสนาเหมือนกัน
กลุ่มชุมชนวัดคลองสวน	หมู่ 4 ต.เกาะไร่ อ.บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา	เป็นที่ตั้งของศาสนสถานที่สำคัญในพื้นที่คือ วัด รวมทั้งสถานศึกษา	บ้านเดี่ยว 1 ชั้น	คนไทย ที่นับถือศาสนาพุทธ และคนไทยมุสลิม นับถือศาสนาอิสลาม	- คลองประเวศน์ฯ - คลองแขวงกลันบน - ถนนหลังโรงเรียนวัดคลองสวน และถนนซอย - ทางเดินเท้า	- วัดคลองสวน - โรงเรียนวัดคลองสวน	เป็นที่ตั้งของวัดเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของคนในชุมชนและในพื้นที่ข้างเคียง รวมทั้งเป็นตั้งของสถานศึกษาอันเป็นที่ซึ่งถ่ายทอดความรู้แก่คนในชุมชนภายในละแวกนั้น

ที่มา : จากการวิเคราะห์ (ผู้วิจัย, 2549)

ตารางที่ 6.8 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน

กลุ่มชุมชน	ช่วงเวลา	ช่วงอายุ	การใช้พื้นที่	กิจกรรม
กลุ่มชุมชนตลาดคลองสวน	เช้า (6.00 น.- 10.00 น.)	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20 ปี)	บริเวณ โรงเรียน ตลาด และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - เรียนหนังสือในวันธรรมดา - ช่วยที่บ้านขายของในวันหยุด - พักผ่อนอยู่บ้านในวันหยุด - ไปเล่นกับเพื่อนๆ ในวันหยุด - ทำงานประเภทรับจ้างเขี่ยรถส่งของ
		วัยทำงาน (20 ปี-55 ปี)	ในตลาด ลานอเนกประสงค์ ลานจอดรถ ศาสนสถาน สถานที่ราชการ โรงเรียน และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - ทำงานตามอาชีพ - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน
		วัยชรา (มากกว่า 55 ปี)	ในตลาด ศาสนสถาน ลานอเนกประสงค์ และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน - ค้าขาย
	กลางวัน (10.00 น.-17.00 น.)	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20 ปี)	บริเวณ โรงเรียน ตลาด ลานอเนกประสงค์ และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - เรียนหนังสือในวันธรรมดา - ช่วยที่บ้านขายของในวันหยุด - เล่นกับเพื่อนๆ - พักผ่อนอยู่บ้านในวันหยุด - ทำงานประเภทรับจ้างทั่วไป

ตารางที่ 6.8 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน (ต่อ)

กลุ่มชุมชน	ช่วงเวลา	ช่วงอายุ	การใช้พื้นที่	กิจกรรม
กลุ่มชุมชนตลาดคลองสวน	กลางวัน (10.00 น.-17.00 น.)	วัยทำงาน (20 ปี-55 ปี)	ในตลาด ที่ลานจอดรถ ศาสนสถาน สถานที่ราชการ โรงเรียน ลานอเนกประสงค์ และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ทำงานตามอาชีพ - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน
		วัยชรา (มากกว่า 55 ปี)	ในตลาด ศาสนสถาน ลานอเนกประสงค์ และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	- พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน - ค้าขาย
	ค่ำ (17.00 น.- 21.00 น.)	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20 ปี)	บริเวณโรงเรียน ตลาด ลานอเนกประสงค์ และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ออกกำลังกาย - ช่วยที่บ้านเก็บร้าน - พักผ่อนอยู่บ้าน
		วัยทำงาน (20 ปี-55 ปี)	บริเวณโรงเรียน ตลาด ลานอเนกประสงค์ ศาสนสถาน และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ออกกำลังกาย - เก็บร้าน - พักผ่อนอยู่บ้าน - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
		วัยชรา (มากกว่า 55 ปี)	ในตลาด ศาสนสถาน ลานอเนกประสงค์ และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ออกกำลังกาย - เก็บร้าน - พักผ่อนอยู่บ้าน - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ตารางที่ 6.8 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน (ต่อ)

กลุ่มชุมชน	ช่วงเวลา	ช่วงอายุ	การใช้พื้นที่	กิจกรรม
กลุ่มชุมชนชาวตลาด	เช้า (6.00 น.- 10.00 น.)	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20 ปี)	บริเวณโรงเรียน ตลาด และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - เรียนหนังสือในวันธรรมดา - ช่วยที่บ้านขายของในวันหยุด - พักผ่อนอยู่บ้านในวันหยุด - ไปเล่นกับเพื่อนๆ ในวันหยุด - ทำงานประเภทรับจ้างเชิงธุรกิจส่งของ
		วัยทำงาน (20 ปี-55 ปี)	ในตลาด ลานอเนกประสงค์ ลานจอดรถ ศาสนสถาน สถานที่ราชการ โรงเรียน และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - ทำงานตามอาชีพ - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน
		วัยชรา (มากกว่า 55 ปี)	ในตลาด ศาสนสถาน ลานอเนกประสงค์ และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน - ค้าขาย
	กลางวัน (10.00 น.-17.00 น.)	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20 ปี)	บริเวณโรงเรียน ตลาด ลานอเนกประสงค์ และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - เรียนหนังสือในวันธรรมดา - ช่วยที่บ้านขายของในวันหยุด - เล่นกับเพื่อนๆ - พักผ่อนอยู่บ้านในวันหยุด - ทำงานประเภทรับจ้างทั่วไป

ตารางที่ 6.8 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน (ต่อ)

กลุ่มชุมชน	ช่วงเวลา	ช่วงอายุ	การใช้พื้นที่	กิจกรรม
กลุ่มชุมชนชาวตลาด	กลางวัน (10.00 น.-17.00 น.)	วัยทำงาน (20 ปี-55 ปี)	ในตลาด ที่ลานจอดรถ ศาสนสถาน สถานที่ราชการ โรงเรียน ลานเอนกประสงค์ และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ทำงานตามอาชีพ - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน
		วัยชรา (มากกว่า 55 ปี)	ในตลาด ศาสนสถาน ลานเอนกประสงค์ และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	- พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน - ค้าขาย
	ค่ำ (17.00 น.- 21.00 น.)	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20 ปี)	บริเวณโรงเรียน ตลาด ลานเอนกประสงค์ และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ออกกำลังกาย - ช่วยที่บ้านเก็บร้าน - พักผ่อนอยู่บ้าน
		วัยทำงาน (20 ปี-55 ปี)	บริเวณโรงเรียน ตลาด ลานเอนกประสงค์ ศาสนสถาน และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ออกกำลังกาย - เก็บร้าน - พักผ่อนอยู่บ้าน - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
		วัยชรา (มากกว่า 55 ปี)	ในตลาด ศาสนสถาน ลานเอนกประสงค์ และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ออกกำลังกาย - เก็บร้าน - พักผ่อนอยู่บ้าน - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ตารางที่ 6.8 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน (ต่อ)

กลุ่มชุมชน	ช่วงเวลา	ช่วงอายุ	การใช้พื้นที่	กิจกรรม
กลุ่มชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด	เช้า (6.00 น.- 10.00 น.)	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20 ปี)	บริเวณโรงเรียน ศาสนสถาน และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - เรียนหนังสือในวันธรรมดา - พักผ่อนอยู่บ้านในวันหยุด - ไปเล่นกับเพื่อนๆ ในวันหยุด - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
		วัยทำงาน (20 ปี-55 ปี)	ในตลาด ลานอเนกประสงค์ ศาสนสถาน สถานที่ราชการ โรงเรียน และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - ทำงานตามอาชีพ - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน
		วัยชรา (มากกว่า 55 ปี)	ในตลาด ศาสนสถาน ลานอเนกประสงค์ และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน
	กลางวัน (10.00 น.-17.00 น.)	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20 ปี)	บริเวณโรงเรียน ศาสนสถาน ลานอเนกประสงค์ และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - เรียนหนังสือในวันธรรมดา - ช่วยที่บ้านขายของในวันหยุด - เล่นกับเพื่อนๆ - พักผ่อนอยู่บ้านในวันหยุด - ทำงานประเภทรับจ้างทั่วไป - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ตารางที่ 6.8 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน (ต่อ)

กลุ่มชุมชน	ช่วงเวลา	ช่วงอายุ	การใช้พื้นที่	กิจกรรม
กลุ่มชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด	กลางวัน (10.00 น.-17.00 น.)	วัยทำงาน (20 ปี-55 ปี)	ในตลาด ที่ลานจอดรถ ศาสนสถาน สถานที่ราชการ โรงเรียน ลานอเนกประสงค์ และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ทำงานตามอาชีพ - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน
		วัยชรา (มากกว่า 55 ปี)	ในตลาด ศาสนสถาน ลานอเนกประสงค์ และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	- พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน - ค้าขาย
	ค่ำ (17.00 น.- 21.00 น.)	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20 ปี)	บริเวณโรงเรียน ตลาด ลานอเนกประสงค์ ศาสนสถาน และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
		วัยทำงาน (20 ปี-55 ปี)	บริเวณโรงเรียน ตลาด ลานอเนกประสงค์ ศาสนสถาน และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ออกกำลังกาย - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - พักผ่อนอยู่บ้าน - เก็บร้าน - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
		วัยชรา (มากกว่า 55 ปี)	ศาสนสถาน ลานอเนกประสงค์ และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
				- ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ตารางที่ 6.8 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน (ต่อ)

กลุ่มชุมชน	ช่วงเวลา	ช่วงอายุ	การใช้พื้นที่	กิจกรรม
กลุ่มชุมชนวัดคลองสวน	เช้า (6.00 น.- 10.00 น.)	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20 ปี)	บริเวณโรงเรียน ศาสนสถาน และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- เรียนหนังสือในวันธรรมดา - พักผ่อนอยู่บ้าน ในวันหยุด - ไปเล่นกับเพื่อนๆ ในวันหยุด - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
		วัยทำงาน (20 ปี-55 ปี)	ในตลาด ลานอเนกประสงค์ ศาสนสถาน สถานที่ราชการ โรงเรียน และบริเวณพื้นที่ โดยรอบ	- ทำงานตามอาชีพ - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน
		วัยชรา (มากกว่า 55 ปี)	ในตลาด ศาสนสถาน ลานอเนกประสงค์ และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	- พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน
	กลางวัน (10.00 น.-17.00 น.)	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20 ปี)	บริเวณโรงเรียน ศาสนสถาน ลานอเนกประสงค์ และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	- เรียนหนังสือในวันธรรมดา - เล่นกับเพื่อนๆ - พักผ่อนอยู่บ้านในวันหยุด - ทำงานประเภทรับจ้างทั่วไป - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ตารางที่ 6.8 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน (ต่อ)

กลุ่มชุมชน	ช่วงเวลา	ช่วงอายุ	การใช้พื้นที่	กิจกรรม
กลุ่มชุมชนวัดคลองสวน	กลางวัน (10.00 น.-17.00 น.)	วัยทำงาน (20 ปี-55 ปี)	ในตลาด ที่ลานจอดรถ ศาสนสถาน สถานที่ราชการ โรงเรียน ลานอเนกประสงค์ และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ทำงานตามอาชีพ - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน
		วัยชรา (มากกว่า 55 ปี)	ในตลาด ศาสนสถาน ลานอเนกประสงค์ และ บริเวณพื้นที่โดยรอบ	- พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา - ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน
	ค่ำ (17.00 น.- 21.00 น.)	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20 ปี)	บริเวณโรงเรียน ตลาด ลานอเนกประสงค์ ศาสนสถาน และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
		วัยทำงาน (20 ปี-55 ปี)	บริเวณโรงเรียน ตลาด ลานอเนกประสงค์ ศาสนสถาน และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ออกกำลังกาย - พบปะพูดคุยกัน จับจ่ายซื้อของ - พักผ่อนอยู่บ้าน - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
		วัยชรา (มากกว่า 55 ปี)	ศาสนสถาน ลานอเนกประสงค์ และบริเวณพื้นที่โดยรอบ	- ออกกำลังกาย - พักผ่อนอยู่บ้าน - ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ที่มา : การวิเคราะห์โดยการสัมภาษณ์และสำรวจภาคสนาม (ผู้วิจัย, 2549)

ตารางที่ 6.9 สรุปสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น

ปัญหาที่เกิดขึ้น	สาเหตุของปัญหา	ผลกระทบที่มีต่อชุมชน
การชำรุดทรุดโทรมของถนน	<ul style="list-style-type: none"> - มีรถบรรทุกสัญจรไปมาเป็นจำนวนมาก - การใช้งานเป็นเวลานานและขาดการซ่อมแซม 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย เดินทางลำบาก และยานพาหนะได้รับความเสียหาย - ได้รับผลพียงจากฝุ่นควันที่มาจาก รถบรรทุก
ความเสื่อมโทรมของอาคารและสิ่งปลูกสร้าง	<ul style="list-style-type: none"> - อายุของอาคารและสิ่งปลูกสร้างมีมากกว่า 100 ปี - เจ้าของที่ดินและสิ่งปลูกสร้างไม่ได้เข้ามาปรับปรุง ซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพที่ดี 	<ul style="list-style-type: none"> - สูญเสียเอกลักษณ์ทางรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางสถาปัตยกรรม
ขยะและวัชพืชน้ำ	<ul style="list-style-type: none"> - พฤติกรรมมักง่ายของผู้อยู่อาศัยและนักท่องเที่ยว - การพัดพามาของกระแสน้ำ - ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในการจัดการกับขยะและวัชพืชน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดความสกปรก ทำลายทัศนียภาพที่สวยงามของชุมชนและลำคลอง - เกิดมลพิษทางน้ำ
กรรมสิทธิ์และการถือครองที่ดิน	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้อยู่อาศัยไม่สามารถจัดการกับสิ่งปลูกสร้างได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากเช่าอยู่ - ผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพค้าขาย และก็ไม่ได้พักอาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษาในส่วนตัวลาด 	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดความมั่นคงในการอยู่อาศัยและประกอบกิจการของประชาชนที่เช่าอยู่ในพื้นที่ศึกษา เนื่องจากอนาคตอยู่ภายใต้การตัดสินใจของคนเพียงบางกลุ่มที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินเท่านั้น - ความทรุดโทรมของอาคารก่อให้เกิดความสูญเสียทางลักษณะสถาปัตยกรรม
การสูญหายของวิถีชีวิตดั้งเดิม	<ul style="list-style-type: none"> - ค่านิยมสมัยใหม่ - การเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน (การสัญจรทางน้ำ- การสัญจรทางบก) 	<ul style="list-style-type: none"> - สูญเสียเอกลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิม - รูปแบบของกิจกรรมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องสายน้ำบางอย่างที่มีคุณค่าได้สูญหายไป
ความยากจนและการย้ายถิ่น (การย้ายออก)	<ul style="list-style-type: none"> - ค่าครองชีพที่สูงขึ้น - ค่านิยมในการบริโภคที่เปลี่ยนไป - การประกอบอาชีพในต่างถิ่น - การศึกษา 	<ul style="list-style-type: none"> - มีสภาพที่ยากจน - ขาดผู้สืบทอดกิจการ เนื่องจากคนรุ่นใหม่มักจะไปประกอบอาชีพอื่นๆ หรือย้ายออกไปจากพื้นที่ศึกษา - การหมดไปของรูปแบบวิถีชีวิตดั้งเดิม และบทบาทของชุมชนริมน้ำที่เคยมี

ที่มา : จากการวิเคราะห์ (ผู้วิจัย, 2549)